

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MODERN DEVLET ANLAYIŞININ TEMELLERİ

Hazırlayan
Ertuğrul ERYÜCEL

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL

TOKAT – 2011

MODERN DEVLET ANLAYIŞININ TEMELLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 02/06/2011

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Yrd. Doç. Dr. A. Özkiraz

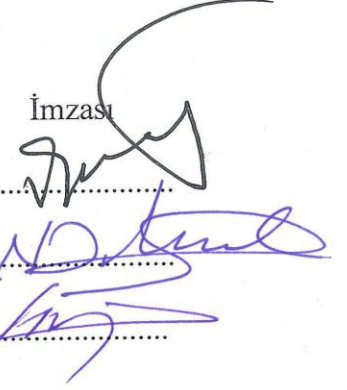
Üye : Yrd. Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL

Üye : Yrd. Doç. Dr. İlhan EROĞLU

Üye :

Üye :

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 02/06/2011 tarih ve 29/1/22 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Ali AÇIKEL
Enstitü Müdürü

Mühür
İmza

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

02 / 06 / 2011

Ertağrul EYÜCCEL
Eyuycel

TEŞEKKÜR

Tez danışmanım, Yrd. Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL'e eşsiz yol göstericiliği, engin kuramsal desteği ve güler yüzlü tavrı için teşekkürlerimi sunuyorum, onun öğrencisi olmanın bir ayrıcalık olduğunu belirtmek istiyorum.

Tez çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen ve bitirmem için ellerinden gelen her türlü fedakârlığı yapan sevgili aileme en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Bu çalışma modern devlet anlayışının temellerini incelemektedir. Çalışmanın amacı, modern devlet anlayışının tarihi ve felsefi temellerini ortaya koymaktır. Tezde modern devlet anlayışını ortaya çıkaran tarihi ve felsefi koşullar ekseninde bir kuramsal çerçeve çizilmiştir. Ortaçağın sona ermesi ve Yeniçağın başlamasıyla birlikte, geleneksel devlet anlayışından modern devlet anlayışına geçiş, Avrupa'nın bu dönemde yaşadığı tarihi ve felsefi dönüşümün bir sonucu olarak ele alınmıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde, modern devlet anlayışı, belirli bir tarihi süreçte yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerin yarattığı yeni ilişki ve gelişmelere uygun bir siyasal örgütlenme yaratma düşüncesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Tezde modern devlet anlayışının tarihi temelleri olarak Haçlı Seferleri, Ticaretin Gelişmesi, Kentlerin Yükselişi, Reform, Rönesans, Coğrafi Keşifler, Kapitalizmin Yükselişi, Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi incelenmiştir.

Modern devlet anlayışının felsefi temelleri olarak da Niccolo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau, Emmanuel Sieyés'in teorileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modern Devlet Anlayışı, Modern Devlet Anlayışının Tarihi Temelleri, Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri.

ABSTRACT

This study examines the foundations of the modern state concept. The aim of the study the concept of the modern state is to reveal the historical and philosophical foundations. The thesis reveals the historical and philosophical understanding of the modern state of the axis of the conditions of a theoretical framework drawn. With the beginning of the end of the Middle Ages and Early Modernity, the modern state of understanding of the traditional concept of state transition, lived in Europe during this period as a result of the historical and philosophical transformation is discussed. Given this perspective, the understanding of the modern state of a particular historical process, the economic, political and social developments and developments in the relationship created by the new idea of creating an appropriate political organization has emerged as a result.

Understanding of the historical foundations of the modern state of the Crusades, commerce development, the rise of cities, the Reformation, the Renaissance, the geographical discoveries, the rise of Capitalism, the Enlightenment, the Industrial Revolution and the French Revolution, were examined.

Philosophical foundations of the concept of modern state as Niccolo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau and Immanuel Sieyés' theories are examined.

Key Words: Understanding of Modern State, Historical Foundations of the Modern State Concept, Philosophical foundations of the Modern State Concept.

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
1. GİRİŞ.....	1
2. MODERN DEVLETE DOĞRU.....	5
2.1. MODERN DEVLETİN ÖNCESİ.....	5
2.2. ORTAÇAĞIN MİRASI.....	5
2.3. FEODALİTE.....	6
2.3.1. Feodalitenin Doğuşu ve Gelişimi.....	6
2.3.2. Feodalitenin Ekonomik ve Sosyal Yapısı.....	6
2.3.3. Feodal Düzendeki Sosyal Sınıflar.....	10
2.3.3.1. <i>Dua Edenler (Din Adamları)</i>	11
2.3.3.2. <i>Savaşanlar (Soylular)</i>	11
2.3.3.3. <i>Çalışanlar (Serfler)</i>	11
2.3.4. Feodalitenin Siyasal Yapısı.....	12
2.4. KİLİSE.....	13
2.4.1. Hıristiyanlığın İlk Yıllarında Kilise.....	13
2.4.2. Ortaçağda Kilise.....	15
3. MODERN DEVLET ANLAYIŞININ TARİHİ TEMELLERİ.....	18
3.1. HAÇLI SEFERLERİ.....	18
3.2. TİCARETİN GELİŞMESİ.....	21

3.3. KENTLERİN YÜKSELİŞİ.....	23
3.4. REFORM.....	29
3.4.1. Reformun Sebepleri.....	29
3.4.2. Reform Hareketinin Gelişimi.....	31
3.4.3. Reformun Sonuçları.....	33
3.5. RÖNESANS.....	34
3.6. COĞRAFİ KEŞİFLER.....	39
3.6.1. Coğrafi Keşiflerin Nedenleri.....	39
3.6.2. Büyük Coğrafi Keşifler.....	41
3.6.3. Coğrafi Keşiflerin Sonuçları.....	42
3.7. KAPİTALİZMİN YÜKSELİŞİ.....	43
3.7.1. Kapitalizmin Doğuşu.....	43
3.7.2. Mutlakiyet ve Kapitalizm.....	44
3.7.3. Merkantilizm.....	46
3.7.4. Kapitalizmin Ruhu: Protestan Ahlak.....	48
3.8. AYDINLANMA.....	50
3.9. SANAYİ DEVRİMİ.....	54
4. MODERN DEVLET ANLAYIŞININ FELSEFİ TEMELLERİ.....	58
4.1. GENEL OLARAK.....	58
4.2. NİCCOLO MACHIAVELLİ.....	59
4.2.1. Machiavelli'nin Hayatı.....	60
4.2.2. Machiavelli Döneminde İtalya'nın Durumu.....	61
4.2.3. Machiavelli'nin Siyasi Görüşleri.....	63
4.2.4. Prenste Bulunması Gereken Özellikler.....	65

4.2.5. Machiavelli'nin Önemi.....	68
4.3. JEAN BODİN.....	69
4.3.1. Jean Bodin'in Yaşamı.....	69
4.3.2. Jean Bodin Döneminde Fransa'nın Durumu.....	70
4.3.3. Devlet ve Egemenlik Kavramları.....	71
4.3.4. Egemenliğin Nitelikleri.....	72
4.3.5. Yönetim Biçimleri ve Mutlak Monarşinin Üstünlüğü.....	75
4.3.6. Jean Bodin'in Önemi.....	76
4.4. THOMAS HOBBS.....	76
4.4.1. Thomas Hobbes'un Yaşamı.....	76
4.4.2. Doğa Durumu.....	79
4.4.3. Toplum Sözleşmesi ve Devletin Ortaya Çıkışı.....	82
4.4.4. Egemenliğin Nitelikleri.....	84
4.4.5. Yönetim Biçimleri.....	86
4.4.6. Hobbes'un Önemi.....	87
5. MODERN ULUS DEVLET ANLAYIŞI.....	90
5.1. GENEL OLARAK.....	90
5.2. JOHN LOCKE.....	91
5.2.1. John Locke'un Yaşamı.....	91
5.2.2. Doğa Durumu ve Doğal Haklar.....	93
5.2.3. Toplum Sözleşmesi ve Devletin Ortaya Çıkışı.....	94
5.2.4. Devletin Meşruluğu ve Direnme Hakkı.....	95
5.2.5. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi.....	96
5.2.6. John Locke'un Önemi.....	97

5.3. JEAN JACQUES ROUSSEAU.....	99
5.3.1. Rousseau'nun Yaşamı.....	99
5.3.2. Doğa Durumu ve İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni.....	100
5.3.3. Toplum Sözleşmesi ve Devletin Ortaya Çıkışı.....	102
5.3.4. Halk Egemenliği Teorisi.....	103
5.3.5. Rousseau'nun Önemi.....	104
5.4. EMMENUEL SİEYES.....	105
5.4.1. Sieyés'in Yaşamı.....	105
5.4.2. Milli Egemenlik Teorisi.....	106
5.4.3. Sieyés'in Önemi.....	108
5.5. FRANSIZ DEVRİMİ.....	108
5.6. HALK EGEMENLİĞİ – ULUS EGEMENLİĞİ AYRIMI.....	109
6. SONUÇ.....	112
7. KAYNAKÇA.....	118
8. ÖZGEÇMİŞ.....	123

1. GİRİŞ

Devlet, insanlık tarihinin en eski ve en köklü kurumlarından biridir. Şüphesiz devlet insanlık tarihiyle yaşıt değildir. İnsanların devletsiz yaşadığı dönemlerde olmuştur. Ancak ilk çağlardan itibaren adına devlet denilen siyasi örgütlenmeler hep mevcut olmuştur. İnsanlık tarihinin en eski ve köklü kurumlarından olan devletin ne zaman modernleşmeye başladığı ve bu sürecin evrensel bir formunun olup olmadığı gibi sorular yanıtlanması neredeyse imkânsız sorulardır. Ancak, modern devlet terimi siyaset literatüründe genellikle, Ortaçağın sonlarında ve Yeniçağın başlarında Avrupa'da feodalitenin çözülmesi ve kilisenin etkisinin kırılması sonucu ortaya çıkan, siyasal iktidar yapısını ifade etmek için kullanılır.

Ortaçağdan sonra nelerin değişmesinden dolayı bu yeni devlet anlayışı modern olarak nitelendirilmektedir, bu yeni devlet anlayışı modern olmayandan ne tür ölçütlerle ayırt edilebilir, modern devlet anlayışının ortaya çıkış sürecinde etkili olan olaylar ve düşünürler hangileridir gibi sorular bu yeni devlet anlayışının açıklanabilmesi için hayati derecede önemlidir.

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda görülmeye başlanan modern devletleri geleneksel devletlerden ayıran en önemli özellik, onun sahip olduğu egemenlik ve meşruiyet anlayışıdır. Modern öncesi dönemde devlet iktidarının tanrı kaynaklı olduğuna ve bütün iktidarların tanrıdan geldiğine inanılıyordu. Bu dönemde siyasal iktidarın/devletin meşruiyeti de dinsel, mitolojik ve geleneksel kaynaklara dayanıyordu. Modern devlet anlayışına geçişle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlanmıştır. Böylelikle siyasal iktidarın/devletin kaynağı dünyevileşmiş ve meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur.

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen modern devletlerin gelişim süreci, iki döneme ayrılarak incelenebilir. Ortaçağın sonlarında kralların; kilise ve feodalitenin tasfiye edilmesi sonucu tek, mutlak ve bölünmez iktidar sahibi olarak tarih sahnesine çıkmaları modern devlet anlayışının ilk aşamasıdır (Çetin,2002a:2). Bu aşama, Avrupa’da mutlak monarşilerin hâkim olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönem 1789 Fransız Devrimi’ne kadar devam etmiştir. 1789 Fransız Devrimi’nden günümüze kadar geçen süreç, modern devlet anlayışının ikinci aşamasıdır. Bu aşamada krala ait olan egemenlik, ondan alınarak topluma verilmiş, böylelikle egemenliğin demokratik niteliği ortaya çıkmıştır. Böylece eskiden sadece yönetilen konumunda olan insanlar, demokratik egemenlikle birlikte, üstün emretme gücünün sahibi konumuna gelmişlerdir. Ancak zamanla, egemenin kullanabileceği yetkilerin sınırsız olarak değil de; belirli sınırlar dâhilinde kullanılabilmesi biçiminde gelişmeler yaşanınca, mutlak egemenlikten farklı, sınırlı bir egemenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. (Hakyemez,2004:14) Egemenliğin sınırlandırıldığı ve demokratik niteliklere kavuşturulduğu bu dönemin siyasal iktidar tipi, ulus devlettir. Başka bir ifadeyle ulus devlet, modern devlet anlayışının son iki yüzyılda aldığı şekli adıdır.

Bu çalışmanın amacı, modern devlet anlayışının tarihi ve felsefi temellerini ortaya çıkarmaktır. Çalışma, Ortaçağın sona ermesi ve Yeniçağın başlamasıyla birlikte, geleneksel devlet anlayışından modern devlet anlayışına geçişin, Avrupa’nın bu dönemde yaşadığı tarihi ve felsefi dönüşümün bir sonucu olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yeniçağ ile birlikte, geleneksel devlet anlayışından modern devlet anlayışına geçiş, Avrupa’nın bu dönemde yaşadığı dönüşümden bağımsız olarak değerlendirilecek

bir olgu değildir. Bu açıdan düşünüldüğünde, modern devlet anlayışı, belirli bir tarihi süreçte yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerin yarattığı yeni ilişki ve gelişmelere uygun bir siyasal örgütlenme yaratma düşüncesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Tezde modern devlet anlayışını ortaya çıkaran tarihi ve felsefi koşullar ekseninde bir kuramsal çerçeve çizilecektir. Bu açıdan çalışmanın ilk bölümünde, modern devlet öncesi dönemde Avrupa'nın ekonomik, siyasal ve toplumsal yapısını şekillendiren kilise ve feodalite kurumları incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, modern devlet anlayışının tarihi kökenlerini oluşturan Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler, Ticaretin Gelişmesi, Kentlerin Yükselişi, Sanayi Devrimi, Burjuvazinin Güçlenmesi ve Aydınlanma Düşüncesi'nin ortaya çıkışı ile ilgili bilgiler toplanacak ve bu gelişmelerin Avrupa'nın siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısı üzerinde meydana getirdiği dönüşüm analiz edilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, modern devlet anlayışının felsefi kökenleri incelenecektir. Modern devlet kuramı; Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes'in teorileri ışığında incelenecektir.

Çalışmanın son bölümünde, modern ulus devletlerin ortaya çıkışı incelenecektir. Modern ulus devlet anlayışının ortaya çıkışı, Fransız Devriminin ortaya çıkardığı yenilikler ile John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Emmanuel Sieyès'in teorileri ışığında incelenecektir.

Türkiye'de, bu güne kadar, modern devlet ile ilgili yapılmış tezler, konuyu genellikle hukuki ve teorik boyutlarıyla ele almış, modern devlet anlayışının ortaya çıkmasında etkili olan tarihi ve felsefi koşulları göz ardı etmiştir. Bu çalışma, modern

devlet anlayışını, onu ortaya çıkaran tarihi ve felsefi koşullarla birlikte analiz eden ilk tez olacaktır.

2. MODERN DEVLETE DOĞRU

2.1. MODERN DEVLETİN ÖNCESİ

Modern devlet dediğimiz yapıyı anlamak için, öncelikle, modern dönem öncesi siyasal oluşumlara bakmamız gerekir. Böylece, siyasal iktidarın bir bölümü olan modern devleti, daha net anlayabiliriz (Saygılı,2010:61). Geleneksel, yani modern dönem öncesi devletler olarak ifade edilen bu devlet biçimleri, zaman içinde eski Yunan polisleri, site ve kent devletleri, patrimonyal imparatorluklar, göçebe ya da fetihçi imparatorluklar, feodal krallıklar olmak üzere değişik isimler almışlardır (Pierson,2000:70).

Modern dönem öncesi devletlerinin ortak özelliği çoklu, bölünmüş ve kırılğan iktidar yapılarının mevcut olmasıdır (Özipek,2005:72) . Bu dönemde devlet iktidarının kaynağının ilahi olduğuna inanılmış, iktidarın kaynağı gökyüzünde, tanrıda ve kutsal kaynaklarda aranmıştır (Kapani,1992:68). Modern dönem öncesi siyasal iktidar ilişkileri doğaüstü güç eksenlidir. Siyasal iktidarın meşruiyet kaynakları da doğaüstü, mitolojik ve dinseldir (Çetin,2002a:2).

2.2. ORTAÇAĞIN MİRASI

Bugünkü anlamı ve bugünkü unsurlarıyla (ülke-insan topluluğu-egemenlik) devlet, Ortaçağın sonlarında ve Yeniçağın başlarında, Avrupa'da feodalitenin çöküşü ve kilisenin siyasal nüfûzunun kırılışı sonucu ortaya çıkmıştır (Kapani,1992:39-40). Bu açıdan modern devleti yaratan koşullar Ortaçağ Avrupası'nda aranmalıdır.

Ortaçağda Avrupa'nın siyasal, sosyal, hukuki ve ekonomik düzeni; bu çağa damgasını vuran iki kurum tarafından belirlenmiştir. Bu kurumlardan ilki, Roma

İmparatorluğu'nun parçalanması (merkezi otoritenin yok olması) sonucu ortaya çıkan feodalitedir. İkincisi ise, Hıristiyanlığın resmi din ilan edilmesinden sonra giderek güçlenen kilisedir.

2.3. FEODALİTE

2.3.1. Feodalitenin Doğuşu ve Gelişimi

Büyük istilalar sonucu, Roma İmparatorluğu'nun parçalanması ve Akdeniz havzasındaki İslam egemenliği nedeniyle Avrupa'nın dünya ticaretiyle bağlantısının kesilmesi, Avrupa'nın kendi içinde kapalı bir ekonomik sistem geliştirmesine neden olmuştur. Ortaçağ Avrupası'nın sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki düzenini belirleyen bu sistem feodalitedir (Göze,2007:63).

Feodalite, merkezi iktidarın yok olduğu, karışıklıkların ve güvensizlik ortamının baş gösterdiği, ticari yaşamın neredeyse tamamen durduğu (Ağaoğulları ve Köker,2001:180-181), uzmanlaşmış tüccar sınıfın ortadan kalktığı, şehir hayatının sönükleştiği, genel bir fakirleşmenin yaşandığı, para ile yapılan alışverişin azaldığı (Göze,2007:63), çok sayıda yerel otoritenin ortaya çıktığı ve toplumun hiyerarşik şekilde ayrıştığı bir dönemi ifade etmektedir.

2.3.2. Feodalitenin Ekonomik ve Sosyal Yapısı

Avrupa'da ticaretin ve şehir hayatının önemini yitirmesi, insanların kırsal alanlara çekilmesine ve büyük malikâneler (manor) etrafında toplanmasına neden olmuştur (Göze,2007:63-64). Bu malikâneler bir köyle, bu köyün etrafındaki birkaç yüz

dönüm ekilebilir araziden ibarettir. Her malikâne arazisinin bir beyi (senyör) vardır. Feodal dönem için “ topraksız bey, beysiz toprak olmaz” denir (Huberman,2003:12).

Malikânenin ekilebilir arazisi iki parçaya ayrılırdı. Bunlardan biri, doğrudan doğruya beye (senyöre) aitti ve yalnız onun adına ekilirdi. İkinci parça ise, birçok kiracı (serf) arasında bölünürdü (Huberman,2003:14). Köylüler, kendi küçük arazilerinden elde ettikleri mahsulün bir kısmını toprağın sahibine rant olarak öderlerdi (Ağaoğulları ve Köker,2001:182). Bunun haricinde, köylüler, haftanın birkaç günü de beyin toprağında ücretsiz olarak çalışmak zorundaydılar. (Huberman,2003:14). Malikâne örgütlenmesi, az çok kendi kendine yeterlilik esasına dayanıyordu ve piyasaya dönük üretim yapılmıyordu (Ağaoğulları ve Köker,2001:182).

Kapalı bir ekonomik yapı arz eden feodal sistemde, zenginliğin tek anahtarı topraktı (Huberman,2003:20). Bu açıdan, feodal sistemde sosyal yapıyı belirleyen özellik de; kişilerin toprakla olan ilişkileriydi. Feodal sistemde toprağın mülkiyet hakkı senyörlere, tasarruf hakkı da serflere aitti. Ancak gerek senyörlerin, gerekse serflerin toprak üzerindeki haklarını kullanabilmeleri belli şartların yerine getirilmesine bağlanmıştı (Saybaşılı,1999:23). Toprak sahibi senyörler, toprakları üzerinde çalışacak serflere toprak işleme araç ve gereçleri vermek, onları istilâ ve yağmalara karşı korumak, adaleti sağlamak, düzeni ve asayişini temin etmek zorundaydılar (Göze,2007:65). Serfler de buna karşılık, bağlı buldukları senyöre aynı ve nakdi feodal rant ödemek ve senyöre ait arazinin ekilip biçilmesine işgücü olarak katılmak zorundaydılar (Saybaşılı,1999:23).

Bu düzende toprak sahibi olmayan kimseler, üzerinde yaşadıkları toprağın sahibine ekonomik, sosyal, hukuki ve siyasal yönlerden tâbi olan köleleşmiş kimselerdi. Toprak sahibi senyörler ise, sahip oldukları topraklar üzerinde siyasal iktidarın

sahibiydiler. Senyörün torakları üzerinde adli, idari, ve mâli yetkileri vardı. Senyör adaleti icra eder, toprakları üzerinde yaşayan kişileri muhakeme eder, mahkeme harç ve cezalarını da kişisel gelir kaynağı olarak toplardı. Senyör tarlaların, ormanın, değirmenin, fırının sahibi olduğu için, bu yerlerden yararlanmanın karşılığı olan vergiyi, kira bedeli ve bir kişisel hak olarak kendi nam ve hesabına toplardı (Göze,2007:65).

Feodalitenin hiyerarşik yapısı, sadece senyörler ve serfler arasında kurulan bu eşitsiz ilişkiden kaynaklanmaz. Ayrıcalıklı konum sahibi olan soylular (senyörler) arasında da eşitsizliğe dayalı bir ilişkiler yumağı vardır (Beriş,2006:50). Feodal ilişki olarak adlandırılan bu özgül ilişkinin doğasını “vassallık” oluşturmaktadır (Ağaoğulları ve Köker,2001:183). Feodalite’de soylular sınıfı, “vassallık” ilişkisi sayesinde birbirine bağlanarak, hiyerarşik bir piramit şeklinde örgütlenmişlerdir (Somçağ,1994:9). Bu düzende kendisini Tanrının vassalı olarak gören kral, belli bir toprak parçasının kullanım hakkını, -üzerindeki insanlar ve ürün ile birlikte- askeri destek şartıyla senyörlere hediye ederdi. O senyörler de; bu toprak parçası üzerindeki haklarını, kendilerinden daha küçük rütbeli senyörlere bir dizi alt sözleşmeyle tekrar devrederlerdi. Efendi ile vassal arasındaki bu ilişki, soylular ve daha küçük rütbeliler arasında tekrar tekrar yaratılabilirdi (Pierson,2000:73).

Feodal sistemde bir soylu, gücü nispetinde, kendi rütbesinin aşağısında bulunan kişileri vassalı olarak seçerken, kendi gücüyle gerçekleştiremeyeceği şeyler için ise, bir başkasının vassalı olmayı tercih ederdi. Bu şekilde tüm toplumda, bir efendi - vassal ilişkisi ve bu ilişkiyi düzenleyen bir “Fief Sözleşmesi” söz konusuydu (Oppenheimer,2005:165).

Efendinin vassalına, belli bir toprak parçası üzerinde kullanım hakkı tanınması, “Fief” adı verilen bir sözleşme aracılığıyla gerçekleşirdi. “Fief”, iki taraf açısından da

yükümlülük doğuran bir sözleşmeydi (Beriş,2006:50). Senyörün yükümlülükleri, vassalını korumak ve onun güvenliğini sağlamaktı. Vassalın yükümlülükleri ise, kendisine verilen toprak parçası üzerindeki üretim faaliyetlerini yürütmek, senyörün zararına bir faaliyet yapmamak, gerektiğinde senyöre silah ve asker temin etmek, senyöre danışmanlık etmek, yol göstermek ve ona rant ödemek şeklindeydi (Ağaoğulları ve Köker,2001:185-186).

Feodalitenin temelini oluşturan senyör – vassal ilişkisi, toplumsal örgütlenmenin bütünü açısından değerlendirildiğinde, aşağıdan yukarıya doğru sıralanan bir hiyerarşiyi ifade ettiği görülür. Bir malikânenin sahibi senyör, genellikle, kendisinden daha üstün bir konumda bulunan başka bir senyöre bağlıdır, yani onun vassalıdır. Aynı şekilde, bu senyör de yine kendisinden üstün, başka bir senyörün vassalıdır. Başka bir biçimde söyleyecek olursak, feodal toplumun temelini oluşturan senyör - vassal ilişkisi, aşağıdan yukarıya doğru sıralanmakta ve toprağı işleyen köylülerden en tepede bulunan krala (en üst senyöre) kadar ulaşmaktadır (Ağaoğulları ve Köker,2001:187–188). Böylece, köylülerin herkesi besleyip baktıkları tarlalarından başlayarak, kendisini Tanrının vassalı olarak gören kral vasıtasıyla; göklerin kralına (yani Tanrıya) kadar yükselen bir mertebeler düzeni (hiyerarşi) söz konusudur. Bu mertebeler düzeni içinde aşağı basamakta bulunan tabaka, kendisinin bir üstündeki tabakaya hizmet vermekle; bir üstteki ise, bir alttakini korumakla yükümlüdür. (Oppenheimer,2005:165)

Feodal düzende, senyör ile vassal arasındaki ilişki, hiyerarşik bir nitelik taşısa da ikisi de aslında aynı toplumsal tabakanın üyesidir. Bu hiyerarşinin tepesinde yer alan kral, diğer senyörlerle ilişkisi bakımından, sadece eşitler arası birincidir (Ağaoğulları ve Köker,2001:189).

Feodal düzenin en önemli güç odağı şüphesiz kilisedir. Hıristiyanlığın resmi din ilan edilmesinden sonra hızlı bir şekilde güçlenen kilise, Ortaçağın en önemli maddi ve manevi gücü haline gelmiştir (Beriş,2006:53–56). Kilise, zamanın en büyük mali kuruluşudur (Göze,2007:70). Zenginliğin tek kaynağının toprak olduğu Ortaçağda, en büyük toprak sahibi kilisedir (Huberman,2003:22). Kilise bu dönemde sadece dini yaşamla değil; dünyevi yaşamla da ilgilenmiştir. Dünyevi otoritelerin meşruiyet kaynağı olarak kilise, toplumsal hayatın her alanına yön vermiştir (Çetin,2002b:82).

2.3.3. Feodal Düzendeki Sosyal Sınıflar

Feodal toplum üç sınıftan meydana geliyordu: dua edenler, savaşanlar, çalışanlar (Huberman,2003:11). Ortaçağ dünyasındaki bu ayırım, toplumu oluşturan tabakaların iş bölümü esasına göre farklılaştığını göstermektedir. Kilise, bu üçlü bölünmeyi, Tanrı iradesinin bir yansıması olarak meşrulaştırmış ve böylece tabakalar arasında herhangi bir hareketliliğe de izin vermemiştir (Çetin,2002b:81).

Kilise öğretisine göre, Tanrının evi üçtür. Yeryüzünde birileri dua eder, birileri savaşır, ötekiler de çalışır. Tanrı, sıradan insanları toprağı işlemek için yaratmıştır. Rahipleri de din işleri için yaratmıştır. Soyluları ise; güvenliği ve düzeni sağlamaları, adaleti tesis etmeleri, eylemleri ve ahlaklarıyla diğer insanlara örnek oluşturmaları için yaratmıştır (Ağaoğulları ve Köker,2001:189-190).

Platon'un "İdeal Devlet Kuramı" nda madenler mitosuna dayanarak yaptığı sınıf ayırımını, (doğası altın olan yönetecek, doğası gümüş olan koruyacak, doğası demir olan üretecek) Hıristiyanlığın Baba Tanrı, Oğul ve Kutsal Ruh üçlemesiyle sentezlemiş görünen bu öğreti, feodal toplumun en güçlü meşruluk zeminini meydana getirmektedir.

2.3.3.1. Dua Edenler (Din Adamları): Papalar, Papazlar, Patrikler ve Piskoposlardan oluşan bu sınıf, Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesinden sonra; zamanın en önemli maddi ve manevi gücü haline gelmiştir. Öyle ki, dünyevi yaşamın her alanına el atmış, toplumsal hayatın en önemli belirleyicisi olmuştur. Ortaçağda kilise ve din adamları zenginliğin, ihtişamın ve gücün temsilcileridir.

2.3.3.2. Savaşanlar (Soylular): Efendiler ve senyörler (dükler, kontlar, vikontlar, markiler, baronlar) bu sınıfta yer alır (Göze,2007:72). Soylular barış zamanlarında malikânelerini yönetirler, düzeni ve güvenliği sağlarlardı. Bunun karşılığında da; serflerin üretmiş olduğu mahsûlden pay alırlardı. Savaş zamanında da; beslediği askerlerle birlikte, vassalı olduğu (bağlı bulunduğu) efendinin birliklerine katılarak savaşırldı.

2.3.3.3. Çalışanlar (Serfler): Feodal düzende toplumun en geniş ve en alt tabakasını oluşturan serfler, dua edenlerle savaşanları beslemek için çalışan sınıftır. Hem haftanın birkaç günü efendileri için karşılıksız çalışırlardı hem de ürettikleri mahsûlün büyük kısmı efendilerine akardı (Huberman,2003:11–14).

Feodal yapı içinde, kilise ve soylular egemen sınıflardı. Toprağa ve toprakta bulunan kudrete el koymuşlardı. Kilise manevi yardım, soylular ise askeri koruma sağlıyor, bunun karşılığında da çalışan sınıfın ürettiğine el koyuyorlardı (Huberman,2003:24).

2.3.4. Feodalitenin Siyasal Yapısı

Roma İmparatorluğu'nun parçalanması sonucu, Avrupa'da bölünmüş ve parçalanmış iktidar yapısı ortaya çıkmıştır. Merkezi iktidarın yok olduğu, buna karşın birçok yerel otoritenin ortaya çıktığı böyle bir ortamda, her yerel otoritenin sahip olduğu toprak parçası, kendi egemenlik alanı haline gelmiştir İktidar artık kralın değil, bölgedeki soyluların olmuştur. İnsanlar merkezi bir otoriteye değil, toprak sahibi senyöre bağlıdır (Göze,2007:71).

Ülkeler çok sayıda irili ufaklı parçadan oluşan mozaikler haline gelirken, siyasi güç, her bir mozaik parçası içindeki soylular tarafından paylaşılmıştır (Somçağ,1994:10). Bu düzende devlet birliği yoktur. Siyasal iktidar, soylu sınıf mensupları arasında bölünmüş ve malikâne düzeyinde uygulanmıştır (Saybaşılı,1999:24).

Siyasal görünümü ile feodal düzen, merkezi devlet iktidarını oluşturan yetkilerin parçalanmış ve dağılmış olduğu bir düzeni ifade eder (Göze,2007:71). Bu dönemde krallar; yasama, yürütme, yargı, güvenlik, maliye gibi devletin temel işlevlerini ilgilendiren konularda, doğrudan doğruya kendilerine bağlı olan ve süreklilik içeren örgütler kuramamışlar; üstelik bu yetkilerin vassallık ilişkisi çerçevesinde, feodal beyler tarafından yürütülmesini kabul etmek durumunda kalmışlardır. Böylece feodal düzen içinde güçlü bir merkezi siyasal iktidar oluşmamış, iktidar yerel düzeyde feodal güçler arasında bölüşülerek uygulanmıştır (Saybaşılı,1999:25). Örneğin; yargı yetkisi merkezi bir devlette (monarşide) bir devlet hizmetiyken ve ülkenin her yerinde bu görev, kral adına karar veren memurlar tarafından yerine getirilirken, Ortaçağda böyle bir adalet hizmeti ve görevi söz konusu değildir. Herkes kendi senyörünün mahkemesinde yargılanmaktadır. Ortaçağda adaletten değil; adaletlerden söz edilir. Yargı yetkisi

parçalanmıştır, değişiktir, çoktur. Feodal düzende diğer yetkiler de (yasama, yürütme, güvenlik, maliye vb.) tıpkı yargı yetkisi gibi; devredilebilen, bölünebilen, satılabilen yetkililerdir (Göze,2007:71).

Başka bir ifadeyle, Feodal Avrupa’da siyasal iktidar, soylu sınıf mensubu senyörler arasında bölüşülmüş ve kendine yeterli tarım birimleri düzeyinde, toprağa bağlı serfler üzerinde uygulanmıştır. Siyasal iktidarın merkezi düzeyde örgütlenmesine izin vermeyen feodal düzen, istikrarsız bir yapıya sahip olmuştur (Saybaşıllı,1999: 25).

2.4. KİLİSE

2.4.1. Hıristiyanlığın İlk Yıllarında Kilise

Hıristiyanlık, güçlü bir devlet örgütlenmesine sahip olan Roma İmparatorluğu’nun egemenlik alanına giren topraklar üzerinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

Roma İmparatorluğu’nun pagan (çok tanrılı) nitelikli yapısının, küçük dinsel cemaatlere gösterdiği hoşgörüden payını alan Hıristiyanlık, kısa sürede yaygınlaşıp büyümüştür. Ancak, M.S. III. Yüzyıldan itibaren Roma’nın içine düştüğü her bunalımdan ve uğradığı her felaketten, Roma’yı koruyan Tanrıları kızdırdığına inanılan Hıristiyanlığın sorumlu tutulması, bu dönemde Hıristiyanlara karşı büyük bir zulmün başlamasını da beraberinde getirmiştir. Ancak, bu baskı uygulamaları da Hıristiyanlığın Roma toprakları üzerinde yayılmasını engelleyememiştir (Ağaoğulları ve Köker,2001:108).

Hıristiyanlara yönelik başlatılan zulüm İmparator Constantinus’un M.S. 305 yılında Hıristiyan olmasıyla son bulmuştur. M.S. 313 tarihinde, “Milano Fermanı”nı

çıkarak Hıristiyanlara hoşgörü gösterilmesini isteyen Constantinus ve ardılları Hıristiyanlığı öğretilmesini serbest bırakmışlar ve kilise yararına yasal düzenlemeler yapmışlardır. M.S. 392 tarihinde İmparator I. Theodosius'un Hıristiyanlığı devlet dini haline getirmesi ve paganizmi yasadışı ilan etmesiyle, Hıristiyanlığın ve Kilise'nin Roma İmparatorluğu içindeki konumu tümüyle değişmiştir. (Beriş,2006:51-52). Bu gelişmelerden sonra, hızlı bir şekilde kurumsallaşmaya başlayan kilise, güçlü bir devlet kurumu haline gelmiştir

Roma İmparatorluğu'nun egemen olduğu topraklar üzerinde ortaya çıkan Hıristiyanlık, başlangıcından itibaren, kendi Tanrısal iktidar anlayışı (ruhani/uhrevi) ile Roma İmparatorluğu'nun simgelediği siyasal iktidar anlayışı (cismani/dünyevi) arasındaki ilişkilerin niteliği üzerinde durmak zorunda kalmıştır. Kilise bu dönemde Roma İmparatorluğu'nun ruhani/uhrevi sorunlara karışmasını istememiş, buna karşılık kendisi de dünyevi/siyasal konularla ilgilenmemiştir.

Kilise'nin Hıristiyanlığın ilk yıllarında, siyasal iktidar karşısındaki bu tutumu, Hıristiyanlığın insan doğası anlayışından kaynaklanmıştır. Hıristiyanlığın, insan doğası hakkındaki görüşleri, ilk günah inancına göre şekillenmiştir. Hıristiyanlık Öğretisi'ne göre, insan doğuştan günahkârdır. Bu dünyadaki yaşam, onun için çekilmesi gereken bir ceza niteliği taşımaktadır. Yeryüzündeki her kurum, ilk günahın ve onun cezasının bir ürünüdür. Bu yüzden, herkes; üzerinde olan iktidarlara itaat etmelidir. Çünkü Tanrıdan kaynaklanmayan iktidar yoktur. Bütün iktidarlar tanrının hizmetçisidir (Ağaoğulları ve Köker,2001:118-128) .

Hıristiyanlığın ilk yıllarındaki Kilise öğretisi, dünyevi iktidar ile ruhani iktidarı birbirinden ayırmıştır. Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu içindeki serüvenine baktığımızda, başlangıçta, bu iki işin ayrı ellerde toplandığını görmekteyiz. Buna göre

barışı, düzeni, güvenliği ve adaleti sağlamak gibi dünyevi işler Roma İmparatorluğu'nun görev alanına girerken, ruhani işlerde de; Kilise'nin görevli olduğu kabul edilmiştir.

2.4.2. Ortaçağda Kilise

I. Theodosius'un M.S. 392 tarihinde, Hıristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini ilan etmesinden sonra, hızlı şekilde güçlenmeye başlayan Kilise, Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla gücünün zirvesine ulaşmış ve yaklaşık olarak bin yıl süren Feodal Ortaçağa, siyasal ve kurumsal faaliyetleriyle damgasını vurmuştur.

Dünyevi bir güç olan Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasının ardından, dünyevi iktidarla ruhani iktidarı kendisinde birleştiren Kilise, eğitimden kültüre, yargıdan güvenliğe, ekonomiden vergilere, ahlaktan, sanata, felsefeden siyasete kadar toplumsal yaşamın her alanına el atmış ve sosyal yaşamın tek belirleyicisi olmuştur (Çetin,2002b:82)

Hıristiyanlığın ilk yıllarında bir yoksullar birliği olarak ortaya çıkan ve siyasal iktidara ilişkin hiçbir talepte bulunmayan kilisenin bu konumu, Ortaçağa gelindiğinde tamamen farklı bir nitelik arz etmektedir. Ortaçağ şüphesiz dindar bir çağdı ve kilisenin de muazzam manevi gücü vardı. Ama bunun yanı sıra, bu çağda kilisenin büyük bir maddi gücü de vardı. Ortaçağda zenginliğin tek anahtarı topraktı ve feodal çağın en büyük toprak sahibi de kiliseydi. Yaşadıkları hayattan kuşkuları olan ve ölmeden önce Tanrının gözüne girmek isteyen insanlar kiliseye toprak bağışlardı. Bazı soylular ve krallar da, savaş kazanıp bir düşman ülkesini fethettiklerinde; bu toprakların bir kısmını kiliseye bağışlamayı âdet edinmişlerdi. Bu ve buna benzer başka yollardan kazanılan

topraklar sayesinde kilise, sonunda, Avrupa'daki bütün toprakların yarıya yakın kısmının sahibi haline geldi (Huberman,2003:22-23).

Ortaçağda, kilisenin sahip olduğu muazzam maddi ve manevi güç, ona sadece dinsel alanda değil, siyasal alanda da belirleyici olma arzusu kazandırmıştır. Başlangıçtaki siyasal iktidara karşı tepkisizlik, Kilisenin kazandığı bu güçle orantılı olarak zamanla; siyasal iktidara karşı bağımsız ve özerk olma niteliğine bürünmüştür (Çetin,2002b:82). Bu dönemde Kilise, krallara vergi vermediği gibi; Hıristiyan ülkelerinden vergi toplamaktadır. Kilise devletin hukukuna değil; kendi özel hukukuna tâbidir. Devletin mahkemelerinin yanında, kilisenin de mahkemeleri vardır. Halk hem kilisenin hem de kralın hukukuna tâbidir ve her ikisinin mahkemesinde de yargılanmaktadır (Huberman,2003:93-94). Bu dönemde kilisenin sahip olduğu mâli, askeri, siyasi ve yargısal bağımsızlıklar, Kilisenin özerkliğini ve bağımsızlığını iyice pekiştirmiştir.

Kilisenin siyasal iktidar karşısındaki özerkliği ve bağımsızlığı, zamanla, siyasal iktidarı ve bu dünya ile ilgili işleri, kendi egemenlik alanına dâhil etme uğraşısına dönüşmüştür. Böylece, krallar ile kilise arasında büyük bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Kilise ile krallar arasındaki ilk önemli sorun “atama tartışması” nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Kilisenin mülkiyetinde bulunan toprakların yönetimini sağlayan piskoposları atama yetkisi krallara aitti. Papalığa gelen VII. Gregorius'un, piskoposların atanmasında tek söz sahibinin kilise olduğunu ileri sürüp, bunu uygulamaya kalkışmasıyla Papa VII. Gregorius ile Kutsal Roma Cermen İmparatoru IV. Henri arasında kaçınılmaz çatışma patlak vermiştir. Çatışmanın ilk evresinde, İmparator IV. Henri, Papa VII. Gregorius'u görevden almaya çalışmış, buna karşılık; Papa da İmparatoru aforoz ettiğini bildirmiştir.

Sonuçta, Cermen prensleri aforoz kaldırılmadığı sürece; IV. Henri'yi kral olarak tanımayacaklarını söylemişler ve IV. Henri İtalya'ya giderek Papa'dan af dilemek ve aforozun kaldırılmasını istemek zorunda kalmıştır. Süreç sonunda, İmparator üzerindeki otoritesini kanıtlayan kilise, siyasal iktidarı kapsamış ve kuşatmıştır. Gerçi dünyevi iktidar hâlâ kralların elinde kalacaktır; ancak; İmparator bu kılıcı kilisenin buyruklarına göre kullanmayı taahhüt edecektir (Beriş,2006:56-57).

Ortaçağ düzeni, gerek siyasal, sosyal ve ekonomik kurumlarıyla gerekse; düşünsel boyutuyla modern devlet anlayışından oldukça uzaktır. Feodalitenin adli, idari, askeri ve mali yetkileri krallar, kilise ve feodal beyler arasında bölüştüren parçalı iktidar yapısı, bu yetkileri tek bir elde toplayacak merkezi bir devletin kurulmasını engellemiştir. Ayrıca, hem dünyevi hem de uhrevi yaşamın tek belirleyicisi olan kilisenin tanrı merkezli meşruiyet anlayışı da egemenliğin kaynağının yeryüzünde (toplumda) değil, gökyüzünde (tanrıda) aranmasına neden olmuştur. Modern devlet anlayışı, Batı Avrupa'da, Ortaçağ düzeninin çözülmesiyle başlar. Bu açıdan, modern devlet anlayışı kökenlerini, Ortaçağın bu yapısını değiştiren koşullarda aramaktadır.

3. MODERN DEVLET ANLAYIŞININ TARİHİ TEMELLERİ

3.1. HAÇLI SEFERLERİ

Büyük istilalar sonucu Roma İmparatorluğu'nun parçalanması ve Akdeniz havzasındaki İslam egemenliği nedeniyle, Avrupa'nın dünya ticaretiyle bağlantısının kesilmesi, Avrupa'nın kendi içinde feodalite adı verilen, kapalı bir ekonomik sistem geliştirmesine neden olmuştu (Göze,2007:63). Kendi kendine yeterlik ilkesine dayanan feodal düzende ticaret, çok aşağı düzeydeydi. Ticaret, sadece haftalık pazarlarda yapıldığı için çok küçük çaplıydı ve mahalli bir nitelik taşıyordu (Huberman,2003:23).

On birinci yüzyıldan itibaren, Avrupa'da ticaretin büyük adımlar attığı görüldü. Bu yüzyıldan itibaren, Akdeniz ticaret yollarının tekrar Avrupalıların eline geçmesi, Avrupa'da ticaretin yeniden canlanmasına ve kentlerin gelişmesine ortam hazırladı. Bu gelişmeler feodal sistemin sonunu getirdi ve kapitalist sistem de bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıktı (Beriş,2006:76).

On birinci yüzyıldan itibaren, Avrupa'da ticaretin yeniden gelişmesindeki en önemli etken, Haçlı Seferleridir. Haçlı Seferleri, Papa II. Urban'ın 1095 yılında, Kudüs'ün İslam egemenliğinden kurtarılması için, Avrupalıları kutsal savaşa çağırmasıyla başlamıştır (Şenel,1996:278). İlk Haçlı Seferi 1096 yılında düzenlenmiştir. On binlerce Avrupalı denizden ve karadan kıtayı geçerek, kutsal ülkeyi Müslümanlardan kurtarmaya gitmiştir ve bu seferleri sürekli yenileri izlemiştir (Şahin,2002:99).

Denizde ve karada Müslümanlarla yapılan çarpışmalar gerçekte yağma ve toprak uğruna girişilmiş saldırılar olduğu halde, Haçlı Seferleri adı altında yüceltiliyordu. Kilise bu talan seferlerini bir saygıdeğerlik tülüyle maskeliyor,

amaçlarının İncil'i yaymak ve Kutsal Ülke'yi (Kudüs'ü) kurtarmak olduğunu söylüyordu. Ama Haçlı Seferleri'nin dinsel örtüsü altında başka ekonomik ve toplumsal nedenler yatmaktaydı. Haçlı Seferleri'nin asıl gücü ve yürütülüşündeki enerji, belirli grupların (Kilise ve feodal beylerin) kazanacağı avantajlara dayanıyordu (Huberman,2003:28-29).

Kilise, Hıristiyanlaştırabileceği başka ülkeler istiyordu. Çünkü Kilise gücünü yaygınlaştırmak istiyordu. Hıristiyan dünyası ne kadar genişlerse, Kilisenin gücü ve serveti de o kadar büyürdü. Öte yandan, görevleri savaşmak olan feodal beyler de; bu seferler sayesinde; yeni topraklar kazanmayı umuyordu. Son olarak, haçlı ordularının ihtiyaçlarını karşılamak için, onlara malzeme ve gıda maddesi götüren Venedik, Piza, Cenova gibi İtalyan liman kentleri de Haçlı seferlerini kendilerine ticari avantajlar kazandıracak fırsatlar olarak görüyordu. (Huberman,2003:29-30).

Haçlı Seferleri sırasında, ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için; ilk olarak Ceneviz donanması Haçlılara destek ve malzeme götürdü. Ardından onu Piza ve Venedik gemileri izledi. O zamanlardan başlayarak, tüm Akdeniz, batılı gemilere yeniden açıldı. Roma İmparatorluğu döneminde olduğu gibi, bu denizin bir ucundan öte ucuna ulaşım yeniden sağlandı (Pirenne,1991:74).

Haçlı Seferleri'nin dini ve siyasi sonuçları kısa ömürlü olmuştur. Çünkü Müslümanlar bir süre sonra Kudüs, Antakya ve Urfa'yı geri aldılar (Pirenne,1991:74). Ancak, Haçlı Seferleri'nin ekonomik sonuçları uzun dönemde çok önemlidir. Çünkü Haçlı Seferleri sonucunda Akdeniz Hıristiyanların elinde kaldı. Haçlılar, Akdeniz ticaret yolunu Müslümanların ellerinden alarak, bu denizi eskiden olduğu gibi Doğu ile Batı arasında büyük ticaret yolu haline getirdiler. On birinci yüzyıldan itibaren bu sularda

ticaret hiç dinmedi. Avrupa'nın ticaret hacmi, bu yüzyıldan itibaren hızla büyüdü (Huberman,2003:31-32).

Haçlı Seferleri kısa dönemde kiliseye umduklarını vermiştir. Geniş bir katılımın sağlandığı bu seferler sayesinde, kilise gücünü kanıtlamış ve saygınlığını artırmıştır. Ancak, uzun dönemde, Haçlı Seferlerinin etkisini en fazla hisseden de yine kilise ve feodal beyler olacaktır. Çünkü Haçlı Seferleri, Avrupa'yı feodal uykusundan uyandıracak ve feodalitenin egemen sınıflarının (kilise ve soylular) egemenliklerine son verecek tohumları da atmıştır (Şenel,1996:278).

Haçlı seferleri, Doğu'nun ipek, baharat, koku, yiyecek, halı vb. kaliteli mallarını Batı'ya tanıtırken, Batı'nın işlenmiş bazı mâmüllerini de Doğu'ya tanıtmıştır. Ticaret yollarının açılmasıyla, Cenova, Venedik ve Piza tacirleri, Doğunun bu mallarını gemilere doldurup Batıya taşırken, Batı sanayisinin işlediği mamûlleri de Doğu'ya taşımışlardır. Ucuza aldıkları malları götördükleri yerlerde çok yüksek fiyatlara satmışlardır. Bunun sonucunda, daha sonra burjuvazi adını alacak olan tüccar sınıfı hızlı şekilde zenginleşmiştir. Böylece, Haçlı Seferlerinin ortaya çıkardığı büyük ticaret sonucu, topraktan elde edilen servetin yanında, ticaretten elde edilen servet ortaya çıkmış, feodalitenin egemen sınıfları (kilise ve soylular) yanında da ticaret ile zengin olmuş tacir (burjuvazi) sınıfı ortaya çıkmıştır (Şenel,1996:279).

Ekonomik gücü eline geçiren bu sınıf, daha sonra, siyasal gücü de eline geçirmek isteyecektir. Bunun için de; kendi ekonomik gelişmesine uygun bir siyasal ve ekonomik sistem yaratmak için, feodaliteye savaş ilan edecektir. Kilise ve soyluların feodal sistemi koruyucu tutumuna karşılık, ilk olarak krallarla işbirliği yaparak mutlak monarşilerin kurulmasını destekleyecek, mutlak monarşilerin kurulmasından sonra da

çeşitli haklar ileri sürerek kralların iktidarını sınırlandırmaya ve ardından da iktidardan pay istemeye başlayacaktır.

3.2. TİCARETİN CANLANMASI

Feodal düzen içinde, On birinci yüzyıldan itibaren; ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler olmuştur. Kara Avrupası'nda ekonomik hayat yavaş yavaş canlanmaya başlamış, ticaret hayatında tekrar bir açılma olmuş, kapalı tarım ekonomisi yapı değiştirmiş, ticaret ve sanayinin önem kazandığı ve paranın hâkim olduğu dinamik bir pazar ekonomisi düzenine doğru bir gelişme yaşanmış, yeni şehirler kurulmuş, yeni bir sosyal sınıf (burjuva) doğmuş ve hızla gelişmiştir. Bu gelişmeleri yaratan etken, hiç şüphesiz; Haçlı Seferleri sonucunda dünya ticaret yollarının Avrupalılara tekrar açılmasıdır (Göze,2007:72-73).

Avrupa kıtasında, ekonomi ve ticaretteki ilk canlanma belirtileri, İtalyan şehirlerinde görüldü. Venedik, Cenova ve Piza; Akdeniz'in tüm ticari faaliyetlerinin yoğunlaştığı şehirlerdi. İtalyan şehirlerinin öncülünü yaptığı ticari canlanma önce İspanya ve Fransa'ya, ardından da; Kuzey Avrupa'ya yayıldı. Ticaretin büyümesi ve bu dönemdeki hızlı nüfus artışı, var olan kentlerin olabildiğince genişlemesine ve yeni kentlerin kurulmasına neden oldu. Kentlerin büyümesi ve yeni kentlerin kurulması talebi sürekli canlı tuttu ve tüccarlar için pazar bulmayı kolaylaştırdı (Pirenne,1991:76).

Ticaretin gelişmesi, Avrupa ekonomisinde para kullanımını yaygınlaştırdı. Çünkü gelişen ticareti eski usullerle (takas, trampa vb) sürdürmenin birçok sakıncası vardı. Her şeyden önce, ticaretin yoğun yapıldığı pazarlarda değiş tokuş etmek kolay değildi. Para kullanımının yaygınlaşmasıyla, hem zamandan hem de emekten tasarruf sağlandı. Böylece, para kullanımı mal mübadelesini kolaylaştırdı ve ticari faaliyetleri

hızlandırdı. Ticaretin artması da, öte yandan, para işlemlerinin yaygınlaşmasına yol açtı. Böylece, on ikinci yüzyıldan itibaren feodalitenin pazarsız (kapalı) ekonomisi, çok pazarlı ekonomiye dönüştü. Ortaçağ'ın kendi kendine yeterlik ilkesine göre oluşturulan malikane ekonomisi, yerini; gelişen ticaret dünyasının para ekonomisine bırakmış oldu (Huberman,2003:36).

On İkinci Yüzyıldan itibaren, mahalli panayır ve fuarların yerini, kent pazarları almaya başladı. Bu panayırların en büyükleri Flandr ve Champagne Panayırları'ydı. İsmi yazılı senet uygulaması ilk olarak bu panayırlarda yaygınlaştı. Ardından, artan ticari etkinlikler vasıtasıyla tüm Avrupa'ya yayıldı. Tüccarlar arasındaki ticari ilişkilerde senet, çek, poliçe gibi ticari kâğıtların kullanılması işlerin ilerleyişini kolaylaştırıyordu. Ayrıca bu dönemde, tüccarların mal almak için ihtiyaç duydukları nakit ihtiyaçlarını karşılamak üzere, bankalar kuruldu (Tanilli,2001a:342).

Kapitalist sistem, on sekizinci yüzyıl İngilteresi'nde Sanayi Devrimi ile değil, on ikinci ve on üçüncü yüzyıl Avrupası'nda ki ticari ve mali etkinliklerle başlamıştır. On sekizinci yüzyıl ortalarına kadar devam eden bu ticari kapitalizmden elde edilen servet, Sanayi Devrimi'nin gerçekleştirilmesi için kullanılmıştır. Bir başka deyişle, on sekizinci yüzyılla birlikte gerçekleşen Kapitalizmin doğuşu değil, ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiştir (Ebenstein,2001:132).

Onuncu yüzyıldan on beşinci yüzyıla kadar geçen dönemin en önemli gelişmesi, orta sınıfın güçlenmesidir (Huberman,2003:84). Orta sınıfın yükselişi, Kilise ve soyluları aşırı derecede rahatsız etmiştir. Çünkü kilise ve soylular feodal düzenin egemen sınıflarıydı. Tek zenginlik kaynağının toprak olduğu bu çağda, toprağa ve toprakta bulunan kudrete bu sınıflar el koymuşlardı. Toprağın mülkiyeti bu iki sınıfa aitti. Kilise sadece manevi yardım, soylular da hayali bir koruma sağlıyor; bunun

karşılığında da serflerin emeğini yiyerek yaşıyorlardı. Başka bir deyişle, feodal sistem çalışan sınıfları aylak sınıflara köle eden, toprağın mülkiyetini işleyenlere değil, gasp etmeyi becerebilenlere veren bir örgütlenmeye dayanıyordu (Huberman,2003:24). Şimdi yeni bir toplumsal sınıf türemiştir. Ticaret yaparak aşırı şekilde zenginleşmiş tüccar sınıfı. Bu sınıf kilise ve soyluların egemenliğini tehdit ediyordu. Çünkü egemen sınıflar zenginliklerini toprağa bağlı ekonomiye, kırsal yaşama, malikâne sistemine borçluydular. Oysa bu yeni sınıf paralı ekonomiyi, açık pazar anlayışını ve şehir yaşamını tercih ediyordu. Bu yaşam, feodal düzeninin karın tokluğuna çalışan serflerinin aklını çelebilirdi. Ayrıca tüccar sınıfın zenginliğinin kaynağı olan ticaret, tefecilik, faiz, piyasa fiyatı, ihtiyacından fazlasını kazanma kiliseye göre günahtı.

3.3. KENTLERİN YÜKSELİŞİ

Hiçbir uygarlıkta kent yaşamı ticaretten bağımsız olarak gelişmemiştir. Ticaretin yayılmasıyla kentlerin gelişmesi birbirine denk düşer. Şehirler, ticaretin hızla geliştiği yerlerde doğduğu için, ticaretin ilk kez kendini gösterdiği İtalya ve Hollanda, kentlerin ilk belirdikleri ve hızlı şekilde büyüyüp geliştikleri ülkelerdir. Kentlerin, ticaretin gelişmesine ayak uydurarak nasıl çoğaldıklarını belirlemek kolaydır. Kentler ticaretin yayıldığı doğal yollar boyunca belirmişlerdir. Denebilir ki, kentler ticaretin ayak izlerinden doğmuştur. Gerçektende ilk şehirleşme hareketleri, ticaret yolları üzerindeki stratejik yerlerde ortaya çıkmıştır. Bu yerler genellikle yol kavşakları, deniz kıyıları ve nehir ağızları olmuştur (Pirenne,1991:105).

Tüccarlar gruplar halinde yolculuk yapardı. Yolculuk sırasında kötü hava koşulları nedeniyle deniz, ırmak ve yollar geçit vermez bir duruma gelince, bölgenin en elverişli yerine toplanmak zorundaydılar. Dolayısıyla tüccarlar, ulaşım kolaylığıyla,

ticaretin gereksinimlerine en elverişli olan yerlerde toplanmaya başlamışlardır (Pirenne,1991:106).

Bu dönemde kentlerin konumu, ticaretin yönünü çizen doğa koşulları tarafından belirlenmiştir. Irmakların akışı, dağların sıralanışı, vadilerin uzanışı ticareti yönünü nasıl belirliyorsa, kentlerin konumunu da o ölçüde belirlemiştir.

Ayrıca, tüccarların geçtikleri yollar istilacılarla dolu olduğu için; bu yerler tüccarların can ve mallarını güvenlik altına alacak özellikleri de taşıyordu. Bu yüzden bu ilk kentler bir kale kent (burg) görünümündedir. O dönemde sağlam duvarları olmayan bir kent düşünmek olanaksızdır. Ancak, kale (burg) yalnızca kentin simgesi olarak kalmamıştır. Burada yaşayan tüccar sınıfı nitelenmek için de kullanılmıştır. Bu kentlerde yaşayanlar (tüccarlar) on birinci yüzyılın başından itibaren “kent soylu” anlamına gelen “burjuvazi” adını almışlardır. (Pirenne,1991:117-118).

Bu dönemde Avrupa'nın toplum yapısında görülen önemli değişimlerden biri de; Avrupa ülkelerinin nüfusunun giderek artmasıdır. Bu hızlı nüfus artışı, Avrupa yerleşimlerinde taşma ve yayılma hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda yeni topraklar tarıma açılmış, artan nüfus ülke içindeki şehirleri daha yoğun nüfuslu yerleşim birimleri haline getirmiş ve yeni şehirler kurulmuştur (Göze,2007:75).

Hızla büyüyen yeni sınıf feodalitenin bağlarından kurtulmak istiyordu. Ticari yaşam dinamikti ve feodal düzenin statik, yasakçı yapısı ticari gelişmeyi engelliyordu. Yeni sınıf özgürlük istiyordu. İstedığı gibi gelip gitmek istiyordu. İstedığı gibi ticaret yapmak istiyordu. Malların fiyatlarını helal fiyata göre değil piyasa fiyatına göre belirlemek istiyordu. Daha fazla kazanmak istiyordu. Bunun için bankacılık, kredi, faiz, tefecilik gibi etkinliklerin serbest bırakılmasını istiyordu. Ticari yaşama uygun kanunların çıkarılmasını, ticari güvenliğin sağlanmasını, mülkiyet özgürlüğünün,

serbest girişimin, kişi özgürlüğünün garanti altına alınmasını istiyordu. Artık, hem krala hem kiliseye hem de feodal beylere ayrı ayrı vergi ödemek istemiyordu. Ulusal bir vergi sistemi istiyordu. Hem kralın hem kilisenin mahkemelerinde ayrı ayrı yargılanmak istemiyordu. Kendi mahkemelerinde yargılanmak istiyordu. Artık toprağı kiralamak istemiyordu ve onunda özgürleşmesini istiyordu. Yeni sınıf, tüm bunları gerçekleştirebilmek için feodalitenin egemen sınıflarını yenmeliydi (Huberman,2003:39). Bunun için yardım alabileceğı tek güç krallardı. Çünkü kilise ve soylular kralların mutlak egemenliğinin önündeki tek engeldi. Krallar, feodal düzende egemenliklerini, kilise ve soylularla bölüşmek zorunda kalmıştı. Krallar egemenliğin tek ve mutlak sahibi olmak istiyordu. Onun için çıkarlar uyuşan bu iki sınıf işbirliği yaptı. Burjuvazinin her şeyden önce istediğı özgürlük ve güvenlikti. Bu da ancak, güçlü merkezi bir otorite ile sağlanabilirdi. Kralların da savaşçı bir sınıf olan soyluları yenebilmesi için, güçlü bir orduya ihtiyacı vardı. Böyle bir ordu kurmak için çok para gerekiyordu ve bu para o dönemde sadece burjuvazide vardı.

Burjuvazinin feodalitenin bağlarından kurtulmak için soylularla tutuştuğı kavgada, kral, şehirlilerin güçlü bir müttefiki oldu. Kral bu mücadelede şehirlilerin isteklerini yerine getirdi. Çünkü soyluların gücünü azaltan her şey onun gücünü artırıyordu. Bunun karşılığında da şehirliler, kralın kuracağı güçlü ve merkezi ordunun maddi yükünü üstlendiler. Burjuvazi ticaret yapabilmesi için gerekli olan özgürlük ve güvenliğe kavuşurken, krallarda düşmanlarına karşı kullanacağı, en yeni silahlarla donatılmış merkezi ve güçlü bir orduyu elde ediyordu. Kralların gücü burjuvazinin maddi desteğine bağlıydı ve bu destek ancak, ticaretin gelişmesiyle devam edebilirdi. Bu yüzden krallar, sürekli olarak, ticareti artırıcı ve tüccarları serbest kılıcı kanunlar çıkardılar. Krallar, kanun üstünlüklerini toplumun her alanına yaymak için iktidarlarını

güçlendirici kurumlar geliştirdiler. Merkezi ordu, ulusal vergi sistemi ve kanunlar vasıtasıyla iktidarlarını toplumun her alanına nüfûz ettirdiler. Bu kurumlar kralların merkezi otoritesini artırdı (Çetin,2002b:84).

Şehirliler, soylulara karşı verdikleri mücadele sonucunda isteklerini krallara kabul ettirmişler ve serflerin hukuki statülerinden tamamıyla farklı bir hukuki statüye sahip, özgür kişiler olma hakkını elde etmişlerdir. Aynı şekilde, şehirler de malikâne sisteminin dışında, serbest ve ayrıcalıklı bir bölge olma hakkını elde etmiştir. Şehirlerdeki özgür ve ayrıcalıklı yönetim anlayışı, burjuvaziye soyluların ve kilisenin baskısından kurtarmıştır. Ticaret gelişip, şehirler büyüdükçe burjuvazi sınıfı zenginleşirken; eski tip toprak zenginleri olan soylular da gün geçtikçe yoksullaşp, sosyal ve siyasal güçlerini kaybetmişlerdir. Bunlardan bazıları, topraklarını burjuvalara satmış, kendilerine bağlı serflerin feodal yükümlülüklerini ücret karşılığı affetmiştir (Göze,2007:75-76). Soyluların bazıları da; topraklarında tahıl yetiştirmek yerine, koyun beslemeye başlamıştır. Çünkü o dönemde Doğu'nun Batı'dan en çok talep ettiği ürün yünlü kumaştı. Bu talep sonucu, dokumacılık, Avrupa'nın en hızlı gelişen sanayi dalı olmuştur. Dokuma sanayinin gelişmesi de yün talebini artırmıştır. O kadar ki, toprağı ekmektense, orada sürü beslemek daha karlı hale gelmiştir. Büyük toprak sahipleri "çitleme hareketi" denen bu olayla tarlalarını otlağı dönüştürünce, birkaç çobanla işi yürütüp, geri kalan serfleri, üstelik özgürlüklerini de bağışlayarak topraklarından çıkarmaya başlamıştır. İşsiz kalan bu serfler, şehirlere giderek fabrikalarda çalışmaya başlamıştır. Böylece feodal düzenin serfleri kapitalist düzenin işçileri haline gelmiştir (Şenel,1996:280-281).

Bu dönemde, en önemli değişikliklerden biri de; köylünün durumunda görülmüştür. Feodal toplum düzeninin geleneğı göre oluşturulmuş statik yapısı,

köylüyü senyöre sıkı sıkıya bağlıyordu. Haftanın birkaç günü efendisinin toprağında ücretsiz çalışması yetmezmiş gibi, kendi toprağında yetiştirdiği ürünün de büyük kısmını efendisi alıyordu. Sınıf değiştirme imkânının da hemen hemen hiç mümkün olmadığı bu düzende, serfleri daha fazla çalışmaya ve üretmeye itecek hiçbir teşvik yoktu. Onun için, kalıplaşmış işlerini geleneğe uyarak yaparlardı. Ancak, bu dönemde yaşanan ticari canlanma, para ekonomisinin gelişmesi, şehirlerin yükselmesi ona, bu sıkı bağlardan kurtulma imkânı veriyordu. Artık şartlar değişmişti. Pazar açılmıştı. Yetiştirdiği ürünlerin kendi ihtiyacından ve efendisinin el koyduğundan arta kalanını satabilir, karşılığında para alabilirdi. Şimdi eskisinden çok çalışırsa, çok daha fazla üretirse, para biriktirebilir ve bu parayla da efendisinden toprağını ve özgürlüğünü satın alabilirdi. Efendi gittikçe yoksullaştığı için, serfinin angaryalarını para karşılığında affetmeye zaten hazırdı. Özgürlüğünü kazandıktan sonra şehre de gidebilirdi. Şehir, kendi gibi serflerin gidip başarı kazandığı bir yerdi. Değişen şartlar serfler için yeni fırsatlar doğuruyordu (Huberman,2003:57-58).

Hiçbir uygarlıkta kent yaşamı ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişmemiştir. Şehir halkının temel uğraş alanları ticaret ve sanayi olduğu için, şehirleri besleyecek tarım ürünlerinin kırsal kesimden alınması gerekir. Böylece, kırsal kent arasında işbölümü doğmuştur. Kent sınaî ürünler üretmek ve ticaret yapmakla uğraşır, kır da kendi besin maddelerini üretmeyen insanların varlığından ötürü, genişleyen pazara daha fazla tarımsal ürün yetiştirmeye uğraşır. Bu dönemde pazarın sürekli genişlemesi, üretim artışı için muazzam bir teşvik olmuştur. Bu dönemde, para kazanmak ve özgürlüklerini satın almak peşinde olan köylüler, gözlerini ülkelerindeki ekilmeyen alanlara dikmişlerdir. Özgürlük ve mülkiyet oltasının yemini gören köylüler; boş arazileri, bataklıkları, ormanları tarıma elverişli hale getirmiştir

(Huberman,2003:54-55). Yetiştirdikleri ürünleri şehirlilere satma olanağına kavuşan köylüler, kısa zamanda, özgürlüklerini satın alabilir duruma gelmiştir. Bu dönemde senyörler, serf azat etme işlemlerine büyük hız vermiştir. On üçüncü yüzyıldan itibaren de; toplu azat edilme işlemlerine sık sık rastlanılmıştır (Göze,2007:75).

Kent yaşamının sürekli gelişmesi sonucu, kent ile kırsal kesim arasında karşılıklı bir hizmet ilişkisi kurulmuştur. Yiyecekleri besinleri kırsal kesimden satın alan kentlilerin bunu, aynı miktardaki mamül ürünü dışarıya satarak dengelemesi zorunludur (Pirenne,1990:103). Bu durum, kırsal kesim ile kent arasında karşılıklı bir işbölümü ve ekonomik bütünleşme yaratmıştır. Böylece, belli topraklar üzerinde yaşayan insanlar; birbirlerinin eksikliklerini tamamlayıcı, birbirlerini bütünleyici ve birbirlerine muhtaç oldukları karşılıklı bir ilişkiler sistemi içerisine girmiştir. Ekonomik bütünleşme yolundaki bu karşılıklı ilişkiler, bir noktada, söz konusu ekonomik ilişkilerin güvenliğini ve sürekliliğini sağlayan siyasal bütünleşmeleri de beraberinde getirmiştir. (Şenel,1996:282). Avrupa toprakları üzerindeki bu bütünleşme hareketleri, Hıristiyan Batı'nın görünüşteki birliğini bozmuştur. İnsanlar, üzerinde yaşadıkları sınırları belli toprak parçalarını "ülke"leri ve bu toprak parçası üzerinde çıkar birliği yaptıkları insanları da "ulus"ları olarak görmeye başlamıştır. Öyle ki, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllar boyunca, ekonomik ve siyasal bütünleşmeler artıp yoğunlaştıkça, modern devlet anlayışının unsurlarından olan "yurt" ve "ulus" kavramları, bütün dillerde tutkulu bir anlama bürünmüştür. Çünkü hemen hemen bütün halklar, farklı oldukları komşularına karşı kendilerini tanımlamaya çalışmıştır. Avrupa'da en önce oluşan ulus, İngiliz ulusudur. Onu Fransa izlemiştir. Almanya ve İtalya'nın uluslaşması ise, daha geç olmuştur (Tanilli,2001a:384).

Soyluların gücü kırıldıktan sonra, ulusal kralların karşısında kalan tek güçlü rakip kilise idi. Kilise'nin gücünün kırılması da Reform hareketi ile olmuştur.

3.4. REFORM

3.4.1. Reformun Sebepleri

On altıncı yüzyıl Avrupa için Reform dönemidir. Katolik Kilisesi ve Papalık kurumunun uygulamalarına bir başkaldırı olarak ortaya çıkan bu dinsel hareket sonucunda Avrupa, kilise'nin egemenliğinden kurtulmuş ve Protestanlık mezhebi ortaya çıkmıştır. Reform Hareketi'nin arka planında kralların, şehirlilerin ve köylülerin Katolik Kilisesi'nin uygulamalarına karşı duydukları hoşnutsuzluklar yer almaktadır (Ağaoğulları ve Köker,2004:93-96).

Soyluların gücünün kırılmasından sonra, kralların karşısında kalan tek güçlü rakip kiliseydi ve iki gücün çatışması kaçınılmazdı. Ulusal krallar, bir devlete iki baş düşünemiyordu (Huberman, 2003: 93).

Kral – papa çatışması birçok alanda etkin olarak yaşanıyordu. Kilise, Avrupa topraklarının yarısından fazlasının sahibiydi ama krallara vergi vermeye yanaşmıyordu. Üstelik halktan vergi, bağış, af vb. gelirler toplayarak, ekonomik yönden sürekli büyüyordu. Halkı dinsel konularda etkileyerek kraldan daha çok, kendine bağımlı hale getiriyordu. Halk, hem kilisenin hem de kralların uyruğu durumundaydı. Halkın yargılanması kralların mahkemeleriyle beraber kilise mahkemelerinde de yapılıyordu. Aynı konularda farklı kararların alınması ve ceza - kefalet olarak ödenecek paraların kime gideceği gibi konular ciddi sorunlara neden oluyordu. Ülkenin çeşitli bölgelerine atanacak piskoposları, kimin atayacağı konusu da önemli bir sorun arz ediyordu.

Ayrıca, kilisenin kralların uygulamalarını eleştirerek; ülkenin ve yönetimin iç işlerine karışması, kralların gücünü gölgeliyordu. Böylece, halk hem kilisenin hem de kralın uyruğu durumundaydı. Hem krala hem de kiliseye vergi veriyordu. Hem kilisenin hem de krallığın eğitimini alıyor, her ikisinin mahkemesinde de yargılanıyordu. Ortada iki başlı bir iktidar vardı (Çetin,2002b:84). Krallar bu iki başlı yapıya son vererek devlet yönetiminde tek söz sahibi olmak istiyordu.

Kiliseye karşı en büyük nefret burjuvaziden geliyordu. Bu yeni sınıf, Katolik Kilisesi'nin, kendi gelişimine engel olduğunu çok iyi biliyordu. Çünkü kilise, feodal düzeni saldırılara karşı koruyordu ve kendisi de feodal yapının en önemli temsilcisiydi (Huberman, 2003: 98).

Kentte yaşayanlar için özgürleşmenin baş düşmanı kiliseydi. Kilise, bu yeni sınıfa hiçbir şekilde yaşam hakkı tanımıyordu. Çünkü kilise ticareti kısıtlıyordu. Kiliseye göre, insanın cebi için iyi olan ruhu için kötüydü. Kilise faizle borç alıp vermeyi, tefeciliği, bankacılığı yasaklıyordu. Oysa bunlar yeni sınıfın ticaret yapabilmesi için gerekli unsurlardı (Huberman,2003:48-50).

Reform Hareketinin sebeplerinden biri de, toplumun alt tabakalarının, özellikle de köylülerin kiliseye olan hoşnutsuzluğudur (Ağaoğulları ve Köker,2004:93-94). Bu hoşnutsuzluklar şüphesiz, kilisenin tüm kurum ve uygulamalarıyla bir yozlaşma içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Kilisenin Ortaçağın en büyük toprak sahiplerinden biri olarak belirmesi, din adamlarının sürekli dünyevi iktidar peşinde koşmaları, din adamlarının lüks içinde yaşamaları, kilisenin “engizisyon”, “aforoz”, “endüljans” gibi kurumlarla halk üzerinde uyguladığı dinsel sömürü ve halkın üzerindeki ağır vergi yükü, kilise mensupları ile halk arasındaki mesafesinin sürekli olarak büyümesine neden olmuştur (Beriş,2006:67).

İnsanın doğuştan günahkâr olduğunu, o açıdan bu dünyadaki yaşamın bir ceza niteliği taşıdığını, önemli olanın öbür dünyada kurtuluşa erebilmek olduğunu, bunun da her şeyden önce; bu dünyanın nimetlerinden uzak durmaktan geçtiğini öğütleyen kilise öğretisini; (Ağaoğulları ve Köker,2001:118-120) ilk çiğneyen de yine kilise olmuştur. Kilisenin söylediği ve yaptığı bir birine uymamaktadır. Kilise kendi söylediklerini ilk önce kendisi bozmuştur. Halka kurtuluşa erebilmek için çileci bir yaşamı öğütlerken, kendisi zenginlik, iktidar ve prestij heveslisi olup çıkmıştır. Sonuçta kilise toplumun tüm kesimlerinin tepkisini çeken bir kurum haline gelmiştir.

3.4.2. Reform Hareketinin Gelişimi

Burjuvazi sınıfı, ikinci büyük savaşını (birincisi feodal beylere karşıydı) Katolik Kilise'sine karşı vermiştir. Burjuvazi, Kilisenin feodal yapıyı koruyucu ve kendi gelişimini engelleyen yapısına karşı kralların yanında yer almıştır. Bu iki sınıf, yanlarına kilise sitemini eleştiren dinsel kesimi de alarak, kilise kurumuna karşı mücadeleye giriştiler. Protestan Reformu adını alan bu mücadele, dini bir hareket şeklinde yürümüştür (Çetin,2002b:84).

Protestan Reform Hareketi'nin, Martin Luther'in o meşhur "Doksan Beş Tez"ini 1517'de, Wittenberg Kilise'sinin kapısına asmaıyla başladığı kabul edilir. Ancak, Protestan reformundan önce de reformculular vardır. Bireyin içsel ruh derinliğini vurgulayan ve ruhban kesimin koyduğu kuralların ve törenlerin saçmalığını vurgulayan Erasmus'un (Ağaoğulları ve Köker,2004:101) Wycliff'in ve Hus'un, geniş halk kitlelerinde reform düşüncesinin oluşmasında katkısı büyüktür (Çetin,2002b:85). Ancak bu çabaların sistemli bir dinsel harekete dönüşmesi; Luther, Calvin, Münzer, Zwingli,

Knox gibi güçlü Protestan reformcularının ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur (Ağaoğulları ve Köker,2004:102).

Protestan reformcularının görüşleri aynı olmamakla birlikte, vurguladıkları temel hususlar şunlardır: İnsanların kendi özgür iradeleri ile kurtuluşa erebilecekleri ve bu yüzden kilise ve onun dinsel törenlerine gerek olmadığı, insanların doğrudan Tanrıyla ilişki kurabileceği, insanların İncil’i kendilerinin okuyup yorumlayabileceği, Tanrı ile kulu arasına hiçbir şeyin girmemesi gerektiği, kilisenin vergi almaya hakkı olmadığı, “afroz”, “endüljans”, “engizisyon” gibi uygulamaların gerçek dinde yeri olmadığı, ruhani iktidarın dünyevi iktidara boyun eğmesi ve ona tabi olması gerektiğidir (Çetin,2002b:85-86).

Luther, Münzer, Calvin, Zwingli gibi düşünürler her ne kadar aynı şeyi söylemeseler de; Reform Hareketi’nin temel felsefesini tüm Avrupa’ya yaymışlardır. Bu düşünürlerin görüşleri, geniş halk kitleleri üzerinde geniş yankı uyandırmış ve zaten her yönüyle toplumdan büyük tepki alan kilisenin yeniden düzenlenmesini gündeme taşımıştır (Çetin,2002b:85-86).

On altıncı yüzyılda matbaa kullanımının Avrupa’da yaygınlaşmasının da Protestan Reformu açısından önemi büyük olmuştur. Matbaanın yaygınlaşması ve basılan kitap sayısının aşırı artması sonucu, insanlar okuma, özellikle de dinsel metinleri aslından okuma olanağı bulmuşlardır. Bunun sonucunda, kilisenin dini yorumlayış şeklindeki aldatmayı gören insanlarda “doğru dine sadık kalma” ya da “doğru dine geri dönme” yönünde bir talep oluşmuştur. Bu durum da kilisenin dinsel otoritesini bir hayli zayıflatmıştır. Martin Luther’in 1534 yılında, İncil’i Almanca’ya çevirmesinden sonra, İncil hızla diğer yerel dillere de çevrilmiştir. Bu çeviriler, çeviri sahiplerinin İncil’le ilgili yorumlarının da yayılmasını olanaklı hale getirmiştir. İnsanların İncil’i kendi

yerel dillerinde ve farklı yorumlarla okuma imkânına kavuşması, Reform Hareketinin yayılmasını iyice hızlandırmıştır. (Ağaoğulları ve Köker,2004:101-109).

Kralların ve burjuvazinin desteğini arkasına alan reformcuların Katolik Kilisesi'yle giriştiği mücadele, Papalık kurumunun yenilgiyi kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Kilisenin gücünü yitirmesiyle, merkezi monarşilerin kurulmasının önünde kalan son engel de ortadan kalkmıştır.

3.4.3. Reformun Sonuçları

Reform hareketinin en önemli sonucu, Ortaçağ Avrupası'na damgasına vuran kilisenin otoritesini kaybetmesidir. Kilise, Ortaçağda sahip olduğu, vergi toplama, eğitim verme, yargılama yapma, kanun koyma, endüljans, aforoz etme gibi ayrıcalıklarını kaybetmiştir.

Reform hareketi sonucu gücünü yitiren kilisenin evrensellik iddiaları son bulmuştur. Katolik Kilisesi'nin evrensel örgütlü yapısı bozulmuş ve yerine ulusal kiliseler kurulmuştur. Reform ulusal ayrımları güçlendirmiştir (Çetin,2002b:86).

Reform Hareketi mutlak monarşilerin kurulmasını sağlamıştır. Yeni kurulan ulusal kiliseler güçsüz olduklarından dolayı, krallarının otoritesini kabul etmek zorunda kalmış ve bunun sonucunda ruhani iktidar cismani iktidarın otoritesi altına girmiştir. Böylece, Ortaçağın iki kılıç kuramı son bulmuştur. Ruhani iktidar, dünyevi iktidar içerisinde erimiştir. Krallar güçlerini merkezileştirmek ve tüm ülkeye yaymak için yeni bir vergi sistemi, düzenli ve merkezi bir bürokrasi, yeni bir eğitim sistemi, yeni okullar, düzenli ve sürekli bir ordu ve yeni bir hukuk sistemi oluşturmuşlardır.

Reform Hareketi sonucu, bir dünyevileşme süreci başlamıştır. Reform sonucu yapılan ruhani otoriteyi siyasal iktidara tabi kılmak olmuştur. Bu durumun adı, dinsel

olanın (kilisenin) dünyevi olana (devlete) bağımlı olması anlamında bir dünyevileşmedir (Ağaoğulları ve Köker,2004:149-150).

Reform, Rönesans'la birlikte modern toplumun ve modern siyasal örgütlenmelerin temellerini atmıştır. Reform her şeyden önce, Avrupa'yı kilisenin baskısından kurtaran bir özgürleşme hareketidir. Ayrıca Reform, iktidarın ilkesi (auctoritas) ile iktidarın kullanılması (potestas) arasındaki ayrımı ortadan kaldırarak, iktidarın krallarda çıplak bir suret kazanmasına yol açmıştır. İktidar doğrudan bir güç kullanma tekeli haline gelmiştir. İktidarın bu anlamda çıplaklaşması, modern toplumsal örgütlenmenin temel özelliği olan en üstün, bölünmez, devredilmez tek güç olarak egemenlik kavramının doğmasıdır (Ağaoğulları ve Köker,2004:150).

Reform sonucunda, Protestanlık adı verilen yeni bir mezhep ortaya çıkmıştır. Bu mezhebin ahlak anlayışı, (Protestan Ahlakı, özellikle Calvinist yorumuyla) modern dünyanın ekonomik sistemi olan kapitalizmi ortaya çıkaran kültürel öge olarak kabul edilmektedir. Özellikle Max Weber, kapitalizm ile Protestan Ahlakı arasında neden – sonuç ilişkisi kurmuştur (Ağaoğulları ve Köker,2004:95). Protestan Ahlakı tanrısal kurtuluşa ermenin yolu olarak çalışmayı, kazanmayı, biriktirmeyi, girişimciliği öğütlemiş; lüks yaşamı, aylaklığı, boş işlerle uğraşmayı yasaklamıştır. Bu anlayış Batı'da sermaye birikiminin ve buna bağlı olarak kapitalist sistemin gelişmesine yol açmıştır (Çetin,2002b:86).

3.5. RÖNESANS

Rönesans Hareketi Reform ile birlikte değerlendirildiğinde modern dünyanın, modern toplumsal ve siyasal örgütlenmelerin temelini atan bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Ağaoğulları ve Köker,2004:95). Rönesans ve Reform'un

yerleştirildiği zaman dilimi sonunda, güçsüz bir kilise örgütü ve güçlü monarşilerle karşılaşmaktadır (Beriş,2006:62).

Rönesans'ın yerleştirildiği zaman dilimi, her şeyden önce, bir geçiş dönemidir. Rönesans, Avrupa açısından iki büyük çağ arasındaki köprüdür. Rönesans'ın aralarında köprü kurduğu çağlardan biri Ortaçağ; diğeri ise, Yeniçağdır. Bu çağların her ikisinin de kendilerine özgü ekonomik, siyasal ve toplumsal kurumları vardır. Bu açıdan Rönesans Ortaçağ düzeninin çözülüp, Yeniçağı (modern Avrupa'yı) oluşturacak ilke ve değerlerin belirmeye başladığı bir dönemi ifade etmektedir.

Fransızca bir sözcük olan Rönesans (Renaissance), etimolojik açıdan “yeniden doğuş” anlamına gelmektedir. Yeniden doğuş ile kastedilen, Eski Yunan ve Roma kültürünün yeniden canlandırılmasıdır. Bu açıdan Rönesans, Eski Yunan ve Roma klasiklerinin yeniden keşfiyle başlamıştır. Ancak; bu, Rönesans'ın sadece bir yönüdür. Çünkü Rönesans'la ortaya çıkan sadece bu incelemeler olmayıp, çok daha geniş, çok daha temelli bir şeydir. Rönesansla birlikte, bundan önceki çağların tanımadığı yepyeni bir insan tipi (Human) tarih sahnesine çıkmıştır (Gökberk,2004:161).

Ortaçağın ekonomik yapısını belirleyen temel kurum kiliseydi. Kilisenin Ortaçağ düzenini belirleyen öğretilerini temellendirmesi ve sistemleştirmesi “Skolastik Felsefe” ile mümkün olmuştur. Latince “schola” (okul) sözcüğünden gelme olan “Skolastik Felsefe”, “okul felsefesi” anlamına gelmektedir. Çünkü bu felsefe, Ortaçağın din adamlarını yetiştiren manastır ve katedrallerinde işlenip gelişmiştir. Kilisenin öğretim sistemi içinde gelişen bu felsefe, teolojiye dayanıyor ve yalnızca onu desteklemeye yarıyordu. Bu dönemin düşünürleri de; din adamları idi (Augutinus, Anselmus, Aquinas). Bu felsefenin amacı, akli vahyin egemenliğine sokmaktı. “Skolastik Felsefe” Hıristiyanlığın dogmalarını akılla işlemeye, onlara felsefi bir temel kazandırmaya

çalışmıştır. Bunun için de; Antik çağın büyük düşünürü Aristoteles'in görüşlerine sıkı sıkıya sarılmıştır. Öyle ki; "Skolastik Felsefe" denince ilk akla gelen isim Aristoteles olmuştur (Gökberk,2004:138-166).

Kilise'nin, toplumsal yaşamın tüm alanlarında tek belirleyici olarak ortaya çıktığı Ortaçağın sosyal yapısı statikti. Her insanın bu statik yapı içerisinde bir yeri vardı. İnsan içine doğmuş olduğu sosyal tabaka içerisinde kalır, kalması da gerekirdi. Çünkü bunun böyle olmasını tanrı istemişti. Bundan dolayı insanlar Ben neyim? Ne olacağım? diye sormazdı. İçinde bulunduğu durum, zaten bu soruların hazır yanıtıydı (Gökberk,2004:168).

On ikinci ve on üçüncü yüzyıllara rastlayan dönemde, Haçlı Seferleri sonucu, Doğu uygarlıkları ile etkileşim kuran Batılılar, o zamana kadar bilinmeyen bazı Eski Yunan ve Roma eserlerini tanımışlardır (Tanilli,2001a:262). Bu eserlerin Latinceye çevrilmesi ve aynı dönemde matbaanın kullanılması sonucu bu eserlerin geniş halk kitlelerine ulaşması "Skolastik Felsefe"nin çelişkilerini ortaya çıkarmaya başlamıştır. Eski Yunan ve Roma eserlerinin aslından öğrenilmesi (özellikle de Aristoteles'in aslında öğrenilmesi) Skolastiğin çözülüşünü hızlandırmıştır (Cevizci,2002:74).

Rönesans'ın ana yurdu İtalya'dır. Modern Avrupa'nın oluşmasının yolunu açan Rönesans akımı, İtalya'da başlamış, sonra da diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. İtalya'nın Rönesans'ın beşiği olması rastlantı değildir. Rönesans'ın oluşması için coğrafi ve tarihi koşullar açısından en elverişli yer, İtalya'ydı. İtalya Roma İmparatorluğu'nun anayurdu olması nedeniyle; Antik Çağ kültürünün düğümlendiği yerd. Onun için; Ortaçağ düzeni çözülmeye başlayınca, İtalya topraklarında zaten hiçbir zaman büsbütün unutulmamış olan antik görüşler, yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca, Ortaçağ sonlarında, birçok şehir devletine bölünmüş olan İtalya'nın

siyasi ve sosyal yapısı da; bu görüşlerin yeniden ortaya çıkmasına yardım etmiştir. Kısmen de demokrat yapılı olan bu şehirlerin her biri içindeki mücadeleler, kişileri yeteneklerini geliştirmeye ve yeni fikirler üretmeye itmiştir. Böylece özgürlük ve bireyciliğe giden yol açılmıştır (Gökberk,2004:168).

İşte ilk belirtileri on ikinci yüzyılda alınmaya başlanan Rönesans'ın ortaya çıkardığı yeni insan tipi (birey) ve onun felsefesi, (hümanizm) Ortaçağ'ın yukarıda bahsedilen statik sosyal yapısını ve bu yapıyı meşrulaştıran felsefi sistemi (Skolastiği) ortadan kaldırmıştır.

Rönesans her şeyden önce, yeni bir insan tipi ve bu insan tipinin gelişmesine temel oluşturacak yeni bir insan felsefesi yaratmıştır. Rönesans'ın yeni insan anlayışının belirginleştiği ilk nokta, insanın kendi eylemleriyle kendini gerçekleştiren, kendi tarihini kendi yapıp ettikleriyle oluşturan bir varlık olduğu anlayışıdır. Eskiçağda durağan bir insan tipi geçerli olmuştu. Rönesans'la birlikte dinamik bir insan tipi ortaya çıkmıştır (Ağaoğulları ve Köker,2004:161-162).

Rönesans'la birlikte insan, birey olarak toplumdaki ayrı bir varlık olarak anlaşılmaya başlanmıştır. "Hümanizm" adı verilen ve Rönesans'ın merkezinde yer alan felsefi sistem, insanı feodal Ortaçağ düzeninin önceden verili hiyerarşik ve değişmez kalıplarından kurtararak; ayrı bir niteliğe kavuşturmuştur (Ağaoğulları ve Köker,2004:163). İnsan artık akli ve iradesini kullanarak özgürce davranışlarda bulunan bir bireydir. Rönesans, insanı evrensel bir organizmanın renksiz bir üyesi olmaktan kurtarıp, onu kendi kişiliğini arayan, hayatını sorgulayan, kendisine verileni eleştiren, hayatının merkezinde kendisi olan ve benliğinin özel renklerini tüm canlılığıyla ortaya koymak isteyen bir birey olarak yaratmıştır (Gökberk,2004:168).

Rönesans'ın Avrupa açısından en önemli sonucu "Skolastik Felsefe"nin gücünün kırılmış olmasıdır. Bunun sonucunda, Avrupa'da her alanda (bilimde, teknikte, sanatta, dinde, felsefede, edebiyatta, mimaride, coğrafyada, tarihte, astronomide...) bir özgürleşme süreci başlamıştır. Bu özgürleşme süreci, tüm alanlarda çok hızlı bir gelişimin ve dönüşümün yaşanmasını sağlamıştır. Bu açıdan Rönesans, Avrupa açısından karanlık çağın bitişini, insana ve insan aklına olan güven ile birlikte; "Aydınlanma Çağı"nın başlamasını ifade etmektedir (Çetin,2002b:86-87).

Rönesans bir bireycilik çağıdır ve bireylerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Rönesans'la birlikte yalnız insanlar değil, insan grupları da birer birey olarak belirme yoluna girmiştir. Kendine özgü bir benliği olduğu bilincini taşıyan her insan topluluğu, ayrı bir "ulus" olarak ortaya çıkmıştır. Ortaçağda her ulus, evrensel Ortaçağ devletinin (Roma Katolik Kilisesi'nin) birer üyesiydi. Bu ulusların kendilerine özgü bir benlikleri olmadığı için; ne gelişmiş bir dilleri, ne gelişmiş bir kültürleri, ne de açıkça belirmiş bir sanatları vardı. Ortaçağ'ın sona ermesiyle tek tek tüm uluslar için bu durum değişmiştir. Rönesans'la birlikte; tıpkı insanlarda olduğu gibi; uluslarda kendi benliklerinin farkına varmışlar; dillerini, sanatlarını, kültürlerini, siyasi ve sosyal kurumlarını kendi benliklerinin özel motifleriyle geliştirmeye başlamışlardır. Böylece Ortaçağın kendi içine kapanık statik yapısı yerini; çok renkli, çok sesli, çok hareketli yeni bir dünyaya (modern dünyaya) bırakmıştır (Gökberk,2004:166-168).

3.6. COĞRAFI KEŞİFLER

3.6.1. Coğrafi Keşiflerin Nedenleri

Avrupa için karanlık çağın bitişi, aydınlık çağın başlangıcı olarak ifade edilen Rönesans Hareketi, Skolastik Felsefe'nin ve dogmatizmin gücünü kırdıktan sonra; her alanda bir özgürleşme süreci başladı. Her alanda yaşanan özgürleşme süreci, bu alanlardaki ilerlemenin ve gelişmenin de yolunu açtı. Rönesans döneminde Avrupa'da, her alanda büyük bir gelişim ve ilerleme kaydedildi. Bu gelişim coğrafya, teknik ve astronomi alanlarında da yoğun şekilde yaşandı. İşte bu alanlarda ortaya çıkan yenilikler, coğrafi keşiflerin yapılmasını mümkün kılmıştır.

İlk olarak; gemi yapım tekniğinde yaşanan ilerlemeler ve pusulanın geliştirilmesi denizcilerin uzun süre açık denizlerde kalmasına olanak vermiştir. Büyük gemi tersanelerinin kurulması, gemi yapım tekniğinde yaşanan ilerlemelerle birleşince daha dayanıklı, daha hızlı, daha sağlam ve daha büyük gemilerin yapılması olanaklı hale gelmiştir. On beşinci yüzyılın ortalarından itibaren, okyanusların dev dalgalarını göğüsleyebilecek nitelikte gemiler üreilmeye başlanmıştır. Ayrıca Haçlı Seferleri sonucunda Avrupa'ya getirilen pusulanın daha fazla geliştirilerek denizcilikte kullanılmaya başlanması, denizcilere açık denizlere ve büyük okyanuslara açılma cesaretini vermiştir (Güven,2009:411-412).

Coğrafi keşiflerin yapılmasına olanak veren bir başka gelişme de; coğrafya ve astronomi bilgisinde meydana gelen ilerlemelerdir. Kuzey Yıldızına ve güneşin yüksekliğine bakarak yön tayin etme yöntemleri yerini, enlem ve boylam hesaplama yöntemlerine bırakmıştır. Rüzgârların ve akıntıların yönü de; mevsimlere göre

hesaplanmış ve bir takvime bağlanmıştır. Haritacılık bilgisi gelişmiş ve daha ayrıntılı haritalar çizilmiştir (Tanilli,2001a:492).

Rönesans döneminden sonra; Avrupa'da, bilim ve teknik alanında yaşanan gelişmelerde Haçlı Seferlerinin etkisi büyük olmuştur. Yüzyıllar süren bu seferler sonucunda; Haçlılar, kendilerinde olmayan barut, matbaa, kâğıt, pusula gibi buluşları Avrupa'ya taşımışlardır. Avrupalılar, Doğu Uygarlıklarından ülkelerine taşıdıkları bu buluşları daha da geliştirerek modern bilimin hizmetine sunmuşlardır. Özellikle coğrafya, astronomi gibi alanlarda ortaya çıkan enlem-boylam hesaplama, harita çizme gibi uygulamalarda; kâğıt, matbaa, pusula gibi buluşların etkisi büyük olmuştur (Şahin,2002:129-130).

Yukarıda bahsedilen bilimsel ve teknik gelişmeler, büyük coğrafi keşiflerin koşullarını hazırlamıştır. Bilimsel ve teknik ilerlemenin desteği sayesinde coğrafi keşifler gerçekleştirilebilmiştir. Ancak batıyı bu denli büyük yolculuklara iten asıl neden iktisadi koşullardır.

Batılılar Doğu'nun zenginliklerini ilk olarak Venedikli gezgin Marco Polo'nun yazdıklarından öğrenmiş, Haçlı Seferleri sırasında da; bizzat bu zenginliğe şahit olmuştur. Ortaçağ boyunca Doğu'nun zenginlikleri (özellikle baharat, ipek, kumaş, kıymetli taşlar) Venedikli ve Cenovalı tüccarlar tarafından Avrupa'ya taşınmıştır. Akdeniz'in İslam egemenliği altına girmesinden sonra; Doğu ile ticaret yapmak Avrupalılar açısından hem daha zor; hem de daha pahalı hale gelmiştir. Bu malları daha kolay ve daha ucuz şekilde Avrupa'ya taşımak isteyen Batılılar, başka bir Hint yolu bulma sevdasına kapılmıştır (Gelibolu,2008:52).

Coğrafi keşiflerin bir başka sebebi de; on beşinci yüzyıl Avrupası'nda görülen değerli maden sıkıntısıdır. Avrupa Ülkeleri bu dönemde ellerindeki madenlerin

işletilmesini son haddine çıkardılarsa da; büyük altın ve gümüş açığını giderememişlerdir. Böylesine büyük bir değerli maden sıkıntısı içine düşen Avrupa ülkeleri, gözlerini zengin altın ve gümüş yataklarına sahip olduğu iddia edilen Afrika ülkelerine (özellikle de Sudan'a) dikmişlerdir. Batılıların Afrika'nın zengin altın ve gümüş yataklarını bulmak için okyanuslara açılması, beraberinde yeni keşifleri de getirmiştir (Tanilli,2001b:34).

3.6.2. Büyük Coğrafi Keşifler

Büyük coğrafi keşifler ilk olarak Portekizliler tarafından başlatılmış, Portekizlileri İspanyollar, Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar izlemiştir (Tanilli,2001b,33).

İlk olarak; 1488 yılında, Portekizli denizci Bartholomeu Diaz Afrika'nın en güneyinde bulunan burnu (Ümit Burnu) geçerek Hint Okyanusu'na erişmiştir. Ümit Burnu'nun keşfi Avrupalılara Hindistan yolunu açmıştır. Daha sonra bir başka Portekizli denizci olan Vasco da Gama, Diaz'ın açtığı bu yolu takip ederek Hindistan'a ulaşmıştır. Böylece Avrupalılar, Doğu ülkeleriyle doğrudan (aracısız) ticaret yapma imkânına kavuşmuştur (Şahin,2002.131).

Doğu'nun değerli mallarını Batı'ya getirmek için yeni yollar arayan Kristof Kolomb, 1492 yılında Atlas Okyanusu'nu aşarak Kuzey Amerika'ya ulaşmıştır. Ancak; kendisi yeni bir kıta keşfettiğinin farkında değildir. Çıktığı yerin Asya'nın doğu kıyıları olduğunu düşünmüştür (Şahin,2002:132).

Kristof Kolomb'un ardından; Amerigo Vespucci, Güney Amerika'nın doğu kıyılarına ulaşmıştır. Bu yerin yeni bir kıta olduğunu anlayan Vespucci, Avrupa'ya döndükten sonra yayınladığı mektuplarında, bu topraklardan “yeni dünya” diye

bahsetmiştir. Daha sonra bu topraklara Vespucci'nin adı (Amerigo) verilmiştir (Güven,2009:413).

1519-1522 yılları arasında da Magellan ve Del Cano, deniz yoluyla dünyayı dolaşmıştır. Böylece dünyanın yuvarlak olduğu; Asya, Afrika ve Avrupa dışında yeni bir kıtanın daha olduğu kesin olarak ortaya çıkmıştır (Tanilli,2001b:42).

3.6.3. Coğrafi Keşiflerin Sonuçları

Coğrafi keşifler sonrasında ticaret yolları değişmiştir. Akdeniz havzası doğu-batı ticaretindeki önemini kaybetmiştir (Güven,2009:413).

Avrupalılar dünyanın büyük bir kısmını ilk defa tanıyarak yeni ve doğru bilgiler edinmiştir. Yeni ülkeler, medeniyetler, okyanuslar, yıldızlar, insan ırkları, bitki ve hayvanlar tanıdılar. Bu bilgiler, Ortaçağdan kalma yığınla anlayışı alt üst etti. Çok geçmeden de Avrupa'da; bilim, düşünce ve teknik alanlarında önemli değişiklikler meydana getiren "Aydınlanma Dönemi" yaşanmaya başlandı (Tanilli,2001:54).

Keşifler sonucunda, Avrupa kültür ve medeniyeti yeni yayılma alanları buldu. Keşfedilen yerlere Avrupa'dan göçler oldu. Hıristiyanlık yeni ülkelere yayıldı. Ancak keşifler sonucu elde edilen bilgiler kilisenin öğretilerini yalanladığı için, kiliseye olan güven iyice azaldı (Gelibolu,2008:58).

Coğrafi Keşiflerin en önemli sonucu, sömürge imparatorluklarının ortaya çıkmasıdır. Büyük keşiflerle beraber ortaya çıkan sömürge sistemi; Asya, Amerika ve Afrika'nın bütün kaynaklarının yağmalanmasına dayanıyordu. Keşifler sonucu Asya, Afrika ve Amerika'dan Avrupa'ya; altın ve gümüş başta olmak üzere değerli madenler, bol miktarda hammadde ve çok sayıda köle getirilmiştir. Bu durum, kapitalist sistemin gelişebilmesi için gerekli olan tüm şartların (Sermaye birikimi, bol ve ucuz hammadde,

ucuz işgücü) oluşmasını sağlamıştır. Böylece modern devlet anlayışının ekonomik temelini oluşturan Kapitalist üretim sürecine geçilmiştir.

Coğrafi keşifler sonucu Amerika ve Afrika'dan getirilen değerli madenler, Avrupa'da fiyatların aşırı derecede yükselmesine yol açmıştır. Fiyatlardaki devrim olarak nitelenen bu olay, sanayicileri ve tüccarları yani burjuvaziyi aşırı zenginleştirirken, gelirleri sabit kalan işçileri ve köylüleri iyice fakirleştirmiştir (Şahin,2002:134).

3.7. KAPİTALİZMİN YÜKSELİŞİ

3.7.1. Kapitalizmin Doğuşu

Feodalizmden kapitalizme geçiş, birkaç yüzyıla yayılan gelişmelerin sonucudur. Feodalizmin çözülmeye başlaması ve onun tam zıddı olan Kapitalizmin doğuşu, aynı döneme denk düşen gelişmelerdir. Bu açıdan kapitalist iktisadi düzen, feodal iktisadi düzeninin küllerinden doğmuştur (Tanilli,2001b:13).

Kapitalizm kapital (sermaye) sözcüğünden türemiştir. Kapitalist iktisadi düzenin ortaya çıkmasını sağlayan temel unsur sermaye birikimidir (Wallerstein,2006:11). Avrupa'da ilk sermaye birikiminin; Haçlı Seferleri sonucunda ticaretin yeniden canlanmasıyla oluştuğu kabul edilir. Haçlı seferleri sonucu ticaret yollarının tekrar Avrupalılara açılması, ticaretin canlanmasını ve kent yaşamının yeniden önem kazanmasını sağlamıştır. Tüm bu gelişmelerde feodal sistemin çözülmesini hızlandırmıştır.

Kapitalist üretim sürecine giden yolda ilk sermaye birikiminin Haçlı Seferleri sonrasında oluştuğu kabul edilse de; sermaye birikimini doruk noktasına ulaştıran

coğrafi keşifler olmuştur. Coğrafi keşifler sonrası uluslar arası ticaretin devasa boyutlara ulaşması, Avrupa’da büyük bir sermaye birikimine yol açmıştır.

Görüldüğü gibi; kapitalizmin gelişimi, ticaretin gelişimiyle paralellik arz etmektedir. Ticaret geliştikçe kapitalizm de gelişmiştir. Ancak bu etki çift taraflıdır. Kapitalist sistem “daha fazla kar etmek” üzerine kurulu olduğu için, kapitalizm de ticaretin büyümesini sürekli teşvik etmiştir (Beriş,2006:76).

Coğrafi keşifler sonrasında kurulan sömürge sistemi, diğer kıtaların yağmalanmasına dayanıyordu. Bu yağmalama sonucunda; diğer kıtaların zenginlikleri Avrupa’ya taşınmıştır. Büyük sermaye birikimi, bol hammadde ve ucuz işgücü; bu dönemde ortaya çıkan bilisel ve teknik buluşlarla da birleşince sanayi kapitalizmi ortaya çıkmıştır.

Kapitalist sistem on sekizinci yüzyıl İngilteresi’nde Sanayi Devrimi ile değil, on ikinci ve on üçüncü yüzyıl Avrupası’nda ki ticari ve mali etkinliklerle başlamıştır. On sekizinci yüzyıl ortalarına kadar devam eden bu ticari kapitalizmden elde edilen servet “Sanayi Devrimi”nin gerçekleştirilmesi için kullanılmıştır. Bir başka deyişle, on sekizinci yüzyılla birlikte gerçekleşen Kapitalizmin doğuşu değil, ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiştir (Ebenstein,2001:132).

3.7.2. Mutlakıyet ve Kapitalizm

On altıncı yüzyıl, Batı Avrupa’da, mutlak monarşilerin görülmeye başlandığı bir dönemi ifade etmektedir. Bir yandan feodal üretim sistemin çözülüşü, öbür yandan kapitalist sistemin doğuşu, bu yeni devlet biçiminin doğmasına yol açmıştır. Mutlak monarşilerin ortaya çıkması bu gelişmelerin doğal sonucudur.

Feodalitenin parçalı iktidar yapısı, bu dönemde hızla yükselen burjuvazi sınıfının isteklerine cevap veremiyordu. Burjuvazi sınıfı serbest şekilde ticaret yapmak istiyordu. Oysa feodal sistem hem ticaretin dayanacağı standart hukuk normlarını oluşturmada hem de değişik bölgeler arasında düzenli mal akışını sağlayacak güvenlik ortamını yaratmada başarılı değildi (Beriş,2006:76). Üstelik feodal beyler yükselen bu yeni sınıfı kendi güçlerine karşı bir tehdit olarak görüyordu.

İşte bu yeni sınıf feodalizmi tasfiye etmek için giriştiği mücadelede krallarla işbirliği yapmıştır. Krallar da kendi iktidarını parçalayan feodal beylere karşı, burjuvazinin yanında yer almıştır. Burjuvazinin isteği, serbest ticaret yapabilmesine imkân sağlayacak siyasi istikrarın sağlanmasıdır. Kralların amacı da; kendisine iktidar ortağı olan feodal beylerden kurtularak, mutlak ve tek iktidar sahibi olarak tarih sahnesine çıkmaktır. Çıkarları örtüşen bu iki gücün yaptığı işbirliğinde, krallar kurdukları düzenli ve güçlü ordular sayesinde feodaliteyi tasfiye etmişler, burjuvazi de bu süreçte kralların ordusunun finansmanını üstlenmiştir.

On altıncı yüzyılda ortaya çıkan mutlak monarşiler, krallar ile yükselen burjuvazi sınıfı arasındaki geçici anlaşmanın bir ürünüdür. Burjuvazinin serbest şekilde ticaret yapabilmesinin koşullarını hazırlayan krallar, karşılığında bu sınıfın finansal desteğini arkalarına almışlardır. Burjuvazinin devlet kasasına soktuğu paralar, (vergilerle) mutlak monarşilerin temel dayanağı olmuştur. Burjuvazinin geliri arttıkça kendi geliri de artan krallar, sürekli ticareti teşvik edici düzenlemeler yapmıştır.

İşte kapitalist üretim biçiminin doğuşu ve burjuvazinin bir sınıf olarak ortaya çıkışı, nasıl mutlakiyetin gelişiminin kaynağında bulunuyorsa, mutlakiyette başlangıçta kapitalizmin oluşmasına ve gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Tanilli,2001b:30).

On altıncı yüzyıldan itibaren Avrupa'da görülmeye başlanan mutlakiyet yönetimlerinin keyfi yönetimler olarak anlaşılması gerekir. Mutlakiyet feodal yapının dağınık, bölünmüş ve parçalanmış iktidar anlayışına karşı tekeli, birleştirici, bütünleştirici ve güçlü bir iktidar anlayışını getirmiştir (Göze,2007:128).

Ayrıca; bu yüzyılda, Avrupa'da ortaya çıkan iç savaşlar ve din savaşları da mutlakiyet yönetimlerinin kurulmasını gerektirmiştir. Bu kargaşa döneminde, toplumların duyduğu barış ve güven isteği de; güçlü merkezi otoritelerin (mutlakiyet yönetimlerinin) kurulmasını kolaylaştırmıştır (Göze,2007:129).

3.7.3. Merkantilizm

Batı Avrupa ülkelerinde, Ortaçağın sonu ile Sanayi Devrimi arasında kalan dönem Feodalizmin yıkılışı ve güçlü merkezi devletlerin kuruluşuyla belirir. Bu dönem iktisadi açıdan da; sermaye birikimini sağlayan ve sanayi kapitalizmine geçişin şartlarını hazırlayan ticari kapitalizmin (merkantilizmin) geliştiği dönemdir (Kazgan,1999:35).

Rönesans Dönemi'nde ticaretin canlanması ve coğrafi keşiflerle birlikte devasa boyutlara ulaşmasıyla Avrupa'da toprağa bağlı ekonomik yapı yıkılarak yerine, paraya bağlı bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır (Savaş,2000:139). Söz konusu dönemde, ülkelerin para birimleri de altın ve gümüş gibi değerli madenlerdir (Kazgan,1999:36). Yalnızca zengin devletlerin güçlü olabileceğine inanıldığından; devletler altın gümüş gibi değerli madenlerin ülke içinde kalmasının ve sürekli olarak artırılmasının yollarını aramıştır. İşte merkantilizm böyle bir arayışın sonucudur.

Merkantilizm, bir ülkenin zenginliğini ve gücünü, o ülkenin sahip olduğu altın ve gümüş gibi değerli madenler stokuna bağlar. Bu dönemde, Batı Avrupa toplumlarını

ilgilendiren başlıca önemli sorun; güçlü ve merkezi bir devlet haline dönüşebilmektir. Devletin gücünün kaynağı da yalnızca sahip olduğu servet miktarında bulunduğundan, devletler bu dönemde servet miktarlarını artıracak politikalar aramışlardır. Siyasal toplumların (devletlerin) ekonomik gücü ile tüccarların ekonomik gücü arasında bağlantı kurularak, zenginliğin ölçüsü altın, gümüş gibi değerli madenlerin miktarına bağlanmıştır. Devletlerin kıymetli maden stoku yaparak güçlü ve zengin olacakları, bu yoldan siyasal amaçlarına ulaşacaklarına inanılmıştır. Bunu için de devletlerin tüm ekonomik hayata, altın ve gümüş birikimi sağlayacak biçimde yön vermeleri gerekmiştir. Bunun için devletler bir yandan ülkeden altın ve gümüş çıkışını önlemek ve öte yandan da; ülkeye altın ve gümüş girişini sağlamak için ithalatı kısıp ihracatı ve ulusal üretimi artıran politikalar benimsemişlerdir. Bu şekilde elde edilen ticaret bilançosu fazlalarının, ülkenin değerli maden stokunu artıracığına inanılmıştır (Göze,2007:129).

Bu dönemde tüccarlarla kralların çıkarlarının özdeş sayılmasının nedeni açıktır. Kralların kudretli olabilmeleri için; güçlü ve düzenli bir orduya ihtiyaçları vardır. Bunu sağlayabilmenin yolu da ulusal serveti artırmaktır. Ulusal servette ancak; dış ticaret fazlaları ile elde edilir. Bunun için de; dış ticaret fazlası yaratacak politikalar teşvik edilmiştir. Tüccarların da uluslar arası ticarete söz sahibi olabilmeleri, güçlü ve merkezi bir devleti gerektirmiştir. Sonuçta tüccarlar ile krallar arasında çıkar birliği oluşmuştur.

Merkantilizm, güçlü ulusal ekonomilerin kurulmasını ve gelişmesini sağlamış, ülkelerdeki ekonomik dağılımı son vererek feodal ekonominin kalıntılarını temizlemiştir (Göze,2007:130). Merkantilizm, Avrupa'da güçlü merkezi devletlerin kurulmasına ön ayak olmuş ve sağladığı sermaye birikimi ile sanayi devriminin gerçekleşmesini sağlamıştır.

3.7.4. Kapitalizmin Ruhü: Protestan Ahlak

Tüm bunların yanında; kapitalizme geçiş, bir zihniyet devrimi aracılığıyla da olmuştur. Ortaçağda kilisenin ve Reform sonrası Protestanlığın iktisadi faaliyetlere bakışının da farklı olduğu görülecektir. Ortaçağda kilise, servet sahibi (ihtiyacından fazlasına sahip olmayı) olmayı şeytana yaklaşmanın bir göstergesi olarak kabul ederken; Reform sonrası ortaya çıkan Protestanlık, Tanrı katında muteber olmak için önce ticari başarı sağlamak gerektiğini savunacaktır (Beriş,2006:78). Kapitalizm ile Protestanlık arasındaki bu ilişki, özellikle; Max Weber tarafından işlenmiştir. Weber, tezlerinde, Reform'un bir ürünü olarak ortaya çıkan "Protestan Ahlakı"nı, batı dünyasında kapitalizme geçişi mümkün kılan bir kültürel öge olarak ele almıştır (Ağaoğulları ve Köker,2004:95).

Kapitalist zihniyet; çok çalışıp biriktirmeyi, biriktirilen servetin harcanmayıp yeni yatırımlara dönüştürülmesini ve bu şekilde sürekli bir servet birikimi sağlanmasını gerektirir. Weber'e göre; Kapitalizmin bu zihniyetini besleyen özellikler, Protestanlığın asketik (çileci) yaşam tarzında mevcuttur (Weber,2008).

Protestan Ahlakı çalışmayı, kazanmayı, biriktirmeyi kutsamış; lüks tüketimi, boş işlerle uğraşmayı kötülemiştir. Protestanlığın çalışmayı ve biriktirmeyi öğütleyen bu yapısı sonucu, sermaye birikimi gerçekleşmiştir. Protestanlığın lüks tüketimi ve bedensel zevkleri yasaklayan yapısı da; bu birikimlerin atıl kalmasına izin vermemiş ve sonuçta kazanılan servetin büyük kısmı yeniden üretime kanalize edilmiştir (Çetin,2002b:86).

Protestan ahlakın ekonomik hayata kazandırdığı en önemli erdem, bir meslek içinde düzenli - disiplinli çalışmanın ve tasarruf şuuru ile hareket etmenin bir dini vecibe olduğu bilincini oluşturmasıdır (Torun,2002:95). Protestanlığa göre meslek,

Tanrının bireylere onun şerefine artırılması için; verdiği bir buyruktur. (Weber,2008:138)

Protestanlığın asketik yaşam biçimi, bir amaç olarak zenginlik peşinde koşmanın şiddetle karşısında olmuş, fakat belli bir mesleki uğraşının ürünü olarak zenginliğe ulaşmayı tanrısal kurtuluşa ermenin yolu olarak görmüştür (Bodur,1991:85). Öyle ki; Protestan ahlakına göre; mesleki başarılarında seçilmişliğin (kurtuluşa ermenin) kanıtı bulunur. Seçilmişliğinden emin olmanın yolu, Tanrı için bir meslekte aralıksız çalışmakla mümkündür (Torun,2002:93). Protestanlığa göre; Tanrı dünyayı kendi şanına hizmet etmek için yaratmıştır. Tanrının şanına hizmet eden insanlar kurtuluşa erecektir. Kurtuluşa ermek isteyen insanlar, Tanrının buyrukları doğrultusunda hareket etmelidir. O halde; aralıksız çalışma, kazanma, biriktirme, biriktirdiğini tüketmeyip yeniden yatırıma dönüştürme, lüks tüketimden ve boş işlerden kaçınma seçilmişliğin belirtileri sayılmaktadır (Bodur,1991:82-83).

Kapitalizmin batı ülkelerinde gelişmiş olmasını, sadece bu ülkelerde bulunan zihniyete (Protestan Ahlakı) bağlayan Weber, bu tezini Reform hareketinden sonra ekonomik bakımdan zenginleşen ülkelerin hepsinin (İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, A.B.D gibi...) Protestan olmasıyla desteklemiştir. Buna karşın, bu ülkelere oranla daha az gelişmiş olan ülkelerin de hepsinin (İtalya, Portekiz, İspanya, Yunanistan gibi...) Katolik olduğunu ileri sürmüştür. Yine batı tipi kapitalizmin doğu uygarlıklarında görülmediğini, o ülkelerin zihniyetiyle (din ve ahlak anlayışı) açıklamıştır (Torun,2002:92).

Protestan ahlakının yukarıda bahsedilen özellikleriyle kapitalizmin gelişmesine büyük etki yaptığı açıktır. Protestanlığın Kapitalizmin gelişmesine yaptığı bir diğer katkı da; Ortaçağda kilise tarafından yasaklanan bazı faaliyetleri serbest bırakmasıdır.

Özellikle; ticaret üzerindeki kısıtlamanın kaldırılması ve faiz ile borç vermenin serbest bırakılması Kapitalizmin gelişmesinde son derece etkili olmuştur.

3.8. AYDINLANMA

Avrupa’da aydınlanmaya giden yolun Rönesans ile başladığı kabul edilir. Rönesans; Avrupa açısından karanlık çağın bitişi, insana ve insan aklına olan güven ile birlikte “Aydınlanma Çağı”nın başlamasını ifade etmektedir (Çetin,2002b:86-87). Rönesans Döneminde, özellikle on altıncı yüzyılda, hümanist ve şüphecî düşünürlerin oluşturduğu akıl anlayışı ve on yedinci yüzyılda Descartes ve takipçilerinin oluşturduğu Kartezyen akıl anlayışı, on sekizinci yüzyıl Aydınlanma düşünürlerinin rasyonalite düşüncesinin ve aklın gücüne duydukları güvenin temellerini oluşturmuştur. Bu düşünürler, Ortaçağın dünya görüşünün, üzerinde yükseldiği temel ilke ve inançların altını oyarak, Aydınlanma’ya giden yoldaki yapı taşlarını döşemişlerdir. Bu süreçte oluşan dünyevileşme ile birlikte, öbür dünya ve ölümden sonraki yaşama yönelik ilgi, yerini; bu dünya ve bu dünyadaki yaşama yönelmeye bırakmıştır (Duman,2006:125-126).

Aydınlanma, on sekizinci yüzyıl Avrupa’sında belirginleşen, toplumsal ve siyasal yaşamın her alanında toplumsal kalıpları yıkarak; önce Avrupa’da, sonra da; tüm dünyada tarihin yönünü değiştirecek olan insan ve evren tasarımlarını üreten bir zihinsel dönüşümü ve felsefi kopuşu ifade etmektedir. Aydınlanmayı bu denli önemli kılan şey, onun odağında yer alan “aydınlanma aklı”dır. Bu anlamda aydınlanma aklının en belirgin özelliği, insan aklına duyduğu sınırsız güvendir. Akıl; gerçeği anlamak, evrenin gizemini çözmek ve ideal bir dünya kurmak için; sınırsız bir güç olarak görülüyordu (Özipek,2004:16-20). Akılı başat alması, tüm toplumsal ilişkileri ve kuramları akılcı

esaslar üzerine oturtmayı hedeflemesi nedeniyle; “Aydınlanma Çağı”nın bir diğer adı da “Akıl Çağı”dır (Duman,2006:120).

“Aydınlanma Dönemi”nde araştırmalar doğaya ve doğanın bir parçası olan insana yöneldi. Çok geçmeden elde edilen parlak kazanımlar; evren ve insanın evrendeki yeri üzerine, o tarihe kadar bilinenleri baştan aşağıya değiştirdi. Evren ve insanın evrendeki yeri üzerine, doğanın kanunlarına dayanan yeni bir bilimsel görüş ortaya çıktı. Gözlem ve deneyime dayanan bu yeni bilimsel görüşün ortaya çıkardığı tablo, Skolastik öğretileri açıkça yalanlıyordu (Tanilli,2001b:73).

Skolastik öğretileri ilk yanlışlayan gelişmeler, astronomi alanında yaşanmıştır. İlk olarak; Kopernik tarafından dile getirilen, ardından sırasıyla Bruno, Kepler ve Galileo’nun katkılarıyla geliştirilen yeni astronomik tez, kilisenin (Aristoteles’çi hareketsiz evren tasarımı) dünya merkezli kuramını çürütüyordu. Katolik Kilisesi’nin desteklediği dünya merkezli kurama göre; dünya, evrenin merkezinde durağan bir nesneydi. Güneş ve gökteki diğer cisimler yirmi dört saat dünyanın etrafında dönüyordu. İşte Kopernik, Bruno, Kepler ve Galileo reddedilmez kanıtlar ileri sürerek bu dünya merkezli evren tasarımını yıkmışlardır. Onun yerine güneş merkezli kuramı koymuşlardır. Bu kurama göre; Dünya, biri kendi etrafında, diğeri de güneş etrafında olmak üzere çifte bir hareket içindeydi. Kopernik ve takipçilerinin kesin olarak ispatladıklarına göre; güneş ve diğer gezegenler dünyanın etrafında değil, dünya güneşin etrafında dönüyordu (Tanilli,2001b:305-306).

“Aydınlanma Dönemi”nde, doğa bilimlerinde elde edilen parlak kazanımlardan biri de; Isaac Newton’a aittir. Newton fiziği ile birlikte, doğa/evren belirli kanunlara göre işleyen bir tür makine olarak algılanmıştır. Buna göre; tamamıyla maddeden oluşan doğada, maddenin zaman ve mekândaki hareketleri, her yerde aynı olan ve

matematiksel olarak ifade edilebilen evrensel yasalarla belirlenmektedir. İnsan akılı, dikkatli gözlemlerden yola çıkarak ve vardığı sonuçları daha fazla gözlem ve deneyle doğrulayarak dünyanın doğal yasalarını keşfettikçe, doğanın gizemini çözmek mümkün olacaktır. Eskiden belli bir gizem ve kutsallık sınırları içerisinde düşünülen doğa, artık belirli matematiksel kurallar ve neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde açıklanabilecek mekanik ilişkiler olarak anlaşılmaktadır (Duman,2006:125).

“Aydınlanma Dönemi”nde, doğa bilimlerindeki araştırmalara sağlam bir yöntem bulma ihtiyacı ise; Rene Descartes tarafından giderilmiştir. Descartes’ın düşünme yöntemi ve oluşturduğu Rasyonalizm anlayışı, Aydınlanma dönemine damgasını vurmuştur (Topdemir,1996:39).

Descartes’a göre; akıl, bütün insanlarda doğal olarak eşit şekilde bulunan, evrensel bir yetidir. Sorun insanların onu doğru şekilde kullanamamasıdır. Bir başka deyişle; uygun/doğru metot olmaksızın akıl kendi başına faydasızdır. İnsanlar, ancak; akli uygun metotlarla kullanarak gerçeğe ulaşabilirler. Bu bağlamda; gerçeğe ulaşmak için gerekli olan, uygun/doğru metodun kullanılması ile Kartezyen rasyonalizm özdeşleşmektedir. Descartes’a göre insan aklının iki temel gücü vardır: entelektüel sezgi ve tümdengelim. Akıl bu iki gücünü metodik şüpheciliğin dört yöntemsal kuralına (apaçıklık, analiz, sentez ve kontrol) uygun olarak kullanılmalıdır. Aklın doğru metotla çalışması sayesinde güvenilir, açık ve kesin bilgiyi elde eder ve miras aldığımız, bizi yanıltan kavram setleri ve düşüncelerin etkisinden kurtuluruz. Descartes “metodik şüphecilik” yoluyla zihnini tamamen boşaltmaya, sahip olduğu tüm inançları, şimdiye kadar bilgi diye kabul edilen her şeyi silmeye yönelir. Böylelikle; üzerine kesin bir bilgi sisteminin inşa edileceği temeli inşa eder. Tartışmasız doğruyu akıl yoluyla bulmaya

çalışır. Çünkü insanların uymayı tercih ettiği gelenek, görenekler, ön yargılar ve dogmalar akli kullanmayı engelleyen unsurlardır (Duman,2006:127-128).

Aydınlanma düşüncesi gelenek, dogma, mit, önyargı ve hurafeye karşı aklın gücünü savunmuştur. Bu bakış açısı, bireysel ve toplumsal yaşamı anlamlandırmada ve düzenlemede inanç, vahiy, duygu, önyargı, içgüdü vb. kategoriler yerine ilk ve temel bilgi kaynağı olarak akli ve aklın düzenini ön plana çıkartmıştır (Duman,2006:121). Böylece Ortaçağ'ın din/kilise merkezli evren, toplum ve insan açıklaması yerine; birey merkezli bir evren, toplum ve insan açıklaması ortaya çıkmıştır. Tanrı devleti yerini tekrar yeryüzü devletine; dinsel kozmoloji yerini fiziksel kozmolojiye; insanın kul olarak görüldüğü toplum/devlet düzeni de yerini insanın birey olarak görüldüğü bir toplum/devlet düzenine bırakmıştır (Çüçen,2006:26).

Aydınlanma, insan aklının ürünü olan bir devlet ve siyaset anlayışı yaratmayı hedeflemiştir. Bu dönemde hukuk, tanrı ile ilişkisini kesmiş; siyaset de; teoloji ile bağlarını koparmaya başlamıştır. Yavaş yavaş olan bu gelişmeler sonucunda; doğal hukuk anlayışı tanrısal kökünden uzaklaşmıştır. Süreç sonunda, devlet iktidarının kaynağını tanrıya bağlayan kilise temelli iktidar anlayışı yerini; sosyal-siyasal sözleşme teorisine bırakmıştır. Sosyal-siyasal sözleşme teorisine göre; iktidarın kaynağı toplumdur. Yöneticiler iktidarlarını toplumdan alırlar. Emretme gücünün kökenini bulmak için; Tanrıya kadar çıkmaya gerek yoktur. Siyasal iktidarın kaynağı sözleşmedir. Bu görüşlerini kanıtlamak için de sözleşme teorisyenleri bir varsayımdan hareket eder. Bu varsayıma göre; insanlık siyasal toplum öncesinde doğal yaşam döneminden geçmiştir. Siyasal bir otoritenin bulunmadığı bu dönemde, insanlar bağımsız ve özgür yaşardı. Hiç kimsenin diğeri üzerinde emir-kumanda yetkisinin olmadığı bu dönemde, insanlar arasında eşitlik vardı (Göze,2007:130-131).

İşte bu doğal yaşam düzeninden; herkesin bir siyasal otoriteye boyun eğdiği düzene geçiş, sosyal-siyasal sözleşme ile açıklanmıştır. İnsanlar ya bir zorunluluk sonucu ya da kendi istekleriyle bir otoriteye boyun eğmeyi kabul etmişlerdir. Her iki ihtimalde de; emredilenlerle emredenler arasındaki emir-kumanda ilişkisi sözleşmeyle açıklanır. İnsanlar sözleşmeyle bir kişinin, bir kurulun ya da bir meclisin emirlerine boyun eğmeyi kabul etmiş olurlar. Yöneticilere, emretme gücünü, üstün iktidarı, egemenliği veren sözleşmedir. İnsanlar doğal yaşama döneminde sahip oldukları haklarından yöneticiler lehine vazgeçmiş olurlar. Böylece, sosyal-siyasal sözleşme teorisi ile iktidarın kaynağı gökyüzünden yeryüzüne inmiştir. İktidarın kaynağı artık Tanrı değil; insanların kendi iradesidir (Göze,2007:131).

3.9. SANAYİ DEVRİMİ

Ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş; 1750 ile 1850 yılları arasındaki hızlı ve köklü sanayileşme süreci sonunda gerçekleşmiştir (Güran,2003:118). Sanayi kapitalizmi, ilk olarak dış ticaretin aşırı gelişip; sermaye birikimini gerçekleştirdiği, teknik icatların ve yeni buluşların sonucunda ortaya çıkan makinenin, motorun ve yeni üretim metotlarının üretim sürecine uygulandığı İngiltere’de ortaya çıkmış; buradan ilk önce Batı Avrupa’ya ardından da Kuzey Amerika’ya ve diğer dünya ülkelerine yayılmıştır (Hamitoğulları,1975:101).

Avrupa’da Haçlı Seferleriyle canlanan, ardından da, coğrafi keşifler sonucu aşırı boyutlara ulaşan ticaretin sağladığı sermaye birikimi; bu dönemde yapılan teknik icatlar ve yeni ekonomik buluşlarla birleşince sanayi kapitalizmine geçiş mümkün olmuştur.

Avrupa’da sanayileşmeye giden yolda düşünsel hazırlığın Rönesans ve Reform ile başladığı kabul edilir. Rönesans öncesinde insan doğanın güçleri karşısında acizdi.

Doğayı efsane ve dinsel güçlere dayanarak anlamaya çalışıyordu. Rönesans doğaya yönelik bu tutumu yıkarak, onu fethedilmesi gereken bir nesne haline getirmiştir. Rönesans insanların zamana, mekâna ve doğaya olan bakış açılarını değiştirmiştir. Oluşturduğu rasyonalizm ve bireycilik anlayışıyla insanları maddeye ve paraya yöneltmiştir. Yine Reform sonrası ortaya çıkan yeni inanç sistemi de (Protestanlık) maddesel alandaki zenginliği, Allah katında sevgili kişi olmanın bir belirtisi saymış ve yoksulluğu mahkûm etmiştir (Hamitoğulları,1975:104).

Avrupa’da, ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçişi hazırlayan maddi şartların on yedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşmaya başladığı kabul edilir. Sanayi kapitalizmi, bu dönemden itibaren nüfus, tarım, ulaşım, ticaret, bilim ve teknik alanında yaşanan gelişmelerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde tarım alanında yaşanan gelişmeler (ekilen alanların genişlemesi, makineleşme, gübre vb.) sonucunda üretimin artması, hem sanayi için ucuz hammadde hem de şehir halkı için ucuz gıda maddesi sağlamıştır. Bu dönemde yaşanan nüfus patlaması, sanayi için ucuz işgücü yaratmıştır. Ulaşım altyapısının gelişmesi de; (özellikle gemicilik ve demiryolu) hem hammaddenin hem de işlenmiş ürünlerinin taşınmasını kolaylaştırmıştır. Coğrafi keşifler sonucu; diğer kıtaların altın, gümüş gibi değerli madenlerinin Avrupa’ya taşınması, büyük bir sermaye birikimine yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler teknik icatlar ve yeni buluşlarla birleşince de sanayi kapitalizmi ortaya çıkmıştır (Güran,2003:119-123; Heaton,1995: 273-292).

Sanayi alanında yapılan yatırımların karlılığını sağlayacak geniş bir piyasa da hem ülke içinde hem de ülke dışında sağlanmıştır. Feodalizmin tasfiye olmasından sonra tarımsal üretimin ticarileşmesi, nüfusun artması ve şehirlerin büyümesi iç piyasayı genişletirken; coğrafi keşifler sonrasında kurulan sömürge imparatorlukları da dış

piyasayı genişletmiştir. Koloniler, Avrupa'ya bol miktarda hammadde ve ucuz işgücü sağlamıştır. Böylece, kurulan sanayiler hızla büyümüş ve her alanda hızlı bir sanayileşme süreci başlamıştır (Kazgan,1999:44).

Ticaret kapitalizminden sanayi kapitalizmine geçiş sonucu oluşan üretim artışı, bilim ve teknik alanında yeni buluşların yapılması, şehirleşmenin ve şehir yaşamının önem kazanması gibi gelişmeler toplumları modern değerlerle uyumlaştırmış; ulaşım, taşıma ve altyapı alanındaki gelişmelerde devletin tüm alanlara yayılmasını, piyasaların ve ekonominin bütünsel bir ağ ile örülmesini sağlamıştır. Sanayi Kapitalizmine geçiş sonucu yaşanan bu değişimlerle, modern devletlerin üzerine oturacağı ekonomik yapı şekillenmiştir.

Sanayileşmenin en önemli sonucu, yeni toplumsal sınıfları ortaya çıkarmasıdır. Sanayileşme sonucunda burjuvazi sınıfı yapı değiştirmiş ve yeni bir işçi (proleterya) sınıfı doğmuştur. Sanayi kapitalizmine geçiş, burjuvazi sınıfını güçlendirmiştir. Sanayi Devrimi'nden sonra, en önemli ekonomik güç olarak beliren burjuvazi artık; siyasal iktidardan pay istemeye başlayacaktır. Yeni zenginlik dağılımının, yeni bir iktidar dağılımı gerektirdiğini düşünecektir. Bunu yaparken de; tüm insanlığa hitap eden evrensel bir doktrin kurmaya çalışacaktır. Avrupa burjuvazisi kendi davasını insanlığın davasıyla aynı görmüş; daha doğrusu aynı gösterebilmiştir. Bu amaçla burjuvazi her alanda özgürleşme sürecinin gerçekleşmesi gerektiğini savunmaya başlamıştır. Özel mülkiyet, serbest girişim, bireycilik, güvenlik, parlamento, demokrasi, piyasa ekonomisi, savunduğu temel konular olmuştur (Göze,2007:173-174). Her alanda yaşanan bu özgürleşme süreci mutlak monarşilerin sonunu getirecektir.

Böylece sanayi devriminden sonra; mutlak egemenlik anlayışından demokratik egemenlik anlayışına doğru bir evrilmenin ortaya çıktığı, kralların şahsında somutlaşan

sınırsız egemenlik anlayışının da yerini sınırlı bir egemenlik anlayışına bırakmaya başladığı söylenebilir.

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen modern devletlerin gelişim süreci iki döneme ayrılarak incelenebilir. Ortaçağın sonlarında kralların; kilise ve feodalitenin tasfiye edilmesi sonucu tek, mutlak ve bölünmez iktidar sahibi olarak tarih sahnesine çıkmaları modern devlet anlayışının ilk aşamasıdır (Çetin,2002a:2). Bu aşama, Avrupa’da mutlak monarşilerin hâkim olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönem, 1789 Fransız Devrimi’ne kadar devam etmiştir. 1789 Fransız Devrimi’nden günümüze kadar geçen süreç, modern devlet anlayışının ikinci aşamasıdır. Bu aşamada; krala ait olan egemenlik, ondan alınarak topluma verilmiş, böylelikle egemenliğin demokratik niteliği ortaya çıkmıştır. Böylece, eskiden sadece yönetilen konumunda olan insanlar, demokratik egemenlikle birlikte, üstün emretme gücünün sahibi konumuna gelmiştir. Ancak, zamanla, egemenin kullanabileceği yetkilerin sınırsız olarak değil de; belirli sınırlar dâhilinde kullanılabilmesi biçiminde gelişmeler yaşanınca; mutlak egemenlik anlayışından farklı, sınırlı bir egemenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. (Hakyemez,2004:14) Egemenliğin sınırlandırıldığı ve demokratik niteliklere kavuşturulduğu bu dönemin siyasal iktidar tipi, ulus devlettir. Başka bir ifadeyle; ulus devlet, modern devlet anlayışının son iki yüzyılda aldığı şekli adır.

4. MODERN DEVLET ANLAYIŞININ FELSEFİ TEMELLERİ

4.1. GENEL OLARAK

Üçüncü bölümde açıklanan Haçlı Seferleri, Ticaretin Gelişmesi, Kentlerin Yükselişi, Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler, Kapitalizm, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi gibi gelişmelerin modern devletlerin ortaya çıkmasında çok önemli payı vardır. Bu gelişmelerin Avrupa'nın siyasal, sosyal ve ekonomik yapısında meydana getirdiği değişiklikler, yeni bir devlet anlayışının ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Ancak; modern devlet anlayışı, Avrupa'nın bu dönemde yaşadığı tarihi dönüşümün sonucu olduğu kadar, felsefi dönüşümün de bir sonucudur. Modern devlet anlayışını bu dönemde yaşanan felsefi dönüşümden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Modern devlet anlayışının düşünsel temelleri, bu felsefi dönüşüm sırasında atılmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan modern devlet kuramlarını, tarihi dönüşümün ortaya çıkardığı değişikliklere uygun bir devlet modeli yaratma çabası olarak değerlendirebiliriz.

Modern devlet kuramının ortaya çıktığı ve tartışıldığı dönemler on beş ve on altıncı yüzyıllardır. Bu dönemin modern devlet teorisyenleri Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes'tur. Modern devlet teorisinin kurucuları olarak nitelenen bu üç düşünürün ortak yanı, siyasal iktidara/devlete dünyevi/laik bir temel oluşturmaları ve bunu mutlak monarşiler bağlamında savunmalarıdır.

Modern öncesi dönemde, devlet iktidarının tanrı kaynaklı olduğuna ve bütün iktidarların tanrıdan geldiğine inanılıyordu. Bu dönemde, siyasal iktidarın/devletin meşruiyeti de dinsel, mitolojik ve geleneksel kaynaklara dayanıyordu. Machiavelli, Bodin ve Hobbes'un teorileriyle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve

meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlanmıştır. Böylelikle, egemenliğin kaynağı dünyevileşmiş ve meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur.

Bu süreç, ilk olarak; Machiavelli'nin tanrısallıktan arınmış, laik/dünyevi bir siyasal iktidar/devlet kurgusuyla başlamıştır. Ardından Bodin egemenlik kavramını ortaya atmış ve onun niteliklerini (mutlak, bölünmez, sürekli) ortaya koymuştur. Hobbes'ta toplum sözleşmesi kuramını geliştirerek, modern devlet düşüncesinin yetkinleşmesini sağlamıştır (Beriş,2006:9).

4.2. NİCCOLO MACHIAVELLİ

Machiavelli, Ortaçağ ile olan bağları kesme noktasında en önemli kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu, siyasal iktidar olgusunu din, ahlak, metafizik gibi politikayı aşan değerlerle açıklamayı reddederek yapar. Böylece, siyasal iktidar/devlet olgusunun açıklanmasında politikayı tek başına bırakarak yeni bir sistem (dünyevi/laik) kurar. Ancak; her ne kadar yeni bir sistem kurduğundan bahsedilse de; bunun tamamen kuramsal yönü olan bir sistem olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Zaten; Machiavelli'nin en temel özelliklerinden birisi de budur. O, bir kuram oluşturma endişesi olmadan, modern devlet ve egemenlik olgularını pratik düzeyde, kendi amacını gerçekleştirmek için ilk kez kullanmıştır (Ebenstein,2001:167; Hakyemez,2004:27).

Modern devlet ve egemenlik kavramlarını, olgusal düzeyde ilk kez kullanan düşünür olması dikkate alındığında, Machiavelli'nin Ortaçağdan Yeniçağa geçişte, kuramsal düzeyde olmasa bile, olgusal düzeyde bir eşik olduğu söylenebilir. Onun siyasal görüşlerinin amacı, İtalya'nın siyasal birliğinin sağlanmasıdır. Bunu gerçekleştirecek kişinin de güçlü bir hükümdar olduğunu düşünür. Machiavelli'ye göre;

İtalya'nın bu zamanlara kadar siyasal birliğini sağlayamamasının sebebi kilisedir. Dolayısıyla; buna tepki olarak siyasal iktidarı/devleti dünyevi iktidar süreci olarak düşünmüş ve kiliseyi dünyevi alandan dışlamıştır. Bu bağlamda; Machiavelli, “tüm iktidarlar Tanrıdan gelir” (Omnis potestas a Deo) formülü üzerine kurulu Ortaçağ “Skolastik Felsefesi”nden, gerçek anlamda kopuşun simgesidir. Bu şekilde, dinsel kurallar ile siyaseti kesin olarak birbirinden ayıran Machiavelli, siyasal iktidarı/devleti dünyevi/laik temeller üzerine oturtmuştur (Hakyemez,2004:28).

Machiavelli'nin yaşamını ve Machiavelli döneminde İtalya'nın siyasi durumunu ortaya koymak, düşünürün siyasi fikirlerini daha iyi anlamlandırmamıza yardım edecektir.

4.2.1. Machiavelli'nin Hayatı

Niccolo Machiavelli 1469 yılında Floransa'da doğmuş, 1527'de de yine Floransa dolaylarına ölmüştür. Babası, Floransa kentinde orta halli bir hukukçudur. Machiavelli'nin yaşadığı dönem; İtalya'da Rönesans'ın yaşandığı dönemdir. Çocukluğunda hümanizm hareketinin yol açtığı eğitim programına uygun olarak Eski Yunan ve Roma Kültürünü öğrenmiştir (Şenel,1996:303).

Machiavelli 25 yaşındayken; Fransa Kralı VIII. Charles'ın ordusu Floransa'ya girer. Uzun zamandan beri; Floransa'nın yönetimini elinde bulunduran Medici'ler şehirden sürülür. Medici'lerin yerine; “Savoranola” adlı bir rahibin teokratik cumhuriyeti kurulur. 4 yıl süren “Savoranola'nın yönetimi” de yıkılınca, 1489 yılında “Onlar kurulu” adı verilen bir cumhuriyet yönetimi kurulur. Machiavelli, yeni kurulan cumhuriyetin yazmanlığı görevine getirilir. 1512 yılında Medici'lerin Floransa

yönetimini tekrar ele geçirmelerine kadar, “Onlar Kurulu” içerisinde çeşitli kamu görevlerini yerine getirir (Tunçay,1969:3).

Machiavelli, “Onlar Kurulu” döneminde diplomatik görevler de icra etmiş, İtalya’nın küçük prensliklerine ve arada ünlü Cesare Borgia’ya, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’na, Fransa’ya ve Papalığa elçi olarak gönderilmiştir. Böylece, hem İtalya’da ki şehir devletlerini hem de Fransa gibi siyasal birliğini kurmuş ve mutlak monarşi ile yönetilen bir devletin kurumlarını yakından inceleme olanağı bulmuştur. Bu görevleri sırasında çeşitli devlet adamlarını ve özellikle Cesare Borgia’yı yakından tanıma olanağı bulmuştur. Machiavelli, daha sonra; bu süreçte edindiği tecrübelerden yola çıkarak “Prens” ve “Söylevler” isimli eserlerini oluşturacaktır (Şenel,1996:303; Tunçay,1969:3).

1512 yılında, Medici’lerin Floransa’da iktidarı tekrar ele geçirirler. Machiavelli, iktidar değişikliği sonucu tüm görevlerinden atılır ve hapsedilir. Daha sonra çıkarılan bir aftan yararlanarak hapisten kurtulur, ancak; bu kez de Floransa dışına sürgün edilir. Burada kendisini yazarlığa veren Machiavelli, en ünlü eseri olan “Prens”i tamamlayarak, Lorenzo de Medici’ye ithaf eder. Bu sayede, hem kitabındaki öğretilere uygun bir yoldan İtalya’nın siyasal birliğinin sağlanmasını hem de affedilip yeniden kamu görevlerine dönmeyi ümit eder. Bu beklentisi boşa çıkan Machiavelli 1527 yılında ölür (Şenel,1996:303-304).

4.2.2. Machiavelli Döneminde İtalya’nın Durumu

Machiavelli’nin yaşadığı dönem on beşinci ve on altıncı yüzyıllardır. Bu yüzyıllar, İtalya’da Rönesans’ın en etkili şekilde yaşandığı dönemdir. Bu yüzyıllarda Papa – imparator çekişmesi önemini ve anlamını yitirmiştir. Bu dönemde, Fransa ve

İspanya'da merkezi monarşiler kurulmuştur. Almanya bu yüzyıllarda henüz siyasi birliğini sağlayamamıştır. İtalya ise, daha da parçalanmış ve bölünmüş durumdadır (Göze,2007:103).

Bu dönemde, İtalya'da merkezi bir devlet yoktur. İtalya, kısa aralıklarla doğu batı, kurulup yıkılan kısa ömürlü prensliklere, cumhuriyetlere bölünmüştür. Bunlar arasında en fazla dikkat çekenler Roma, Milano, Venedik, Cenova ve Floransa'dır Bu küçük devletlerin kurulup yıkılmasında, İtalya'yı istila eden yabancı güçlerin de (İspanyollar ve Fransızlar) etkisi büyük olmaktadır. İtalya'da ki şehir devletlerinin yöneticileri de; topraklarını genişletmek ve güçlerini artırmak için istilacı devletlerin ordularından yardım istemekten çekinmemektedir (Machiavelli,2008:13).

Bu küçük prenslik ve cumhuriyetlerin hiçbirisinin kendi ordusu yoktur. Savunma ve savaşlar kiralık askerlerle yürütülmektedir. Kiralık askerler ise kötü savaşan, fakat iyi ihanet eden, en çok parayı verene kendini rahatça satan, savaşı mümkün olduğu kadar uzatan, barış zamanlarında ise; yağmacılık yaparak geçinen kimselerdir. İtalya bu dönemde karışıklıkların, iç mücadelelerin, savaşların, mükemmel cinayet ve ihanetlerin ülkesidir. Ama aynı zamanda, Avrupa'nın en zengin ve en ileri kültür merkezidir. Machiavelli'nin doğduğu şehir olan Floransa da; İtalya içindeki en önemli kültür merkezidir. Şehir sanat, bankacılık ve ticarete çok ilerlemiştir (Göze,2007:104).

İşte Niccolo Machiavelli'nin siyasi fikirleri böyle bir ortamda oluşmuştur. İtalya'nın birçok küçük şehir devletine bölündüğü dönemde yaşayan Machiavelli'nin amacı, İtalya'nın siyasi birliğinin sağlanması olacaktır.

4.2.3. Machiavelli'nin Siyasi Görüşleri

Machiavelli'nin siyasi görüşlerinin yer aldığı eserler, "Prens" ve "Söylevler"dir. Machiavelli, bu iki yapıtıyla siyasi düşünceye özgün ve yenilik yaratıcı katkılar yapmış, bu katkılarıyla da "modern siyaset/devlet kuramının en önemli kurucularından sayılmıştır (Ağaoğulları ve Köker,2004:176). Machiavelli'nin siyasi görüşleri, kendisinden önceki düşünürlerden oldukça farklıdır. Machiavelli'den önce bütün siyasi edebiyat, (Eflatun ve Aristoteles'ten Ortaçağ ve Rönesans'a) siyasi iktidar/devlet ilişkilerini politikayı aşan ahlaki, dini, kültürel ve metafiziksel terimlerle açıklamaya çalışmıştır. Machiavelli ise; siyasi iktidar/devlet olgusunu ahlaktan, dinden ve metafizikten ayırarak, laik bir temele oturtmuştur (Ebenstein,2001:167).

Machiavelli'nin siyasi görüşlerinin odak noktası, İtalya'nın siyasi birliğinin sağlanmasıdır. Machiavelli'nin yaşadığı dönemde, İtalya siyasi birlikten yoksundur. İtalya bu dönemde iç mücadelelerin, savaşların, cinayetlerin ülkesidir. Machiavelli'nin amacı, dağılan İtalya birliğinin yeniden sağlanmasıdır. Machiavelli'ye göre; bu amaç, yüce bir amaçtır. O'na göre; bu amaç, ancak güçlü bir prens tarafından gerçekleştirilebilir. Bu yüce amacı gerçekleştirecek prens, kendini hiçbir dini ve ahlaki kuralla bağlı saymamalıdır. Bu düşünce siyaset literatürüne "amaca giden her yol meşrudur" şeklinde geçmiştir (Çetin,2007:129).

Machiavelli'ye kadar siyaset ahlak ve dinle iç içe olmuştur. Siyaset ahlak- din dikotomisini savunan ilk düşünür, Machiavelli olmuştur. Machiavelli'ye göre; siyasetin ana ölçütü, iktidarı ele geçirmek ve mümkün olduğu kadar uzun kullanmaktır. Bu yüce bir amaçtır. Bu amacı gerçekleştirmek için bütün araçlar meşrudur.

Machiavelli'ye göre; siyaset ahlak değildir. Bu söz siyasetin özünde ahlaksızlık olduğunu anlatmaz. Siyasetin doğasının ahlaki kriterlere göre irdelenemeyeceğini ve

anlaşılamayacağını ifade eder (Türküne,2005:15). Machiavelli'ye göre; siyasetin ahlakı kendi paradigması içindedir. Toplumsal ahlak siyasal alanda uygulanamaz. Öyle ki; siyasal ahlak ve toplumsal ahlak birbirinden tamamen farklıdır. Örneğin; yalan söylemek, ikiyüzlülük, adam öldürmek toplumsal ahlak alanında çok kötü davranışlardır. Oysa, aynı davranışlar devletin siyasi birliğini sağlamak veya korumak için yapılıyorsa birer erdemdir (Çetin,2007:129-130).

Machiavelli, siyaset alanındaki ahlakı akılla tanımlar. O'na göre; siyaset menfaat saiki ile işler. Machiavelli'ye göre; siyasette menfaatin ana ölçütü, iktidarı ele geçirmek ve mümkün olduğunca uzun kullanmaktır. Bu yüzden siyaset alanındaki eylem ve davranışlar, ahlakın ilke ve kurallarına göre değil; siyasetin kendisine özgün ilke ve kurallarına göre değerlendirilmelidir (Dursun,2005:22). Bu yüzden siyasetin doğası ahlaki kriterlere göre değil; başarı kriterlerine göre irdelenmelidir. Siyasetin genel ölçüsü her zaman başarıdır. Dolayısıyla; Machiavelli ile birlikte, siyasetin ahlak ölçüsüne ve din temelli ilkelere uyup uymadığı önemini yitirmiştir.

Machiavelli'de amaç iktidarı ele geçirmek, elde tutmak ve yaygınlaştırmaktır. Bu amaç, yüce bir amaçtır. Bu amacı gerçekleştirmek için ne yapılması gerekiyorsa yapılmalıdır. Burada temel ölçü başarıdır. Bir davranış; iktidarı ele geçirmek, elde tutmak ve yaygınlaştırmak işine hizmet ediyorsa iyidir. Bu davranışın toplumsal ahlak kurallarına veya dinsel kurallara uygun olup olmadığının bir önemi yoktur. Çünkü devlet mekanizması ahlaktan ve dinden bağımsız olarak; kendine mahsus bir değerler sistemine sahiptir. Siyasal davranışlar da; bu değerler sistemine göre iyi veya kötü olarak nitelendirilebilir. Bir davranışın iyi veya kötü olduğu iktidarı ele geçirmek, elde tutmak ve geliştirmek yönünde yaptığı etkiyle ölçülür (Ebenstein,2001:169; Thomson,2002:40).

4.2.4. Prenste Bulunması Gereken Özellikler

Machiavelli, İtalya’da ulusal birliği ve merkezi güçlü bir devlet kurulmasını savunan düşünürdür. Machiavelli, İtalya’da ulusal birliğin ancak güçlü bir prens tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmış ve bu amaçla, “Prens” adlı o meşhur eserini yazmıştır. Machiavelli’ye göre; İtalya’nın ulusal birliğini sağlayacak prenste şu özellikler bulunmalıdır:

Prens her zaman iyi olmamayı öğrenmelidir ve duruma göre hareket etmesini bilmelidir. Çünkü iyi gibi görünen bazı davranışlar prensin felaketini hazırlayabilir. Aksine; kötü gibi görünen bazı davranışlar da prensi başarıya götürebilir. Prens mümkün olduğu kadar iyilik yapmaya gayret göstermeli ancak; gerektiğinde de kötülük yapmasını bilmelidir. Örneğin; cömert bir prens müsrif olur ve halka ağır vergiler uygular. Prens böyle cömert olacağına, cimri olması daha iyidir. Halkın soyulmaması, yoksul ve itibarsız olmaması için cimrilik daha yararlıdır. Zalim bir prens ülke içerisinde birlik ve düzeni sağlar. Ülkede birlik ve düzeni sağlamak için zalim olmaktan korkmamalı, şefaatchi olup ülkede düzensizliğe, cinayetlere, soygunlara göz yummaktansa, zalim olup düzeninin ve birliğin sağlanması daha hayırlıdır (Göze,2007:111-112). Çünkü namussuzlar arasında namuslu kalmak isteyen er geç mahvolur. Tarihi eylem içerisinde iyi kalplilik prensi felakete götürür. Zulüm, yufka yüreklilikten daha az zalimdir. İç savaşları önlemek, düzeni ve birliği sağlamak için üç beş kelle götürmek zulüm değil; vazifedir. Çünkü sertleşmesini bilmeyen iyilik, iyilik olmakta ısrar eden bir iyilik neye yarar ki... (Dursun,2005:23).

Prens’in sayılan bir kişi olması, sevilen bir kişi olmasından daha yeğdir. Çünkü der Machiavelli, “insanlar genelde nankör, döneke, açgözlü, yalancı ve hilekârdır. En küçük bir tehlike karşısında korkarlar, fakat kazanma hırsları da sonsuzdur. Onlara

iyilik yaptığımız sürece sizinledirler. Canlarını, mallarını size teklif ederler, ama en küçük bir tehlike anında, hemen size yüz çevirirler. Onların sözlerine inanan, güvenen ve başka önlem almayan prensin işi bitiktir. Çünkü ruh asaleti ve büyüklüğü ile kazanılan dostluklar hak edilmiştir, ama onlara güven olmaz. İnsanlar sevdiklerini değil, fakat korktukları kişiyi kırmaktan çekinirler. Sevgi minnetkârlık bağı ile ayakta durur ve kişisel çıkar karşısında bu bağ hemen çözülür. Oysa korku cezalandırma endişesinden kaynaklanır ve kolay kolay yok olmaz” (Göze,2007:112).

Prens, her zaman verdiği sözleri tutmak zorunda değildir. Söz verdiği zamanki şartlar değişmişse, sözünden dönebilmelidir. Bu bir ikiyüzlülüktür ama bu ikiyüzlülük gereklidir. Çünkü halk da ikiyüzlüdür. İnsanlar kötü olduklarına ve verdikleri sözleri tutmadıklarına göre; prens de verdiği sözleri tutmak zorunda değildir (Göze,2007:113).

Machiavelli’ye göre; iktidar mücadelesinin iki yolu vardır. Biri yasalar çerçevesinde kalınarak yapılan mücadele, diğeri ise; kuvvetle yapılan mücadeledir. Birinci yol insanlara, ikinci yol ise; hayvanlara özgüdür. Ancak birinci yol etkisiz kaldığı zaman prens ikinci yolu denemelidir. Hayvanları örnek almaya ihtiyaç duyan prens tilki ve aslanın özelliklerini iyi bilmelidir. Prens hem tilki hem de aslan olmasını iyi bilmelidir. Çünkü aslan kendisini tuzaklara karşı, tilki de kendisini kurtlara karşı koruyamaz. Bu yüzden prens aslan ve tilkinin özelliklerini kendisinde toplamalıdır. Prens tuzakları sezebilmek için tilki kadar kurnaz, düşmanlarını korkutmak için de aslan kadar güçlü olmalıdır (Çetin,2007:129)

Prens, halkı onu nasıl görmek istiyorsa öyle görünmelidir. Öyle ki; prensi görenler ve işitenler iyiliğin, doğruluğun, merhametin, cesaretin, insanlığın, bağlılığın, dindarlığın onda olduğunu sansınlar. Kaldı ki, bir insanın bu özelliklerin tümüne sahip olması pek mümkün değildir. Bu yüzden prens, bu özelliklere sahip olmaktan ziyade;

sahipmiş gibi görünmeye çalışmalıdır (Machiavelli,2008:101). Çünkü insanlar akıllarıyla değil; gözleriyle yargılar. Bırakın onlar sizi nasıl görmek istiyorsa öyle görsünler.

Machiavelli'ye göre; İtalya'nın siyasi birliğini sağlayacak olan prens, sadece kendi yeteneklerine güvenmelidir. Prensi iktidarı getirecek ve onu uzun süre kullanmasını sağlayacak en önemli güç, yetenekleridir. Yetenekleriyle iktidara gelen prensin iktidarını koruması ve güçlendirmesi daha kolay olur. Çünkü bu şekilde iktidara gelen prens, çabucak onur ve şöhret kazanır. Machiavelli'ye göre; talihin yardımıyla da iktidar olunabilir, ancak; talih yoluyla iktidarda kalınmaz. Talihlerinin yardımıyla iktidar olanlar, talihleri dönünce iktidarlarını kaybederler (Skinner,2004:49-50).

Halkın veya elitlerin yardımıyla da iktidara gelinebilir, fakat ne halka ne de elitlere güven olmaz. Elitlerin prensin tahtında gözü vardır. Kendilerini prensle eşit sayarlar. Böyle olunca da prens ne istediği gibi emredebilir ne de istediği gibi hareket edebilir. Halk da prens güçlü olduğu müddetçe onun yanındadır. En küçük bir tehlike anında hemen ona yüz çevirir. Halka güvenerek de iktidarda kalınmaz. Böyle bir ortamda prensin tek güvenebileceği kendisidir (Machiavelli,2008:76-77).

Machiavelli'ye göre alçakça yöntemlerle (hileyle) de iktidara gelinebilir. Ancak; Machiavelli, siyasi ilişkilerde hileye başvurmanın yararlı olmadığı kanaatindedir. Çünkü insanları öldürerek, dostlarına ihanet ederek prens belki iktidara gelebilir, ancak; şeref kazanamaz (Machiavelli,2008:72).

Machiavelli'ye göre; prensin güçlü olabilmesi için iyi yasalara ve iyi ordulara ihtiyacı vardır. Bunun ötesinde iyi ordular, iyi yasalardan çok daha önemlidir. Çünkü iyi orduların olmadığı yerde, iyi yasalar da olamaz. Orduları da esas itibarıyla ikiye ayırır:

Paralı askerler ve düzenli ordu. Machiavelli prensin paralı askerler yerine, düzenli bir ordu kurması gerektiğini belirtir (Skinner,2004:51-52).

4.2.5. Machiavelli'nin Önemi

“Devlet” kavramını modern anlamıyla (stato) ilk kullanan düşünür, Machiavelli olmuştur. Machiavelli, Prens adlı eserinde, “örgütlenmiş bir güç olarak, kendi bölgesinde üstün ve diğer devletlerle ilişkilerinde bilinçli bir yükselme politikası izleyen siyasal kurum” anlamında devlet (stato) kelimesinden söz etmiştir. Bu nedenle Machiavelli, ülke - insan topluluğu - egemenlik unsurlarıyla beliren modern devlet anlayışının kurucusu sayılır (Ağaoğulları ve Köker,2004:172).

Modern devlet anlayışı, dinsel otoritelerin dünyevi iktidarlar üzerindeki sahiplik iddialarının son bulmasıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla; siyasal alanın laikleşmesi ile modern devlet anlayışının doğuşu arasında yakın bir bağ vardır. Modern siyasal iktidarın (laik) kuramsal temellerinin atılması açısından ise en büyük pay Machiavelli'ye aittir. Machiavelli, siyasal iktidarın amacını siyaseti aşan dinsel, ahlaki ve kültürel öğelerle açıklamayı reddetmiş, iktidarın varlık sebebini kendinden menkul görmüştür. Siyasal iktidarı/devleti herhangi bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araç olarak değil; bizzat kendi başına bir amaç olarak değerlendirmiştir. Devletin bizzat kendisinin bir amaç olarak nitelenmesi, onu haklılaştırmak için gerekçeler üretme zorunluluğunu da ortadan kaldırmıştır. Böylece siyasal iktidar dinsel, ahlaki ve metafizik etmenler ayrılmış ve laik bir temele oturmuştur.

Machiavelli'yi modern siyasi teorinin kurucusu yapan şey; onun din, ahlak ve metafizikten bağımsız bir dünya kurma girişimidir. Modern devlet ve egemenlik kavramlarını kuramsal düzeyde olmasa bile; olgusal düzeyde ilk kez kullanan

düşünürdür. Siyasal iktidarı/devleti mutlak, sınırsız, bir ve bütün olarak nitelemiş, fakat kendisi bir teorisyen olmadığı için, onun meşruiyetini ve sürekliliğini hiç düşünmemiştir. Bir tarihçi olarak en büyük eksikliği budur. Onun bu eksikliğini gideren düşünür ise Jean Bodin'dir.

4.3. JEAN BODİN

4.3.1. Jean Bodin'in Yaşamı

Jean Bodin, 1530 yılında, Fransa'nın Angers kentinde bir burjuvazi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası hali vakti yerinde olan bir kumaş tüccarıdır. Bodin 1545 yılında Paris'e gitmiş, burada çeşitli dersler almış ve birkaç tane yabancı dil öğrenmiştir (Ağaoğulları ve Köker,2000:10).

1548 yılında, Toulouse'a gitmiştir. Toulouse Üniversitesi'nde hukuk okumuş ve aynı üniversitede 1561 yılına kadar öğretim üyeliği yapmıştır. Ancak; avukatlığı daha kazançlı, Paris'i de kendi gelişimi açısından daha çekici bulunduğu için, bu şehirde avukatlığa başlamıştır. Paris'te, avukatlık yapmanın yanında tarih, iktisat ve doğa bilimleri alanlarında da okumalar yapmış, maliye ve iktisat sorunları üzerine birkaç deneme yazmış ve hayli önemli bir tarih felsefesi kitabı (Tarih Felsefesi Üzerine Metot) yazmıştır (Şenel,1996:311-312; Ağaoğulları ve Köker,2000:10-11)

Kırk yaşında, ilk kraliyet görevine atanarak, Kral III. Henri'ye danışmanlık yapmıştır. 1576 yılında, Leon Kraliyet savcılığına atanmıştır. Aynı yıl, Blois'te toplanan Genel Meclis'te, (Etats Généraux) Vermandois'nın "üçüncü tabaka" temsilcisi olarak bulunmuştur. Bu meclis, üç tabakadan oluşuyor ve temsil, zümre esasına dayanıyordu. Birinci tabakayı soylular, ikinci tabakayı din adamları, üçüncü tabakayı da halk

oluşturuyordu. Ancak; halk bu gün ki anlamından farklı olarak; (köylüleri ve işçileri dışarıda bırakarak) soylu olmayan zengin sınıf, yani burjuvazi anlamında kullanılıyordu (Tunçay,1969:91; Şenel,1996:312).

Bu bölümü yazmamızdaki amaç, düşünür hakkında kısa bir biyografi sunmak değildir. Düşünürün siyasal görüşlerinin hangi koşullarda şekillendiğini anlayabilmek için gerekli olan bilgileri ortaya koymaktır. Zira kendisi bir burjuvazi çocuğu olan ve Etats Généreux'a burjuvazinin temsilcisi olarak giren Bodin, burada tamamen burjuvazinin o yüzyıldaki siyasal tutumuna uygun olarak, soylu sınıflar karşısında (feodal beyler ve din adamları) kralın haklarını savunacaktır. Yani mutlak monarşiyi destekleyecektir

Yine 1576 yılında yazdığı “Devlet Üstüne Altı Kitap” adlı en ünlü eseriyle, egemenliğin kavramsallaştırmasını yapmış ve mutlak monarşiyi destekleyen görüşleri sürmüştür.

Bodin'in mutlak monarşiyi aldığı eğitime (hukuk) uygun olarak hukuksal temeller üzerine oturtmuş ve bulunduğu sınıfın (burjuvazi) ideolojisine uygun olarak ona laik bir anlam kazandırmıştır.

4.3.2. Jean Bodin Döneminde Fransa'nın Durumu

Jean Bodin'in yaşadığı dönemde, Fransa'da din savaşları yaşanmaktadır. Katoliklerle Huguenotlar (Fransa'daki Protestanlar) arasındaki savaş, 1572 yılında doruk noktasına ulaşmıştır. 1572'de, binlerce Protestanın yakılarak öldürüldüğü Saint Barthélemeo kıyımında, kendisi de bir Katolik olmasına rağmen, din hakkındaki hoşgörülü tutumundan dolayı canını zor kurtarabilmiştir (Şenel,1996:312; Ağaoğulları ve Köker,2000:12).

İşte Bodin'in siyasal düşüncesi, Fransa'nın böylesine ciddi bir iç savaşı yaşadığı dönemde oluşmuştur. Fransa'daki din savaşlarının ülkedeki iktidar boşluğundan kaynaklandığını düşünen Bodin, savaşın ancak; egemenliğin tek kişinin elinde bulunduğu mutlak monarşi sistemiyle aşılabileceğini savunmuştur. Bodin ülkenin kargaşadan kurtulması ve düzenin yeniden kurulması için, her iki tarafa da krallığa boyun eğmelerini öğütlemiştir (Ağaoğulları ve Köker,2000:11-12).

4.3.3. Devlet ve Egemenlik Kavramları

Egemenlik ve devlet (stato) kavramlarını olgusal düzeyde ilk kullanan düşünür Niccolo Machiavelli olmuştur. Ancak; Machiavelli daha çok iktidarın ele geçirilmesi ve sürdürülmesi konuları üzerinde durduğu için, devletin ve egemenliğin kaynağını sorgulamamıştı (Aydınlı ve Ayhan, 2004:72).

Bodin ise; işe devletin kökenini araştırarak başlar. Devleti “birçok ailenin ve bu ailelerin ortak olan şeylerinin, egemen erk tarafından, hukuka uygun (adilane) olarak yönetilmesidir” şeklinde tanımlar. Bu tanıma göre; Bodin, devletin kökeni olarak aileyi görmüş ve ailedeki baba otoritesini, devletteki egemen otorite özdeşleştirmiştir. Devleti güç kullanmaya dayandırmakla birlikte, onun zorbaların yönetimi olarak değerlendirilemeyeceğini vurgulamıştır. Devlete, bunu sağlayan özellik yönetimin doğruluğu, adaleti içermesi ve ortak çıkar esasına dayandırılmasıdır. Bir başka deyişle onu zorbalıktan ayıran meşru (hakça) olmasıdır (Çetin,2002a:3-4).

Bodin'in siyasal teorisi Machiavelli'nin tersine eylemler, olgular, bir başka deyişle; fiiliyat (de facto) alanı üzerine değil; meşruluğu ön plana çıkaran hukuk alanı (de jure) üzerine kuruludur. Bodin, devletin oluşumunda Tanrıya hiç yer vermeyerek, onu laik ve hukuki temeller üzerine oturtmuştur (Ağaoğulları ve Köker,2000:18-19).

Modern egemenliğin kavramsallaştırılması ve niteliklerinin ortaya konulması Jean Bodin tarafından gerçekleştirilmiştir. Bodin, egemenlik kavramının tanımlayan ve onu sistemleştirerek bir teori haline getiren ilk düşünürdür. Bodin, 1576 yılında yayımladığı “Devlet Üstüne Altı Kitap” adlı eserinde egemenliği “yurttaşlar üzerindeki en üstün, en mutlak ve en sürekli güç” olarak tanımlamıştır. Bodin, eserinde egemenliği mutlak, sınırsız, sürekli, tek, bölünemez ve devredilemez olarak nitelmiştir (Kapani,1992:56; Özman,1964:57).

Bodin, egemenlik kavramına hukuksal açıdan bakmaktadır. Ona göre egemenlik; devlet varlığının esas şartı, devletin asli cevheridir. Egemenlik, modern devlete içkin bir kavramdır. Zira adına modern devlet dediğimiz en yetkin siyasal örgütlenme biçimi, hukuksal açıdan varlığını egemen olmasına borçludur. Modern devleti kendinden önceki siyasal yapılanmalardan farklı kılan ana etmen egemenliğidir (Özman,1964:57; Beriş,2006:2).

4.3.4. Egemenliğin Nitelikleri

Egemenliğin birinci niteliği, mutlak olmasıdır. Egemenlik en yüksek buyurma-yönetme gücüdür. Bir başka güç tarafından sınırlanamaz, bu yüzden de mutlaktır. Onun mutlak olması, her şeyin üstünde olması anlamına gelir. Belli koşullar ve yükümlülükler karşılığında verilmiş iktidar, egemenlik değil yetkidir. Çünkü egemenlik, en üstün ve sınırsız olmayı ifade eder. (Saygılı,2010:79).

Egemenin mutlak oluşu, en açık biçimde, egemenin yasalarla olan ilişkisi içinde görülür. Egemenliğin mutlak olması, egemen erkin ülkede yaşayan insanların onaylarını almaksızın yasa çıkarabilmesinde yatar. Egemenliğin mutlak olması sadece yasaların yapımını değil; onların değiştirilmesi ve yok edilmesini de kapsar. Egemenin koyduğu,

değiştirdiği ve bozduğu yasalar onun mutlak egemenliğinin yansımalarıdır (Saygılı,2010,79; Ağaoğulları ve Köker,2000:26).

Egemen yasaları koyarken bir başka gücün, örneğin; bir senatonun, bir halk meclisinin ya da herhangi bir kurulun onayını almak zorunda değildir. Onların onayını almak zorunda olan kişi de; artık, egemen değildir. Ayrıca; egemenin mutlak olması, onun keyfi olduğu anlamına da gelmez. Zira söz konusu olan irade, egemenin kişisel iradesi değil; herkesin ortak çıkarlarını gözeten devletin iradesidir. Dolayısıyla; bunun da doğruluğun (adaletin) sınırları dışında olması düşünülemez (Ağaoğulları ve Köker,2000:26-27).

Egemenliğin ikinci niteliği, onun sürekli olmasıdır. Modern egemenlik kuramına Bodin'in getirdiği en önemli yenilik belki de bu süreklilik olmuştur. Düşünürü göre; süreyle sınırlı olan ya da istenildiği zaman geri alınabilen bir iktidar, egemenlik değil; olsa olsa yetki olur. Dolayısıyla; bu yetkiyi kullanan da esasen egemen değil, sadece yöneticidir (Hakyemez,2004:30).

Bodin'e göre; egemenlik süreklidir. Egemen prens, egemenlik hakkını ömür boyu kullandıktan sonra, tacıyla birlikte kendinden sonra gelene aktarır. Böylece, monarşilerde egemenlik, hiçbir kopukluk olmaksızın; bir kişiden başka bir kişiye geçmiş olur. Fransa Krallığı'nda ki "kral öldü, yaşasın kral" deyişi, bu anlayışın en açık göstergesidir. Zira Fransa'da krallar ölmez. Onlar siyasal bir bedendir ve ölen onların sadece fiziksel bedenleridir; egemenliğin görüntüsü olan siyasal bedenleri ise ebedidir. Siyasal bedeni açısından kral hiçbir zaman ölmez. Bir başka deyişle; kral, kral olarak hiçbir zaman ölmez, ölen doğal bedenidir.(Saygılı,2010:79-80).

Bodin'in, egemenliğin nitelikleri arasında ortaya koyduğu süreklilik ilkesi, onun modern devlet kuramına getirdiği en önemli katkıdır. Devlet erkini (egemenliği)

iktidarın ilkesi (auctoritas) ve iktidarın kullanımının (potestas) tek elde toplanması şeklinde ele aldığımızda, (Akal,1995:125) özellikle; “auctoritas”a özgü olan süreklilik sayesinde siyasal iktidar/devlet, onu kullanan kişi ya da kişilerden bağımsızlaşır. Daha doğrusu; devlet, kralın eylemlerine indirgenemez, onu aşan bir gerçekliğe sahiptir. Egemenliğin sürekliliği, devletin zamanla sınırlı olmadığı ve sürekliliği içerdiği anlamına gelir. Krallar, fiziksel kişiler olarak gelir geçerler, ama sürekli olan, yalnızca kralın temsil ettiği kamusal kişiliktir, yani devlettir (Ağaoğulları ve Köker,2000:29).

İşte Bodin kral derken, bu siyasal bedenden söz etmektedir. Dolayısıyla iyi düzenlenmiş bir devlette, egemenliği kendisinin bir niteliği haline getirmiş kral, kamusal bir kişidir. Kral, artık; kamusal kişiliğiyle egemenliğin sahibidir. O, artık; bireysel kişiliğini yitirip gerçek bir kuruma dönüşmüştür. Artık o, siyasal iktidarın kurumsallaşmış halidir, yani devlettir (Ağaoğulları ve Köker,2000:32).

Egemenliğin üçüncü özelliği, bölünemez ve devredilemez oluşudur. Egemenlik, bir devletteki en üstün, en mutlak ve en sürekli güçtür. Egemenliğin mutlak, bölünmez ve sürekli olabilmesi için, bir olması gerekir. Bodin, egemenin egemenliği temsil ettiğini söylemekle birlikte; bu gücü ona tevdi etmez. Egemenin sınırlarını egemenlik oluşturur. Egemen, bu üstün gücü, bir başka kişiye ya da kuruma devredemez. Bu devredilmezlik, onun bölünemeyeceği anlamına da gelir. Yani egemenlik parçalara bölünemez. Bir devlette iki egemen olamaz (Saygılı,2010:80).

Jean Bodin, modern devlet anlayışının Machiavelli’den sonraki temsilcisidir. Machiavelli’nin ortaya attığı egemenlik unsurunun kavramsallaştırması, Jean Bodin tarafından yapılmıştır. Modern devlet teorisine en büyük katkısı, devletin sürekliliği ilkesini ortaya atmasıdır. Bodin, bu bağlamda, siyasal iktidarın/devletin sürekliliği için egemene değil; egemenlik olgusuna atıfta bulunmuştur. Egemen ölümlü iken;

egemenlik ölümsüzdür. Bu modern devletin kurumsallaşması, meşruiyet araması ve sürdürülebilir bir toplumsal rızaya dayandırılması bağlamında önemli bir aşamadır (Çetin,2002a:3).

4.3.5. Yönetim Biçimleri ve Mutlak Monarşi'nin Üstünlüğü

Jean Bodin'e göre; egemen olan devlettir ve egemenlik devlete içkindir. Ancak; egemenlik, gerçekte var olabilmek için belli kişi ya da kişilerin elinde somutlaşmak zorundadır. Egemenliğin kimin elinde somutlaştığını saptayabilmek için ise; yasama erkinin kimin elinde bulunduğuna bakmak yeterlidir. Bodin, yasama erkinin odaklaştığı güce göre, üç yönetim biçiminin olabileceğini söylemiştir (Ağaoğulları ve Köker, 2000:30).

Yasaları yapma, değiştirme, bozma erki, yani egemenlik; tek bir kişinin elinde toplanmışsa yönetim biçimi monarşidir. Bu çerçevede doğrultusunda, egemenlik, bir azınlığın (aristokrat zümrenin) elinde bulunuyorsa yönetim biçimi aristokrasidir. Eğer egemenlik, halkın elinde ise; yönetim biçimi demokrasidir (Ağaoğulları ve Köker, 2000:30).

Bodin, bu üç devlet biçimini kabul etmekle birlikte; bunların içinde egemenliğe en uygun düşen modelin monarşi olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre egemenlik, en iyi şekilde kralın kişiliğinde somutlaşıp temsil edilmektedir. Bu düşüncesinin oluşmasında, Fransa'daki din savaşlarının etkisi büyük olmuştur. Fransa'daki din savaşlarının ortaya çıkardığı kargaşa ortamında, düzen sağlama kaygısı ile hareket ederek, krallığı güçlendirme eğilimine girmiştir. Fransa'daki din savaşlarının, ülkedeki iktidar boşluğundan kaynaklandığını düşünen Bodin, savaşın ancak; egemenliğin tek kişinin

elinde bulunduğu mutlak monarşi sistemiyle aşılabileceğini düşünmüştür (Ağaoğulları ve Köker,2000:11-30).

Bodin'e göre eğer egemenlik; kral, soylular ve halk arasında paylaşılsa feodalite ya da karma yönetim biçimi ortaya çıkar ki; bu da kavga, kaos ve karışıklıklar demektir. Çünkü egemenlik mutlak, bölünmez ve süreklidir. Eğer egemenlik bölünürse; egemenliği bölüşen taraflar arasında mutlaka kavga çıkacaktır. Bu da düzensizlik ve kaos demektir (Şenel,1996:315; Hakyemez,2004:30-31).

4.3.6. Jean Bodin'in Önemi

Jean Bodin, modern devlet anlayışının unsurlarından biri olan egemenliğin kavramsallaştırmasını yapan düşünürdür. Yine, modern devlet anlayışına uygun olarak laik bir devlet anlayışını savunmuş ve devleti hukuki temeller üzerine oturtmuştur. Bodin'in modern devlet anlayışına en önemli katkısı, siyasal iktidarın sürekliliğini savunmasıdır. Bodin sayesinde, siyasal iktidar/devlet, kralların şahsından soyutlanarak kurumsallaşmıştır. Bodin, siyasal iktidarın/devletin meşruluğunu da; dinsel ilkeler yerine modern ilkelere (rasyonaliteye) dayandırmıştır. Bodin'in modern siyaset kuramına getirdiği bu yenilikler, modern devlet anlayışının üzerine inşa edileceği temel ilkeler olmuştur.

4.4. THOMAS HOBBS

4.4.1. Thomas Hobbes'un Yaşamı

Ünlü İngiliz düşünürü Thomas Hobbes, 5 Nisan 1588'de Malmesbury kentinde doğmuştur. Bu tarihte İngiltere'de, Stuart ailesinden Kraliçe I. Elizabeth tahttaydı.

Hobbes'un annesi, İspanyolların "Yenilmez Armada"sının İngiltere'ye saldırmak üzere yola çıktığı haberinin yarattığı korku ve heyecan ile Hobbes'u, henüz yedi aylıkken doğurmuştur. Daha sonra yazdığı eserlerinde Hobbes, "ben ve korku ikiz kardeşiz" diyerek; çekingen ve korkak bir karaktere sahip olmasını, doğumundaki bu özelliğe bağlamıştır. Hobbes karakterindeki bu özelliklerden dolayı; siyasal kuramında, korku ve güvensizlik gibi duygulara temel bir yer vermiş ve kuramında sürekli olarak istikrar ve güvenlik arayışı içinde olmuştur (Ağaoğulları ve Köker,2000:152).

Hobbes, bir Anglikan papazının oğludur. Babası iyi eğitim görmemiş ve tuhaf bir karaktere sahip olan biridir. Aksilikleriyle tanınan babası, başka bir papazla dövüşmesi sonucu, eşi ve üç çocuğunu bırakıp yaşadığı yeri terk etmiştir. Babasının gitmesinden sonra Hobbes'u amcası yanına almış ve onun iyi bir eğitim görmesini sağlamıştır(Şenel,1996:318).

Küçük yaşta okuma yazma öğrenen Hobbes, daha sonra Yunanca ve Latince'yi öğrenerek klasikleri okumuştur. On beş yaşında Oxford Üniversitesi'ne girmiş ve beş yıl sonra, yüksek öğrenimini tamamlamıştır. Hobbes, Oxford'da Skolastik, mantık ve Aristoteles öğrenmiştir. Ancak; Hobbes kendisine öğretilen şeyleri pek sevmemiştir. İleride, Oxford'da harcadığı yılların kendisine pek bir şey kazandırmadığını söyleyecektir. Oxford'da öğretilenleri, modası geçmiş fikirler olarak değerlendirecektir (Ebenstein,2001,201; Şenel,1996:318).

Hobbes Oxford Üniversitesi'ndeki tahsilini tamamladıktan sonra, İngiltere'nin en aristokratik ailelerinden biri olan, Lord William Cavandish'in (daha sonra II. Devonshire kontu oldu) evinde özel öğretmenliğe başlamıştır. Hobbes, bu aile olan dostça ilişkisini, ölümüne kadar sürdürmüş ve yaşamı boyunca bu ailenin himayesinden yararlanmıştır. Ancak; zaman zaman başka soylu ailelerin çocuklarına da öğretmenlik

yaptığı olmuştur. Hobbes'un seçtiği bu meslek, efendilerinin zengin kütüphanelerinde bol bol okuyup bilgilerini geliştirmesine ve öğrencileriyle birlikte Avrupa gezilerine çıkıp; dönemin Bacon, Harvey, Galileo, Descartes gibi önemli aydınlarıyla tanışmasına olanak sağlamıştır (Ebenstein,2001:202; Güriz,1955:299).

Hobbes, 1634 yılında çıktığı son Avrupa gezisini tamamlayıp, 1637 yılında İngiltere'ye döndüğünde kral ile parlamento arasında bir iktidar mücadelesi başlamış bulunuyordu. İki siyasal gücün anlaşmazlığı, temelde; egemenliğin kimin elinde olması gerektiği sorunu üzerine odaklanmıştı. Çağının birçok aydını gibi bu sorunla ilgilenen Hobbes, kralın egemenliğini destekleyen tezler ileri sürmüştür. Bu mücadele, 1640 yılında, parlamentonun kendi otoritesini tesis etmesiyle sonuçlanmıştır. Kralın egemenliğini destekleyen görüşlerinden dolayı başının belaya gireceğini düşünen Hobbes, kendini güvende hissetmemiş ve Fransa'ya kaçmıştır. Bir süre sonra Hobbes'un öngördüğü durum gerçekleşmiş ve İngiltere bir iç savaşın eşiğine sürüklenmiştir. Parlamento, kurduğu özel bir mahkeme ile kralı yargılamış ve suçlu olduğuna karar vermiştir. Kral I. Charles, 30 Ocak 1649'da, idam edilmiştir. Bu olaydan sonra İngiltere'de, "Commonwealth" adı altında bir cumhuriyet kurulmuştur, fakat; gerçekte kurulan, Oliver Cromwell'in askeri diktatörlüğüdür (Ağaoğulları ve Köker,2000:154-158).

Thomas Hobbes, bu iç savaş yıllarını İngiltere dışında geçirmiştir. 1646 – 1648 yılları arasında, idam edilen İngiltere Kralı I. Charles'ın oğluna (daha sonra tahta çıkacak olan II. Charles'a) öğretmenlik yapmıştır. 1651 yılında, ünlü eseri "Leviathan"ı yayınlamıştır. Ancak; kitabında Katolik Kilisesi'ne yönelttiği eleştiriler, Fransız hükümetinin ve Fransız ruhbanlarının tepkisini çekmiştir. Kendisini yine güvenlikte hissetmeyen Hobbes, İngiltere'ye dönmeye karar vermiştir. Cumhuriyet'in koruyucu

lordu Cromwell, Hobbes'tan her türlü siyasal faaliyetten uzak duracağı sözünü aldıktan sonra; ülkeye dönmesine izin vermiştir (Ebenstein,2001:202; Tunçay,1969:115; Şenel,1996:319).

Oliver Cromwell'in 1658 yılında ölmesinden sonra, İngiltere Restoration'u gerçekleştirmiştir. Yani İngiltere'de krallık yeniden kurulmuştur. II. Charles kral olmuştur. Eski öğrencisinin kral olmasıyla birlikte; Hobbes'un itibarı tekrar artmış, hatta kral tarafından kendisine maaş bile bağlanmıştır. Ancak; parlamentonun Hobbes'unkiler başta olmak üzere, ateist (tanrı tanımaz) yapıtları inceleyecek bir komisyon kurması üzerine, korku yine Hobbes'un yakasına yapışmıştır. Hobbes, bir daha siyaset, ahlak, din gibi tartışmalı ve tehlikeli konularda yazmayacağını sözünü vererek bu soruşturmadan kurtulmuştur. 1679 yılında, doksan bir yaşındayken, Hardwick kentinde yalnız bir adam olarak ölmüştür (Ağaoğulları ve Köker,2000:159-160).

Hobbes'un yaşadığı dönemde İngiltere çalkantılar içindedir. Ülkede Katoliklerle Protestanlar arasında, Kral taraftarları ile de Parlamento taraftarları arasında, büyük bir iç savaş yaşanmaktadır. Hobbus'un siyasi görüşleri, büyük ölçüde bu koşullar tarafından şekillendirilmiştir. Hayatı boyunca çatışmaların odağında kaldığı için, kendisini hiçbir zaman güvende hissetmeyen Hobbes, siyasi kuramını güven ve barış aramak üzerine tesis etmiştir.

4.4.2. Doğa Durumu

Thomas Hobbes siyasal kuramını oluştururken, ilk olarak; doğa durumundan hareket etmiştir. Doğa durumunu, her insanın her insanla savaş halinde olduğu, kaos ve güvensizlik hali olarak sunmuştur. Devletin ortaya çıkması, insanların bu savaş halinden

kurtulmak için toplum sözleşmesini ihdas etmeleriyle mümkün olmuştur. İnsanların barış ve güvenlik arayışı, devletin ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır.

Thomas Hobbes devletin ortaya çıkışını açıklarken bir varsayımdan hareket etmiştir. Doğa durumu adını verdiği bu varsayımı ile devletin olmadığı bir düzende, insanların nasıl bir yaşam süreceğini gözler önüne sermiştir. Bu varsayımdan hareketle de; devletin mutlak zorunluluğu sonucuna ulaşmıştır (Saygılı,2010:81). Bu açıdan çalışmamızın bu bölümünde, ilk olarak; Hobbes'un doğa durumu varsayımını ortaya koyacak, ardından da toplum sözleşmesi kuramını incelemeye çalışacağız.

Hobbes, merkezi bir egemen gücün çevresinde örgütlenmiş toplumsal – siyasal düzenin gerekliliğini göstermek amacıyla, devletin olmadığı bir insan kalabalığı ortamını tasarlamış ve bunu doğa durumu olarak adlandırmıştır. Hobbes'un tasarladığı doğa durumunun tarihsel bir anlamı yoktur. Doğa durumu, Hobbes'un kuramının bütünselliği içinde mantıksal bir varsayımdır. Korkulacak ortak bir gücün olmaması durumunda, nasıl bir yaşamın hüküm süreceğini anlatan bu varsayım, kuramın sonul amacına, yani devletin zorunluluğuna giden yolun başlangıcında bulunur (Ağaoğulları ve Köker,2000:175-176).

Hobbes'a göre; tabiat insanları bedensel ve zihinsel yetenekleri bakımından eşit yaratmıştır. İnsanlar arasında bedensel ve zihinsel kuvvet farklılıkları olsa bile; bu o kadar önemli değildir. Çünkü zayıf insanlar kendilerinden daha güçlü olan insanları hileyle ya da kendisiyle aynı durumda bulunan diğer insanlarla birleşerek öldürme olanağına sahiptir. Bu açıdan, doğa durumunda insanlar arasında eşitlik vardır (Hobbes,2001:92).

Doğa durumunda eşit olan insanların istek ve tutkuları da (eşitlikten dolayı) birbirine benzer olacaktır. Bu nedenle; aynı şeye sahip olmak isteyen insanlar, bu şeye

hep birlikte sahip olamayacaklarından dolayı; birbirlerine düşman olacaklardır. Aynı şeyin peşinde koşan insanlardan her biri, diğerini ortadan kaldırmaya ya da ona hükmetmeye çalışacaktır. İnsanların hepsi ilk önce kendi varlıklarını korumak ve sürdürmek, sonra da; hoşlarına giden şeyleri elde etmek isteyecektir. Bunun için; iyi bir şeyi ele geçiren insanın karşısına, her zaman onun sahip olduğu bu şeyi elde etmek isteyen başka insanlar çıkacaktır. Ne var ki; bu saldırganlarda ele geçirdikleri şeylere, kendilerini alt eden başka bir insan veya insanlar ortaya çıkana kadar sahip olabilecektir (Hobbes,2001:93; Göze,2007:135).

Yukarıda bahsedildiği gibi; aynı istek ve tutkulara sahip insanların aynı şeylerin peşinde koşmaları, onları birbirine düşman kılacaktır. Her insan, bir diğerini; kendisi için tehlikeli bir rakip ve aşılması gereken bir engel olarak görecektir. İnsanları korkutacak, onları bazı hareketleri yapmaktan men edecek bir kuvvetin bulunmadığı doğa durumunda, “herkesin herkesle mücadelesi vardır”. Doğal yaşam, özü itibarıyla; bir savaş dönemidir. Üstelik bu savaş geçici bir hal de değildir. Doğal düzende savaş süreklidir. İşte böylesine bir savaşın hüküm sürdüğü doğal düzende insan insanın kurdudur (Zabunoğlu,1957:230; Güriz,1955:305; Ağaoğulları ve Köker,2000:179).

Doğal düzende insanlar arasındaki mücadelenin üç sebebi vardır. Bunlar “rekabet”, “güvensizlik” ve “herkesten üstün olma tutkusu”dur. Bu duygular sürekli olarak insanları birbirleri ile savaşmaya itmektedir. Rekabet, insanları çıkarları için mücadeleye iter. Güvensizlik duygusu da; güvenliği sağlamak için insanları savaşa sürükler. Şan ve ünlerini korumak ve rakipsiz olduklarını kanıtlamak tutkusu da; insanları saldırgan yapar. Rekabet halindeki insanlar, başkalarına ait şeylere sahip olmak için yarışır. Bunları bir defa ele geçirdikten sonra da onları korumak için

savaşırılar. Üstünlüklerini kanıtlama tutkusu da; bu savaş durumunu sürekli kılar (Göze,2007:135).

İşte; böylesine bir savaş ortamında güvenlik yoktur. Sanayi ve tarımsal faaliyetler yoktur. Ticari faaliyetler güvende değildir. Sanat ve edebiyat gelişmemiştir. Bilim ve teknikte hiçbir ilerleme yaşanmamıştır. Hepsinden kötüsü de sürekli bir ölüm korkusu vardır. İnsan hayatı yalnız, fakir, pis ve kısadır. Herkesin herkesle savaş halinde olduğu doğal yaşamda, adalet de yoktur. Hukuku tesis edecek sürekli bir iktidarın bulunmadığı yerde, adaletten söz edilemez. Bu açıdan; doğruluk-yanlışlık, haklılık-haksızlık gibi kavramların da doğal düzende bir anlamı yoktur. Bu açıdan; cebir ve hile savaş halinin en önemli iki özelliğidir. Doğa durumunda mülkiyet de yoktur. İnsanlar elinde bulundurdukları şeylere, kendilerinden daha güçlü bir kişi bunlara el koyana kadar sahiptir (Güriz,1955:305; Hobbes,2001:94-96).

İşte doğal yaşam insanlara böyle bir kötü hayat sunar. Ne var ki; insanın bu durumdan kurtulması da zorunludur. Aksi halde; yok olmak tehlikesiyle karşı karşıyadır. İnsanın akli ve tutkuları onu barışa yöneltir. Başta “ölüm korkusu”, “rahat bir yaşam için gerekli olan şeylere sahip olmak isteği” ve “akıl” insanlara yaşamak için; diğer insanlarla anlaşması gerektiğini anlatır (Göze,2007:137).

4.4.3. Toplum Sözleşmesi ve Devletin Ortaya Çıkması

Thomas Hobbes, doğa durumunu, herkesin herkesle mücadele halinde olduğu savaş ve kaos hali olarak sunmuştur. Hobbes’un doğa durumunu bu kadar kötü resmetmesinin sebebi, devletin mutlak zorunluluğunu ortaya koymaktır (Saygılı,2010:81).

Hobbes'a göre; hiç kimsenin can ve mal güvenliğinin bulunmadığı doğa durumunun, sonsuza kadar devam etmesi düşünülemez. Doğa durumunun güvensizliğinden ve kötülüklerinden kurtulmak isteyen insanlar bir mukavele aktetmek zorundadır. İnsanların akli ve tutkuları, onları barış (sözleşme) yapmaya yöneltir. Bunun sonucunda insanlar bir araya gelerek sözleşmeyi tesis ederler. Hobbes, bu sözleşme içindeki yasaları tek bir ilke olarak da belirleme yoluna gitmiştir. Hobbes'a göre sözleşme içindeki tüm yasalar, aslında; “kendine yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkasına yapma” ilkesi üzerine tesis edilmiştir (Güriz,1955:306; Göze,2007:137).

Ortaya çıkan bu sözleşmenin bir değer taşıyabilmesi için, sözleşmeyi imzalayan tarafların sözleşmenin hükümlerine riayet etmesi gerekir. Hâlbuki insanlar karakter itibariyle hırs ve arzulara sahip egoist varlıklardır. Kendi menfaatlerini barış ve huzura tercih edebilirler. Bu durumda, insanların sözleşmeye uyup uymamaları tamamen kendi vicdanlarına kalır. O halde, sözleşmeye riayet etmeyenleri cezalandıracak bir üçüncü tarafa ihtiyaç vardır. Bu üçüncü taraf olmadıkça, sözleşme hiçbir anlam ifade etmez. Hobbes'a göre; kılıcın (devletin) zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanlara güvenlik sağlamaz. Onun için, tarafların sözleşmeye riayet etmelerini sağlayacak bir egemen kuvvete (üstün otoriteye) ihtiyaç vardır. Bu egemen kuvvetin adı devlettir (Güriz,1955:306).

Hobbes'a göre; insanları diğer insanların saldırılarına ve haksızlıklarına karşı koruyacak, onların mutlu bir yaşam sürmelerini sağlayacak bu üstün otorite, (devlet) toplumdaki tüm insanların bütün yetki ve güçlerini, bir kişiye ya da bir meclise devretmeleriyle kurulacaktır. Bunun için de; insanlar aralarında şöyle bir sözleşme yapacaklardır: “Ben şu kişiye ya da şu meclise kendi kendimi yönetme hakkımı terk ediyorum, ancak; sen de aynı kişi ya da meclis lehine hak ve yetkilerini terk edeceksin”

(Göze,2007:139). Herkesin herkesle bu şekilde yaptığı sözleşme sonucunda; “devlet”, Latince adıyla “civitas” ortaya çıkar. İşte bu “Leviathan”ın (ejderhanın), daha saygılı konuşursak “ölümlü tanrı”nın doğuşudur (Hobbes,2001:130).

Toplum Sözleşmesi ile herkesin sahip olduğu mutlak nitelikli hak ve yetkilerden bir üstün otorite lehine feragat etmesiyle siyasal toplum kurulmuş olur. Lehine terk işleminin yapıldığı kişi ya da meclisin iradesi, sözleşmeyi yapan kişilerin iradelerinin yerini alacak ve onları temsil edecektir. Sözleşmeyi yapan insanlar, bu kişi ya da meclisin eylem ve işlemlerini kendi eylem ve işlemleri gibi kabul edecektir. Bu sözleşmenin hedefi ise; insanların güvenliklerini ve barış içerisinde yaşamalarını sağlamaktır (Göze,2007:139).

Ancak; Toplum Sözleşmesi uyruklarla egemen arasında değil, uyruklarla uyruklar arasında yapılmıştır. Egemen sözleşmenin tarafı değildir. Zaten; buna imkân da yoktur. Çünkü egemen kuvvet, uyrukların kendi hak ve yetkilerini terk etmeleri neticesinde doğmuştur. İnsanlar, egemen lehine kendi hak ve özgürlüklerinden feragat etmişlerdir. O halde, devlet sözleşme ile bağlı değildir. Sözleşmeye taraf olmadığı için; sözleşme hükümlerine aykırı hareket etmesi de söz konusu olamaz. Egemenin yaratılmasına katılmakla, her uyruk, egemenin her yaptığıının yapıcısıdır. Bu yüzden egemenin hiçbir hareketinden şikâyet etmemelidir (Ebenstein,2001:205).

4.4.4. Egemenliğin Nitelikleri

Hobbes, egemenliği, “bireysel güçlerin toplamını, toplum sözleşmesi sonucu meydana gelen egemenin kendi iradesine göre kullanma yetkisi” olarak tanımlar. Hobbes tarafından “Leviathan” olarak adlandırılan egemenin özelliklerine bakıldığında

mutlak, bir, sürekli ve bölünmez niteliklere sahip olduğu görülür. Öyle ki; o tanrı katındadır. Hobbes'un deyimiyle o artık "ölümlü tanrı"dır (Çetin,2002a:4-5).

Hobbes'un, devleti sözleşmeye taraf etmemesi, bilinçli bir tasarımın sonucudur. Egemenin sözleşmeye taraf edilmemesi, onun hiçbir yükümlülük altına girmemesini sağlamıştır. Bu, Hobbes'un egemeninin mutlak olması sonucunu doğurur. "Leviathan", sözleşmeye taraf olmadığı için; onu bağlayan hiçbir kural da olmayacaktır (Hakyemez,2004:32-33). Egemenin uyruklar üzerindeki erki mutlaktır. O, yargılama, anlaşmazlıkları çözme, savaşa ve barışa karar verme, ödüllendirme veya cezalandırma, şeref ve paye ihsan etme, insanlara nelerin öğretileceği ve onlara nasıl davranılması gerektiğini belirleme gibi yetkilerin tek sahibidir (Hobbes,2001:131-139). Öyle ki; yaşatmaktan öldürmeye kadar; her şeyin tek belirleyicisi "o"dur (Şenel,1996:326).

Uyruklar ise, kendilerini yönetme haklarını tümüyle egemene devrettiklerinden dolayı; egemenin buyruklarına karşı mutlak bir boyun eğme yükümlülüğü altına girmişlerdir. Bu nedenle; uyruklar sözleşmeye taraf olmayan egemeni başlarından atamazlar. Hobbes, sözleşmeden uyrukların başkaldırma, direnme ve devrim gibi haklarının çıkmayacağını belirtmektedir. Bunlarla birlikte; uyrukların yönetim biçimini değiştirme hakları da yoktur (Şenel,1996:326).

Hobbes'a göre; egemenlik sürekli dir. Egemenliği temsil eden kişi ve meclisler ölümlü olduğu için; Hobbes, toplum sözleşmesi ile yapay devleti yaratmıştır. Hobbes, süreklilik ilkesinden başka; egemenliğin bölünemez oluşunu da vurgulamıştır. Hobbes, güçler ayrılığı ilkesini, egemenliği böldüğünden ve parçaladığından dolayı reddetmiştir. Hobbes'a göre; egemenliğin bölünmesi onun yok olması demektir. Egemenliğin yok olması da; doğa durumuna geri dönmekten başka bir şey değildir. Hobbes'a göre; egemen yasaları yapar ve yaptığı yasalarla bağlı değildir. O, bir elinde asa (yasama) bir

elinde kılıç (yürütme) güvenliğin ve barışın korunması için gerekli gördüğü her şeyi yapma hakkına sahiptir (Ağaoğulları ve Köker,2000:212-213)

4.4.5. Yönetim Biçimleri

Hobbes'a göre; üç farklı yönetim biçimi vardır. Çünkü tüm uyrukları temsil eden ya bir insandır ya da bir meclistir. Devlet biçimleri arasındaki ayrılık, egemenliğin bulunduğu yere göre değişmektedir. Egemenlik, tek bir kişinin elinde bulunuyorsa; yönetim biçimi monarşidir. Egemenlik, bir meclisin elinde bulunuyorsa; yönetim biçimi ya demokrasi (halk devleti) ya da aristokrasidir. Tüm uyrukların meclise girme hakkı varsa, yönetim biçimi demokrasidir. Uyrukların yalnızca bir bölümünün (ayrıcalıklıların) meclise girme hakkı varsa, yönetim biçimi aristokrasidir. Hobbes, bu üç yönetim biçiminin bozulmuş şekillerini, yönetimler tipolojisi içine sokmaz. Ona göre; tiranlık, oligarşi ve anarşi farklı yönetim biçimleri değildir. Monarşiden hoşlanmayanlar onu tiranlık, aristokrasiden hoşlanmayanlar onu oligarşi, demokrasiden hoşlanmayanlar da onu anarşi olarak adlandıracaktır (Ağaoğulları ve Köker,2000:207;).

Hobbes'a göre; bu üç yönetim biçiminden hangisinin daha iyi olduğu, mantık değil, müsaitlik meselesidir. Hobbes'un asıl amacı, merkezi otoriteyi bir iç savaşa meydan vermeyecek ölçüde mutlak bir erkle, egemenlikle donatmaktır. Bu açıdan; bu üç yönetim biçimi arasında erk açısından bir fark yoktur. Ancak; barışı ve güvenliği sağlamada; yani, amaca hizmet etmede bir ayrılık vardır. Monarşi, barış ve güvenliğin sağlanmasında diğer yönetim biçimlerine oranla daha başarılıdır. (Ebenstein,2001:205; Göze,2007:144).

Görüldüğü üzere; Hobbes'un kaygısı monarşiyi savunmak değil, iç savaştan korunmaktır. Monarşinin diğer yönetim biçimlerine olan üstünlüğü, sırf pratik

sebeplerden, toplumun gerçekleştirmek istediği amaçlara (barış ve güvenliğe) ulaşmada daha elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü monarşi, makam ve iktidar yarışından aristokrasi ve demokrasiye oranla daha az zarar görür. Meclislerde birbirine zıt görüşler mevcut olduğundan; bu durum, hizipleşmelere ve egemenliğin bölünmesine (yani iç savaşa) yol açabilir. Oysa tek bir insanın azimli ve tutarlı hareket etmesi daha kolaydır. Monarşi insanların eşitliğinin sağlanması açısından da daha elverişlidir. Aristokrasi ve demokraside her zaman belli sınıfların temsil edilip, bazılarının da temsil edilmemesi olasılığı vardır ki; bu da bir başka iç savaş nedeni olabilir (Şenel,1996:327-328; Ağaoğulları ve Köker,2000:208-209).

Görüldüğü üzere; Thomas Hobbes'un siyasal felsefesi, içinde yaşadığı dönemin koşulları tarafından şekillenmiştir. İngiltere'de büyük bir iç savaşın olduğu dönemde yaşayan Hobbes, sürekli bir ölüm korkusu ile yaşamıştır. Bunun için de; siyasal kuramını barış ve güvenlik üzerine tesis etmiştir. Barış ve güvenliğin de en güçlü şekilde, mutlak egemenlik sahibi bir devlet tarafından sağlanabileceğini düşünmüştür. Bunu gerçekleştirmek için de devletin olmadığı bir düzende, (doğa durumunda) insanların nasıl bir yaşam sürmüş olabileceklerini incelemiştir. Doğa durumunu, herkesin herkesle mücadele halinde olduğu bir savaş ve kaos hali olarak sunmuştur. Bu kötü yaşamdan kurtulmak isteyen insanların, toplum sözleşmesi ile tüm hak ve yetkilerini bir kişiye veya meclise devrederek devleti oluşturduklarını savunmuştur.

4.4.6. Hobbes'un Önemi

Hobbes, modern devlet anlayışını laik ve mutlak egemenlik temelinde savunan üç büyük düşünürün sonuncusudur. Hobbes'tan önce; Machiavelli ve Bodin'de devletin laikliğini ve mutlaklığını savunmuştur. Ancak; laik-mutlak devlet anlayışı Hobbes ile

yetkinliğe ulaşmıştır. Hobbes, diğer iki düşünürden farklı olarak, laik-mutlak devlet anlayışını bir felsefi sistem içerisinde sunmayı başarmıştır (Şenel,1996:317).

Hobbes'un modern devlet anlayışı açısından bir diğer katkısı, devletin insanlar tarafından oluşturulan yapay bir şey olduğunu savunmasıdır. Antik Yunan'dan Hobbes'a kadar birçok düşünür, devleti doğal bir olgu olarak görürken; Hobbes, devleti yapay bir oluşum olarak değerlendirmiştir. Hobbes'a göre; devleti ortaya çıkaran uyrukların iradesidir. Devlet, uyrukların kendi aralarında yaptıkları sözleşme ile doğmuştur. O, toplum sözleşmesinin ürünüdür (Aydınlı ve Ayhan,2004:75, Çuhadar,2007:122; Göze,2007:146).

Hobbes'un devleti yapay bir oluşum olarak değerlendirmesi, modern devlet anlayışı açısından oldukça önemlidir. Çünkü modern devlet anlayışının düşünülebilir olması için gerekli olan “devletin hem insanlar tarafından yaratıldığı, hem de onları içerdiği” kurgusu, devletin yapay bir oluşum olarak değerlendirilmesiyle mümkün olmuştur (Ağaoğulları ve Köker,2000:199). Böylece; Hobbes, Machiavelli ve Bodin'in yapamadığını yaparak, bir kurum olarak modern devleti düşünsel düzeyde ortaya çıkarmıştır (Hakyemez,2004:35).

Hobbes'un modern devlet anlayışına en büyük katkısı, devletin kökenini toplum sözleşmesine dayandırmasıdır. Toplum sözleşmesi ile meşruiyetin kaynağı olarak Tanrı yerine toplum karşımıza çıkmıştır. Böylece, egemenliğin kaynağı gökyüzünden yeryüzüne inmiştir. Bir başka deyişle; egemenliğin kaynağı dünyevileşmiştir/laikleşmiştir (Ağaoğulları ve Köker,2000:251). Böylece, Machiavelli ile başlayan laik siyasal iktidar/devlet kurgusu, toplum sözleşmesi sayesinde teorik bir temele kavuşmuştur.

Modern devlet anlayışının düşünsel temelleri, bu üç düşünür tarafından atılmıştır. Bu düşünürlerin üçü de; devletin laikliğini ve mutlaklığını savunmuştur. Machiavelli ile başlayan süreçle birlikte; devlet iktidarının tanrı kaynaklı değil, toplum kaynaklı olduğu, bu açıdan; meşruiyetinin de gökyüzünde değil; toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlamıştır. Süreç sonunda; siyasal iktidarın kaynağı dünyevileşmiş, meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur.

Ortaçağın sonlarında; kralların, kilise ve feodalitenin tasfiye edilmesi sonucu; tek, mutlak ve bölünmez iktidar sahibi olarak tarih sahnesine çıkmaları modern devlet anlayışının ilk aşamasıdır (Çetin,2002a:2). Bu aşama, Avrupa'da mutlak monarşilerin hâkim olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönem, 1789 Fransız Devrimi'ne kadar devam etmiştir. 1789 Fransız Devrimi'nden günümüze kadar geçen süreç, modern devlet anlayışının ikinci aşamasıdır. Bu aşamada; krala ait olan egemenlik ondan alınarak topluma verilmiş, böylelikle; egemenliğin demokratik niteliği ortaya çıkmıştır. Böylece; eskiden sadece yönetilen konumunda olan insanlar, demokratik egemenlikle birlikte, üstün emretme gücünün sahibi konumuna gelmiştir. Ancak; zamanla, egemenin kullanacağı yetkilerin sınırsız olarak değil de; belirli sınırlar dâhilinde kullanılabilceği biçiminde gelişmeler yaşanınca, mutlak egemenlikten farklı, sınırlı bir egemenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. (Hakyemez,2004:14) Egemenliğin sınırlandırıldığı ve demokratik niteliklere kavuşturulduğu bu dönemin siyasal iktidar tipi, ulus devlettir. Başka bir ifadeyle; ulus devlet modern devlet anlayışının son iki yüzyılda aldığı şeklin adıdır.

5.MODERN ULUS DEVLET ANLAYIŞI

5.1. GENEL OLARAK

Mutlak monarşiler Ortaçağın sonlarında, Yeniçağın başlarında feodalitenin çözülmesi ve kilisenin gücünün kırılması sonucu ortaya çıkmıştı (Kapani,1992:40). Kralların bu süreçte tek, mutlak ve bölünmez iktidar sahibi olarak tarih sahnesine çıkmalarında burjuvazi ile yaptıkları ittifak çok etkili olmuştur. Burjuvazi sınıfı, soyluların ve kilisenin feodal düzeni koruyucu ve kendi gelişimini engelleyici tutumuna karşılık kralların mutlak iktidarını desteklemiştir.

On sekizinci yüzyıla gelindiğinde, burjuvazi bu kez mutlak monarşilerin karşısında yer alacaktır. Mutlak monarşiler, on altı ve on yedinci yüzyıllarda feodal düzenin siyasal birimlerini ortadan kaldırdığına göre; artık tarihi görevini tamamlamış demektir. Mutlak monarşilerin daha fazla iktidarda kalması burjuvazinin gelişmesine engel teşkil ediyordu. Burjuvazi artık kendisi iktidara geçip, tüm eski yasaları ve kurumları değiştirerek, kendi hukuksal ve siyasal sistemini kurmak istiyordu. Bu nedenle, on altı ve on yedinci yüzyıl boyunca desteklediği mutlak monarşilerin on sekizinci yüzyılda karşısına çıktı. Demokratik parlamenter görüşleri savunmaya başladı (Şenel,1996:334).

Aydınlanma döneminin laik ve akılcı doktrini ile yetişen düşünürleri de temel hak ve özgürlükleri, serbest piyasa ekonomisini, kuvvetler ayrılığını, devletin sınırlandırılmasını, parlamenter demokrasiyi, anayasacılığı, egemenliğin kaynağının halk/ulus olduğunu, savunarak yeni bir siyaset kuramı oluşturdular. Bu düşünürlerden ilki John Locke'dur.

5.2. JOHN LOCKE

5.2.1. John Locke'un Yaşamı

John Locke 1632 yılında, İngiltere'nin ticaret merkezi Bristol'un yakınındaki Wrington'da doğmuştur. Kumaş ticaretiyle ilgilenen bir aileden gelmektedir, ancak; babası noterliği ticarete tercih etmiştir. Çocukluk yılları; mezhep ayrılıklarının, din adına yapılan mücadelelerin ve parlamento ile kral arasındaki yetki mücadelelerinin şiddetlendiği döneme rastlar. Locke'un babası Protestan'dır ve krala karşı parlamento güçlerini desteklemiştir. Locke, parlamentocuların siyasal görüşlerini babasından öğrenerek büyümüştür (Göze,2007:154).

Locke iyi bir eğitim görmüştür. Önce Westminster Koleji'nde daha sonra da Oxford'da öğrenim görmüştür. Locke mezun olduktan sonra, bir süre öğretim üyeliği yapmıştır. Felsefe, toplum bilimi, din ve siyaset bilim alanlarında incelemelerde bulunmuştur. Locke aynı zamanda tıp tahsili yapmış ve kısa bir süre hekimlik de yapmıştır (Tunçay,1969:163).

Locke doktorluk yaparken; Whig (Liberal) partisinin liderlerinden Lord Ashley ile tanışmıştır. Hasta olan Lord Ashley'i iyileştiren Locke, daha sonra on beş yıl Lord'un yazmanlığını yapmıştır. Bu görevi sırasında; Whig'lerin özgürlükçü fikirlerinden oldukça etkilenmiştir (Ebenstein,2001:219). Babasından aldığı parlamentocu fikirlerin üstüne, öğrendiği doğal bilimlerin etkisi ve İngiliz liberallerinin özgürlükçü fikirleri eklenmiştir (Şenel,1996:335).

Locke'un yazmanlığını yaptığı Lord Ashley, 1672 yılında, Shaftesbury Kontu olmuştur. Ancak; Ashley, Shaftesbury Kontu olduktan bir süre sonra gözden düşmüş ve Fransa'ya sürgün edilmiştir. Locke da onunla birlikte gitmiş ve 1675-1679 yılları

arasında Fransa’da yaşamıştır. Locke burada, Avrupa’nın ileri gelen düşünürleri ile tanışma olanağı bulmuştur (Tunçay,1969:163).

Ashley ve Locke 1680 yılında, İngiltere’ye geri dönmüştür. Ancak; ülkedeki siyasi rahatsızlık devam etmektedir. Ashley, krala karşı gelişen muhalefetin önderlerinden biri olunca, 1683 yılında tutuklanmış ve Hollanda’ya sürgün edilmiştir. Aynı yıl içinde Locke da Hollanda’ya kaçmıştır. O sıralar Hollanda, Avrupa ülkelerinin despotik yönetimlerinden kaçan dini ve siyasi mültecilerin merkezi haline gelmiştir. Locke Hollanda’da ki özgürlük ve hoşgörü ortamından çok etkilenmiştir. Başyapıtı “Uygar Yönetim Üzerine İnceleme”yi de burada yayımlamıştır. (Ebenstein,2001:220).

Locke, Hollanda’da, İngiliz kralı II. James’in damadı William d’Orange ile tanışmıştır. 1688 yılında yapılan devrimle, William d’Orange, halk tarafından İngiliz tahtına çıkmak için davet edilmiştir. William d’Orange “özgürlük için, Protestanlık için, parlamento için” sloganları ile İngiliz tahtına çıkmıştır (Göze,2007:154). Bunun üzerine, Locke da İngiltere’ye dönmüş ve yüksek devlet görevlerine getirilmiştir. Önce; istinaf komiserliği, ardından da ticaret bakanlığı yapmıştır. Yaşlılığında ise, siyaset adamları sık sık Locke’a danışarak onun tecrübelerinden yararlanmışlardır. Locke 1704’de ölmüştür (Tunçay,1969:163).

John Locke’un siyasi fikirlerinin oluşmasında, küçük yaştan itibaren edindiği tecrübeler çok etkili olmuştur. Buna bağlı olarak; Locke parlamentoculuğu, demokrasiyi, anayasal yönetimi, özgürlük fikrini, hoşgörü ortamını, devletin sınırlandırılmasını, kuvvetler ayrılığını, temel hak ve özgürlükleri savunmuştur. Kısacası, o tam bir liberaldir.

17. yüzyılda, mutlakıyetçi görüşlere en büyük darbeyi John Locke indirmiştir. Locke burjuvazinin dünya görüşünün (liberalizmin) felsefi temellerini atmış ve

burjuvazinin siyasal görüşlerini sistemleştirmiştir. Bu yüzden; John Locke, liberal devlet kuramının öncüsü olarak görülür (Şenel,1996:335; Göze,2007:154).

5.2.2. Doğa Durumu ve Doğal Haklar

Locke'da Hobbes gibi; siyasal iktidarın/devletin ortaya çıkışını açıklamak için doğa durumundan hareket etmiştir. Ancak; Hobbes, doğa durumunu herkesin herkesle mücadele içinde olduğu bir savaş durumu olarak tasvir ederken; Locke, doğa durumunun bir barış dönemi olduğunu ileri sürmüştür (Akipek,1953:258-259).

Locke'a göre; doğa durumunda insanlar tam bir özgürlük ve eşitlik içinde yaşarlar. Locke'a göre; doğa durumu, insanların başkalarının isteklerine bağlı olmaksızın, doğa yasasının sınırları içinde, kendi eylemlerini düzenlediği, kendi mallarını ve kişiliklerini kullandığı mükemmel bir özgürlük durumudur. Doğa durumu aynı zamanda bir eşitlik halidir. Çünkü hiç kimse, bir diğeri üzerinde iktidara sahip değildir (Bulut,2002:25).

Locke, doğa durumunu insanların özgürlük ve eşitlik içinde yaşadıkları bir dönem olarak tasvir etse de; onu bir başıboşluk düzeni olarak telakki etmez. Locke'a göre; doğa durumunda insanların hayat hakkı, mülkiyet hakkı ve özgürlük hakkı başta olmak üzere, birtakım doğal hakları vardır ve insanlar bu haklarını, ancak; doğal yasanın, yani aklın çizdiği sınırlar içinde kullanabilirler. İnsanlar doğa durumunda dilediklerini yapabilirler, ancak; herkes her istediğini yapamaz. Örneğin; kişinin başkasının hayatına son verme özgürlüğü yoktur. Yine kişi malını dilediği gibi kullanabilir, ancak; kişi malını, başkasının malına zarar vermek ya da başkasının malını elinden almak için kullanamaz. Kısacası; doğal yasa, herkesin birbirinin doğal haklarına

(can, mal ve özgürlük haklarına) saygılı olarak hareket etmesini emreder (Göze,2007:155).

Ne var ki; doğal yasanın varlığı insanları başkalarının haklarına saldırmaktan alıkoymaya yetmez. Doğal yasaya aykırı hareket ederek, başkalarının haklarını ihlal eden insanlar mutlaka olacaktır. Bu durumda, hakkı ihlal edilen herkesin saldırganı cezalandırma hakkı vardır. Ancak; cezalandırma hakkı mutlak değildir. Cezalandırma ölçülü ve suçla orantılı olmalıdır. Ancak; hakkı ihlal edilen kişilere tanınan bu yetkinin amaca uygun şekilde kullanılması pek mümkün değildir. Kişilerin kendi davalarının yargıcı olması ciddi sakıncalar yaratır. Örneğin; kin ve intikam duygularının etkisi altında hareket etme, gerek kendisinin gerek yakınlarının çıkarlarını gözetme gibi aşırılıklar yaşanabilir. Bu da toplumda karışıklıkların ve düzensizliklerin ortaya çıkmasına neden olur. Bir başka deyişle, Hobbes'un belirttiği savaş durumu ortaya çıkar (Göze,2007:156)

Görüldüğü gibi; Locke'da iyi bir dönem olarak başlayan doğal yaşama dönemi, cezalandırma yetkisi dolayısıyla savaş durumuna dönüşmüştür. İşte insanların doğa durumundan siyasal toplum durumuna (devlet düzenine) geçmeye karar vermelerinin sırrı burada yatar. İnsanları siyasal bir toplum kurmaya iten, bu savaş durumundan kurtulma isteğidir (Bulut,2002:26).

5.2.3. Toplum Sözleşmesi ve Devletin Ortaya Çıkışı

Locke göre; tabiat halinde insanların doğal haklarına yapılan saldırıları cezalandıracak bir üst otoritenin bulunmayışı ve herkesin kendi davasının yargıcı olması, tabiat halini bir savaş ve güvensizlik haline dönüştürmüştür. İnsanlar, bu savaş durumundan kurtulmak ve kendi doğal haklarını (başta hayat, hürriyet ve mülkiyet

hakkı olmak üzere) korumak amacıyla, bir sözleşme ihdas ederek, devleti oluşturmuştur (Akipek,1953:261).

Görüldüğü gibi; Locke'da Hobbes gibi, tabiat halinden devlet haline geçişi toplum sözleşmesiyle açıklamıştır. Fakat o, Hobbes'tan farklı olarak; insanların tüm haklarını egemen güce devrettiklerini düşünmez. Locke göre; insanlar devlet haline geçerken, sadece cezalandırma haklarını devlete devretmişlerdir. Bunun dışındaki tüm haklarını kendilerinde saklı tutmaktadırlar (Bulut,2002:26).

Locke'un sosyal sözleşme teorisi, devleti insan haklarıyla sınırlamıştır. Devletin temel amacı; insanların can, mal ve özgürlüklerini güvence altına almak, huzuru, iç ve dış güvenliği sağlamak ve halkın iyiliğini gerçekleştirmektir. Devletin bundan başka amacı yoktur (Çetin,2007:42). Çünkü insanlar hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarını korumak amacıyla, tabiat halinden devlet haline geçmiştir. Bu, bir mukavelenin yapılmasıyla gerçekleşmiştir. İnsanlar bu mukavele ile sadece doğa durumundaki cezalandırma haklarını devlete devretmiştir. Onun dışındaki temel hakların sahipleri yine insanlardır ve devletin yegâne görevi bu hakları korumaktır. İnsanlar, devlete sadece bu hakları koruması için yetki vermiştir (Yayla,1992:34-35).

Görüldüğü üzere; Locke devletin amacını kişilerin hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarını korumak olarak belirlemiştir. Devletin bundan başka amacı yoktur. Locke bu teorisi ile devleti sınırlandırmıştır. Ona göre; devletin adalet, iç güvenlik ve dış güvenlik olmak üzere üç temel görevi vardır.

5.2.4. Devletin Meşruluğu ve Direnme Hakkı

Locke'a göre; tabiat halinde özgür ve eşit şekilde yaşayan insanlar hayatlarını ve vücut bütünlüklerini korumak; huzurlu, rahat ve barış içinde yaşamak; mallarını

istedikleri gibi kullanmak ve kötülerin saldırılarından korunmak için kendi istek ve iradeleriyle devleti oluşturmuşlardır (Göze,2007:157). Devlet, insanların kendi özgür iradeleriyle yapmış oldukları sözleşmenin ürünü olduğu için; bu sözleşmeye aykırı hareket etmediği müddetçe meşruiyetini koruyacaktır. Locke, toplum sözleşmesi teorisiyle devletin görevini doğal hakları korumak olarak belirlemiştir. Bu aynı zamanda devletin sınırlarını da ortaya koymaktadır. Sınırları içinde kalmayan ya da keyfi davranan yönetim meşruiyetini kaybeder. Bu durumda, halkın sözleşmeye aykırı hareket eden yönetime karşı direnme hakkı vardır. İnsanlar doğal haklarını korumada başarısız olan ya da keyfi davranan yönetimlere karşı; direnme hakkını kullanıp, onları düşürebilir ve yerlerine yeni yönetimler kurabilir (Tunçay,1969:166-167).

5.2.5. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi

Devletin ortaya çıkışını insanların kendi istek ve iradeleri sonucu meydana getirdikleri sosyal sözleşmeye bağlayan Locke, devletin görev alanını da insanların doğuştan sahip oldukları doğal haklarla (hayat, hürriyet, mülkiyet) sınırlamıştır. Öyle ki; devletin görevi bu dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez hakları korumaktır. Bu durum sözleşmede açıkça belirtilmiştir. Devlet eğer sözleşmenin dışına çıkarsa, meşruiyetini yitirmiş olur ki; bu durumda insanların direnme hakkı doğacaktır.

Yukarıda görüldüğü gibi; Locke, doğal haklar teorisiyle devleti sınırlandırmayı amaçlamıştır. Locke'un devlet iktidarının sınırlandırılması için düşündüğü bir başka mekanizma da kuvvetler ayrılığıdır.

Locke devlet içinde yasama, yürütme ve konfederatif güç adını verdiği üç temel gücün varlığından söz etmiştir. Ona göre; yasama gücü kanunları yapar. Yürütme gücü bu kanunlar uygular. Konfederatif güçte diğer devletlerle olan ilişkilerden sorumludur.

Locke, yasamanın hiyerarşik açıdan üstün olduğu bir kuvvetler ayrılığı anlayışını savunmuştur. Ona göre, üstün olan yasama gücüdür; diğer iki güç ondan kaynaklanmıştır ve ona tabidir (Göze,2007:159-163).

Locke, özellikle; yasama ve yürütmenin aynı elde toplanmamasını savunmuştur (Yayla,1998:113). Locke, yasama ve yürütmeyi birbirinden kesin olarak ayırmak istemiştir. Böylece, yürütmenin yasamayı şahsi menfaatleri için kullanmasının engelleneceğini düşünmüştür (Bouillon,1998:26). Böylece, yasama gücü topluma ait kalacak ve yürütmenin insanların temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı düzenlemeler yapması engellenmiş olacaktır.

Locke'un ortaya attığı kuvvetler ayrılığı teorisi, daha sonra Fransız düşünür Montesquieu tarafından geliştirilmiş ve günümüzdeki şeklini almıştır (Yayla,1998:113).

5.2.6. John Locke'un Önemi

On yedinci yüzyılda, mutlakıyetçi görüşlere en büyük darbeyi John Locke indirmiştir. Locke, burjuvazinin dünya görüşünün (liberalizmin) felsefi temellerini atmış ve burjuvazinin siyasal görüşlerini sistemleştirmiştir. Bu yüzden; John Locke, liberal devlet teorisinin öncüsü olarak kabul edilir (Şenel,1996:335; Göze,2007:154).

Uygar toplumla bağdaşmadığı ve keyfi yönetime sebep olduğu gerekçesiyle monarşiye karşı çıkmış, en iyi yönetim şeklinin demokrasi olduğunu savunmuştur.

Locke devletin ortaya çıkışını toplum sözleşmesi ile açıklamıştır. Onun devlet anlayışı tamamen dünyevidir. İlahi bir yanı yoktur.

Locke insanların doğuştan sahip olduğu dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez doğal haklarının olduğunu ileri sürerek; bugünkü insan hakları teorisinin temellerini oluşturmuştur.

John Locke'un fikirleri 1688 İngiliz Devrimi'nin, 1776 Amerikan Devrimi'nin ve 1789 Fransız Devrimi'nin temellerini oluşturmuştur. Fikirleri, 1688 İngiliz Devrimi'ni meşrulaştırmaya hizmet etmiştir. Tarihin ilk anayasası olarak kabul edilen A.B.D. Anayasası, büyük ölçüde; Locke'un özgürlükçü fikirlerinden etkilenmiştir. İnsan hakları açısından çok önemli bir yer teşkil eden Fransız İnsan Hakları ve Vatandaşlık Bildirgesi de büyük ölçüde; Locke'un fikirlerine yer vermiştir. (Yayla,1992:44-45).

Locke, devletin görevinin insanların hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarının korunması olduğunu belirterek; devleti insan haklarıyla sınırlamıştır. Devletin adalet, iç güvenlik ve dış güvenlik olmak üzere üç temel görevi olduğunu savunmuştur.

Locke devletin meşruiyet kaynağının toplumsal rıza olduğunu savunmuştur. Devletin sözleşmeye aykırı hareket etmesi durumunda meşruiyetini kaybedeceğini ve insanların direnme hakkının doğacağını savunmuştur.

Devlet ve insanlar arasındaki ilişkilerin keyfi değil, kanunlar ve hukuk çerçevesinde cereyan etmesi gerektiğini belirterek; anayasal yönetimi ve hukuk devletini savunmuştur.

Temel hak ve özgürlükleri korumanın ve devlet iktidarını sınırlandırmanın etkili bir aracı olarak, kuvvetler ayrılığı teorisini savunmuştur.

İnsanların hayat, hürriyet ve mülkiyet haklarının en iyi parlamento ile korunacağını belirterek parlamenter demokrasiyi savunmuştur.

5.3. JEAN JACQUES ROUSSEAU

5.3.1. Rousseau'nun Yaşamı

Rousseau, 1712 yılında, İsviçre'nin Cenevre kentinde yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Annesi doğumdan birkaç gün sonra ölmüştür. Babası saat yapım ustasıdır. Eğitimine on yaşında bir din adamının yanında başlamıştır. On iki yaşından itibaren çeşitli mesleklerde çıraklık yapmıştır. On altı yaşında Cenevre'den ayrılmış ve hayatının geri kalan kısmında hiçbir yerde sürekli ikamet etmemiştir (Ebenstein,2001:245-246).

1728-1738 yılları arasında uşaklık, sekreterlik, müzik öğretmenliği, tercümanlık gibi değişik işler yaparak, çeşitli Avrupa ülkelerini dolaşmıştır (Göze,2007:192). 1742 yılında, kendi keşfettiği bir nota sistemini dünyaya tanıtmak için, büyük umutlarla Paris'e gitmiştir. Bu projesi başarıya ulaşmasa da şiir, opera ve oyun yazmaya devam etmiştir. Paris'teki bu faaliyetleri sırasında, Fransız Aydınlanması'na yön veren büyük fikir adamları ile arkadaşlık kurmuştur. Nitekim 1749 yılından itibaren Denis Diderot'un Ansiklopedia'sı için makaleler yazmaya başlamıştır. (Arnhart,2004:281).

Rousseau'nun yazma kariyerindeki en önemli olay 1750 yılında gerçekleşmiştir. 1750 yılında, Dijon Akademisi "bilimlerin ve sanatların ilerlemesi ahlakın ilerlemesine katkı sağladı mı?" konulu bir yarışma düzenlemiştir. Rousseau yarışmaya daha sonra "Bilim ve Sanatlar Üzerine Söylev" başlığıyla yayınlanan eseri ile katılmıştır. Rousseau eserinde, bilim ve sanattaki ilerlemenin insanları olumsuz yönde etkilediğini, onları bozduğunu savunmuştur (Göze,2007:192). Akademi, Rousseau'nun eserini birinci seçmiştir. Bu başarı ona büyük bir şöhret kazandırmıştır (Ebenstein,2001:247-248).

1755 yılında, Dijon Akademisi, “İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı nedir ve eşitsizliğe doğal hukuk icazet verir mi” konulu bir yarışma düzenlemiştir. Rousseau, yarışmaya bu kez “İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni” adlı eseri ile katılmıştır. Bu kez birinci seçilememiştir ama eseri büyük yankı uyandırmıştır. Siyasal düşünce tarihi en etkili metinlerinden birini kazanmıştır (Ebenstein,2001:248).

1761 yılında “Emile” adlı eserini yazan Rousseau, 1762 yılında da “Sosyal Sözleşme” adlı eserini yazmıştır. 1776 yılında “İtiraflar” adlı eserini yazmaya başlayan Rousseau, 1778 yılında ölmüştür (Göze,2007:192).

5.3.2. Doğa Durumu ve İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni

Rousseau’da devlet kuramını oluştururken doğa durumu varsayımından hareket etmiş, doğal yaşamı insanların mutlu bir yaşam sürdükleri özgürlük ve eşitlik hali olarak resmetmiştir (Rousseau,2011:4-5).

Rousseau’ya göre; doğa durumunda insanların tek kaygısı fiziki ihtiyaçlarının giderilmesinden ibarettir. Bu basit ihtiyaçları karşılayacak şeyler de hemen ellerinin altındadır. Bu açıdan, doğa durumunda insanların mutsuz olmasını gerektirecek bir neden de yoktur. Doğa durumunda insanlar arasında hiçbir manevi ilişki ve görev bağı da yoktur. Dolayısıyla; insanlar her türlü baskıdan uzaktır. Doğa durumunda insanlar birbirlerine karşı ne iyi ne de kötüdürler; suç nedir, erdem nedir bilmezler. Bu insanlarda sadece şefkat ve merhamet duygusu vardır (Göze,2007:194).

Rousseau’ya göre; doğa durumunda insanlar arasında mücadele ve savaş yoktur. Çünkü istekleri sınırlı olan ve bu isteklerini rahatça karşılayan, yalnızca şefkat ve merhamet duygularıyla hareket eden insanların savaşmalarını gerektirecek bir durum yoktur. Doğa durumunda insanlar kötülük yapmaktan çok, kötülükten kaçmayı

yeğleyeceklerdir. İnsanlar karşılaştıkları şiddet hareketlerini cezalandırılması gereken bir davranış değil, fakat telafisi mümkün bir kötülük olarak değerlendireceklerdir ve intikam almaya kalkışmayacaklardır (Göze,2007:194). Böyle bir ortamda iyilik-kötülük, haklılık-haksızlık, eşitlik-eşitsizlik, benimki-seninki gibi ayrımlar yoktur. Bu dönemde, insanlar arasında üstünlük, kendini beğenmişlik, soğukluk, kıskançlık, şüphe, korku, hile ve nefret de yoktur. İnsanlar özgür ve her bakımdan birbirleriyle eşittir (Gül,2003:180).

Herkesin özgür ve eşit olduğu bu mutlu/iyi düzen, ne zaman son bulmuştur? Rousseau bu iyi halin uygar toplumun ortaya çıkmasıyla son bulduğunu savunmuştur. Bir insan bir toprak parçasının etrafını bir çitle çevirip, “burası benimdir” deyince; (mülkiyet ortaya çıkınca) uygar toplum kurulmuş, uygar toplumun kurulmasıyla da bu iyi/mutlu düzen son bulmuştur (Rousseau,2010:133). Mülkiyet, güç sahibi olma ve başkalarına hükmetme hırsı ile hareket eden uygar toplum insanları arasında zamanla zengin-fakir, köle-efendi, üstün-aşağı, güçlü-güçsüz ayrımlar oluşmuştur. Bir başka deyişle; insanlar arasındaki eşitlik yok olmuştur (Gül,2003:180). Rousseau'nun teorisindeki en merkezi kavram eşitliktir. Rousseau tüm olumsuzlukları/kötülükleri insanlar arasındaki eşitliğin yok olmasına bağlamıştır.

Rousseau'ya göre uygar toplum insanındaki aşırı mülkiyet hırsı, doğa durumundaki şefkat ve merhameti yok etmiş; insanları cimri, kıskanç, çıkarıcı, bencil ve kötü yapmıştır. İnsanların, daha fazlasına sahip olmak için giriştikleri mücadele, (zenginlerin gaspları, fakirlerin haydutlukları) yeni doğmuş toplumu korkunç bir savaş durumuna sokmuştur. Hiç kimse, ne zengin ne de fakir, artık güvende değildir (Göze,2007:198). Rousseau'ya göre; bu duruma (savaş/güvensizlik durumuna) akıl

çerçevesinde çözüm arayan insanlar, artık doğa durumuna dönüş mümkün olmadığı için, bir toplum sözleşmesi ihdas ederek devleti oluşturmuşlardır.

“İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni” adlı eserinde, insanların bozulmasını toplumun/mülkiyetin ortaya çıkışına bağlayan Rousseau, (Rousseau,2010:133) “Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev” adlı eserinde de bilimlerin ve sanatların gelişmesinin yine insanlar üzerinde olumsuz etkilere yol açtığına savunmuştur. Ona göre; bilimlerin ve sanatların gelişmesi insanların doğa durumundan uzaklaştırmış, özgür yaşamak için dünyaya gelen insanlara köleliği sevdirmiştir (Rousseau,2009).

5.3.3. Toplum Sözleşmesi ve Devletin Ortaya Çıkışı

Rousseau’ya göre; insanlar toplumdaki korkunç savaş durumuna son vermek, herkesin şahsı ve mallarının ortak bir güç tarafından korunmasını sağlamak amacıyla bir sosyal sözleşme yaparak devleti ihdas etmişlerdir (Göze,2007:201).

Bu sözleşme, toplumu oluşturan herkesin, varlığını ve tüm haklarını genel bir iradeye devretmesinden ibarettir. (Ebenstein,2001:252) Bu sözleşme şöyle akdedilmiştir: “Her birimiz varlığımızı ve tüm haklarımızı genel iradenin emrine verir ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası olarak kabul ederiz” (Rousseau,2011:15). Herkesin varlığını ve tüm haklarını genel iradenin emrine vermesiyle toplumu yönetecek ortak güç/devlet ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü üzere; genel irade, toplumu oluşturan tüm insanların bu yöndeki bildiriminin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yani herkes onun bir parçasını oluşturmaktadır. O halde; Rousseau’nun egemeni, toplum sözleşmesiyle bir siyasi topluluk halini almış olan, halktır. Rousseau için egemen, genel iradeyi oluşturan

yurttaşların bütünüdür. Böylelikle Rousseau halk ile egemeni özdeşleştirerek “halk egemenliği” kuramına ulaşmıştır (Beriş,2006:88-89).

5.3.4. Halk Egemenliği Teorisi

Rousseau siyasal toplumun (devletin) ortaya çıkışını toplum sözleşmesi ile açıklamıştır. Toplum sözleşmesi ile insanlar iradelerini birleştirmişler ve kendilerini bütün hakları ve yetkileri ile birlikte siyasal topluluğa devretmişlerdir. Böylece, kişilerin iradelerinin birleşmesi ve kaynaşması sonucu ortaya “genel irade” çıkmıştır. “Genel irade”, kişisel iradelerin toplamında ibaret değildir; onlardan ayrı, onların üstünde, kendine özgü varlığı olan kolektif bir iradedir. İşte toplumdaki üstün iktidar, yani egemenlik de bu genel iradenin kullanılması anlamına gelmektedir (Kapani,1992:71).

Görüldüğü üzere, Rousseau’da egemenliğin kaynağı halktır. Her vatandaş egemenliğin eşit derecede paydaşdır. Rousseau sosyal sözleşme kuramı ile egemenliğin kaynağını halka dayandırarak, devleti demokratik temeller üzerine oturtmuştur.

Genel iradenin kullanılması anlamına gelen egemenliğin özellikleri nelerdir? Rousseau’ya göre egemenliğin özellikleri mutlak, bölünmez, devredilemez ve temsil edilemez oluşudur. Rousseau’nun teorisinin özgünlüğü, egemenliği devredilemez ve temsil edilemez olarak nitelenmesinden kaynaklanmaktadır (Beriş,2006:89). Rousseau’ya göre egemenlik, genel iradenin kullanılması anlamına geldiği için devredilemez. Kolektif bir kişi olan egemen ancak; kendi kendini temsil edebilir. İktidarın devri mümkündür ama egemenlik (genel irade) devredilemez. (Göze,2006:202).

Rousseau “genel irade” kuramı ile egemenlik ve iktidarı birbirinden kesin olarak ayırmıştır. Rousseau ile birlikte; iktidar (hükümet) halkın iradesine göre geri

alınabilecek ya da değiştirilebilecek bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Hükümet sadece bir araçtır. Egemenliğin gerçek sahibi halktır. Egemenlik kayıtsız şartsız halka aittir (Beriş,2006:89-90). Aynı şekilde milletvekilleri de halkın temsilcisi değildirler ve olamazlar. Bunlar, halkın bazı işleri yapmak için geçici olarak görevlendirdiği memurlardır (Göze,2007:202).

Rousseau'ya göre; egemenlik, ifadesini yasama faaliyetinde bulur. Egemenlik halka ait olduğuna göre, yasalar bizzat halk tarafından yapılacaktır. Halk, egemenliğini yasa aracılığı ile kullanacaktır (Göze,2007:212).

Rousseau'ya göre egemenliğin özünü oluşturan genel irade hata yapmaz, yanılmaz, her zaman doğru yoldadır, haklıdır ve her zaman kamu yararına (ortak iyiliğe) yöneliktir (Göze,2007:203).

5.3.5. Rousseau'nun Önemi

Rousseau sosyal sözleşme teorisinde, egemenliğin kaynağını halka dayandırarak, devleti demokratik temeller üzerine oturtmuştur. Böylece, devletin insanlar üzerindeki otoritesi rasyonel bir temele dayandırmıştır. Rousseau, halk egemenliği teorisinin kurucusudur. Rousseau, halka ait olan egemenliğin mutlak, bölünmez, devredilemez ve temsil edilemez olduğunu savunmuştur. Temsil sisteminin halk egemenliği anlayışına uygun düşmediğini, egemenliğin bizzat yurttaşlar tarafından kullanılması gerektiğini savunmuştur. Egemenliğin ifadesi olan yasama faaliyetinin, bizzat yurttaşlar tarafından kullanılması gerektiğini savunmuştur. Bu açıdan Rousseau'nun teorisi, doğrudan demokrasi modeline daha uygundur.

5.4. EMMANUEL SİEYES

5.4.1. Siey s'in Yaşanı

Emmanuel Siey s, 1748 yılında Güney Fransa'daki Fr jus kentinde doğmuş, 1836'da Paris'te ölmüştür. İlk olarak din adamlığı yapan Siey s, daha sonra yazarlık yapmış ve aktif siyasetle ilgilenmiştir. Siyasi yaşamında Etats-G n raux  yeliği, Kurucu Meclis  yeliği, Anayasa Komisyonu  yeliği, Meclis başkanlığı gibi önemli görevler üstlenmiştir (Tunçay,1969:233).

Siey s'in yaşadığı dönem, Fransız Devrimi'nin yaşandığı dönemdir. Siey s'in fikirlerini anlayabilmek için, Devrim  ncesinde Fransa'nın durumunu incelemek gerekir. Devrim  ncesi Fransız toplumu tabakalara ayrılmıştır. Bu tabaklar soylular, din adamları ve üçüncü tabaka (Tiers Etat) olmak üzere üç tanedir. İlk iki tabaka ayrıcalıklı kesimdir.  ç nc  tabaka (Tiers Etat) ise; ayrıcalıklı sınıflar dışında, toplumun geri kalan kesimidir. Bu tabaka, toplumun bütün işlerini yapmasına karşın, ayrıcalıklı tabakaların egemenliği altındadır. Ayrıcalıklı tabakalar tarafından engellenmiş ve ezilmiş durumdadır (Göze,2007:214-215). İşte bu yapıdan rahatsızlık duyan Siey s, 1789'un Ocak ayında, " ç nc  Tabaka Nedir?" adlı eserini yayınlayarak, ayrıcalıklar üzerine kurulu bu düzeni eleőtirmiőtir. Siey s'in bu eseri çok ses getirmiş ve savunduğu görüşler sonraki döneme (Devrim ve sonrasına) damgasını vurmuştur.

Fransız Devrimi'nin yaşandığı dönemde yazarlık ve siyaset adamlığı yapan Siey s, fikirleriyle devrimin başlamasında ve son bulmasında çok önemli rol oynamıştır. Öyle ki; 17 Haziran 1789 yılında, "Etats-G n raux"daki Tiers-Etat temsilcileri egemenliğin millete ait olduğunu ilan ederek Millet Meclisi'ni oluştururken, Emmanuel Siey s'in fikirlerinden büyük  l de etkilenmiştir. 1799'da, Devrim'in son

bulmasına yol açan hükümet darbesinin hazırlanmasında da başrolde yine Sieyés vardır. Sieyés'in Haziran 1789'da Devrimi açtığı, Kasım 1799'da da Devrimi kapattığı söylenebilir (Sarıca,1999:98-99).

5.4.2. Milli Egemenlik Teorisi

Sieyés'in egemenlikle ilgili fikirlerini, 1789 yılının Ocak ayında yayınladığı “Üçüncü Tabaka Nedir?” adlı eserinde açıklamıştır. Sieyés eserinde üç soru sormuş ve bu üç sorunun cevabını verdikten sonra, yapılması gerekeni açıklamıştır. Bu sorular ve cevapları şunlardır: **Soru 1-** Üçüncü tabaka nedir? Bu sorunun cevabı “her şey”dir. **Soru 2-** Şimdiye kadar siyasal düzen içinde yeri neydi? Bu sorunun cevabı ise, “hiç”tir. **Soru 3-** Dileği nedir, ne olmak istiyor? Bu sorunun cevabı ise “bu düzen içinde bir yeri olmasını” şeklindedir (Göze,2007:214-215).

Görüldüğü üzere, Sieyés için üçüncü tabaka (Tiers Etat) “her şey”dir. Bir toplumun yaşaması için yapılması gerekli tüm işler bu kesim tarafından yerine getirilmektedir. Ancak; şimdiye kadar, halkın sırtından geçinen bir azınlığın (soylular ve din adamları) baskısı altında tutulmuştur. Ayrıcalıklı kesim tarafından ezilmiş ve engellenmiştir. Mevcut siyasal düzen içinde “hiç”tir. O halde, yapılması gereken ayrıcalıkları ortadan kaldırmaktır. Ayrıcalıklar ortadan kalktığı zaman herkes hak ve özgürlüklerine kavuşacak, hukuk önünde eşit bir bütün (millet) ortaya çıkacaktır (Sarıca,1999:100). Bir başka deyişle; ayrıcalıklar kaldırıldığında geride sadece “üçüncü tabaka”, “her şey” yani “millet” kalacaktır. Sieyés'e göre millet “her şey” olduğuna göre, devleti yönetme hakkına da sahip olmalıdır. Başka bir deyişle; “egemenlik milletindir” (Beriş,2006:91). Bunun için yapılması gereken tek şey, meclisin yalnızca

üçüncü sınıfın (milletin) temsilcilerinden oluşmasını sağlamak olacaktır; yani millet meclislerinin kurulması en doğru çözümdür (Göze,2007:217).

Sieyès'e göre; millet ortak bir yasa altında yaşayan ve aynı yasa koyucu tarafından temsil edilen ortaklar topluluğudur. Bu yüzden, ayrıcalıklara sahip tabakaların millet içerisinde yeri yoktur (Beriş,2006:91). Millet, birbirinden bağımsız ve yasalar önünde eşit bireylerden oluşur. Bireylerden oluşan bu topluluk bir bütündür. Millet, kendisini meydana getiren bireylerin bir toplamı değil, sentezidir. O, yalnızca bu günü değil, geçmişi de geleceği de kapsayan manevi bir varlıktır. O, yaşayanların yanında; ölmüş ve doğacak olanları da içine alan bir bütündür (Sarıca,1999:100).

Millet kendisini meydana getiren kişilerden ve onların iradelerinden ayrı, kendine özgü bir kişilik ve iradeye sahip ise, milli irade de milleti meydana getiren kişilerin iradelerinden ayrı ve onların üstünde bir iradedir. Egemenliğin bu yeni ve soyut ifadesi, Devrim'den sonra burjuvazi sınıfının çıkarlarına hizmet etmiştir. Şöyle ki; Sieyès ile ortaya atılan millet kavramı, içinde hiçbir ayrılık ve bölünme olmayan bir bütünü ifade etmek için kullanılmıştır. Bu dönemde eski rejimde var olan hukuki ayrıcalıklar kaldırılmasına karşılık, iktisadi farklılaşmalardan doğan sosyal sınıflar vardı. Bu dönemde, burjuvazi sınıfının dışındaki sınıflar olgunlaşamadıkları ve henüz sınıf bilincine varamadıkları için, burjuvazi sınıfının dünya görüşü ve çıkarları halkın bütününe mal ediliyordu (Sarıca,1999:101). Bu süreçte ulusun egemenliği devraldığı, bundan böyle kendi yazgısına kendisinin hâkim olacağı düşünülürken, gerçekte burjuvazinin yasa yapma ve yaptığı yasaları uygulama güçlerini çoktan eline aldığı görülecektir (Beriş,2006:105).

5.4.3. Siey s'in  nemi

Siey s'in modern devlet anlayışı açısından en önemli katkısı, millet kavramı ve temsil anlayışıdır. O, milleti hukuki açıdan eşit kişilerden oluşan, ancak; onların kişiliklerinden ve iradelerinden ayrı, kendisine özgü bir kişiliği ve iradesi olan soyut bir bütün olarak ele almıştır. Siey s egemenliğin kaynağı olarak da bu soyut bütünü (milleti) göstermiştir. Bu Şekilde düşünür “milli egemenlik” kuramını oluşturmuştur. Siey s egemenliğin ancak; millet adına hareket eden temsilciler vasıtasıyla kullanılabileceğini belirterek temsil mekanizmasını ortaya atmıştır.

Siey s'in fikirleri Fransız devrimi ile büyük ölçüde hayata geçmiştir. Siey s ortaya attığı “millet” ve “milli egemenlik” kavramlarıyla, 1789 sonrası, liberal devlet anlayışının siyasal temellerini oluşturmuştur.

5.5. FRANSIZ DEVRİMİ

Fransız Devrimi, güçlenen burjuvazi sınıfının iktidarı ele geçirmek için soylularla giriştiği mücadelenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Burjuvazi, soylularla olan mücadelesinde halk ile işbirliği yapmıştır. “ zg rl k”, “eşitlik” ve “temsili sistem” bu iki kesimin temel istekleri olmuştur. Soylular ile bu iki kesim arasındaki mücadele neticede, 1789 Devrimi'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burjuvazi ve halk soylulara karşı giriştiği mücadeleden galip çıkmış ve hemen “Ulusal Meclisi” ilan ederek, yeni anayasa yapmaya koyulmuş ve ardından da “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi”ni hazırlayıp yayınlamıştır.

Devrim Fransa'da gerçekleşmesine rağmen, kendi sınırlarını aşan bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle, verilen mücadele ve elde edilen kazanımlar, o dönemde aynı sorunları yaşayan diğer ülkeleri de etkilemiştir (Hakyemez,2004:42). Fransız

Devrimi'nin modern devlet anlayışı açısından önemi ise, egemenlik kavramı açısından meydana getirdiği yeniliklerdir.

Egemenliğin ulusa ait olduğuna dair görüşler, Fransız Devrimi ile ortaya çıkmıştır (Beriş,2006:100). Fransız Devrimi ile birlikte, egemenliğin kaynağı kraldan alınarak ulusa verilmiştir (Göze,2007:220). Bu yeni egemenlik anlayışı, egemenliği tamamen insanlara verdiği için önemlidir. Böylece egemenliğin demokratik boyutu ortaya çıkmıştır.

1789 Devrimi ile egemenlik kraldan alınıp ulusa verilince “ulusal egemenlik” kavramı ortaya çıkmıştır. Bu yeni egemenlik anlayışı erkini ulus adına kullandığını iddia eden, “ulus devlet” anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bir başka deyişle “ulusal egemenlik” kavramı modern devletin “ulus devlet”le özdeşleşmesini sağlamıştır (Beriş,2006:102).

Fransız Devrimi sonrasında, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak için, devlet gücünde bireyler lehine bazı sınırlamalar yapılmış ve bunlar anayasalarda belirtilmiştir. Böylece, egemenin kullanabileceği yetkilerin sınırsız olarak değil de belirli sınırlar dâhilinde kullanılabileceği kabul edilerek, mutlak egemenlikten farklı, sınırlı bir egemenlik anlayışı ortaya çıkmıştır (Hakyemez,2004:14).

Görüldüğü üzere; 1789 sonrası, devletin egemenliğinin sınırlandırıldığı ve demokratik niteliklere kavuşturulduğu bir dönemdir. Bu dönemin siyasal iktidar tipi de “ulus devlet”tir.

5.6. HALK EGEMENLİĞİ - ULUS EGEMENLİĞİ AYRIMI

1789 sonrasında egemenlik krallardan alınıp topluma verilince egemenliğin kaynağını ulusa ya da halka dayandıran görüşler ortaya çıkmıştır. Burada her iki

egemenlik anlayışının da ortak noktası egemenliğin kaynağı olarak kralları değil; toplumu görmeleridir. Bu noktada her iki egemenlik anlayışı da aslında aynı kavramsal öze sahip bulunmaktadır ve demokratik egemenlik teorisi içerisinde yer almaktadır. Her ikisinde de aslında yetkiler ve nitelikler aynıdır ancak, ancak egemenliğin sahibinin kim olduğu ve kimler tarafından kullanılacağı noktasında önemli farklılıklar vardır (Hakyemez,2004:64).

Halk belirli bir anda hayatta olan vatandaşlar topluluğu demektir. O halde, halk kendisini oluşturan bireylerin toplamıdır, bir sentezi değildir. Halk egemenliği teorisine göre egemenlik halka, yani toplumu meydana getiren tek tek her bireye aittir. Örneğin; 10000 vatandaşın bulunduğu bir devlette, her vatandaş egemenliğin on binde birine sahiptir. Görüldüğü üzere; halk egemenliği anlayışında egemenlik, bireylerden ayrı manevi ve kültürel bir şahsiyete değil, doğrudan doğruya toplumu meydana getiren bireylere ait bulunmaktadır (Gözler,2010:52; Gözübüyük,2010:73).

Millet ortak bir geçmişi olan ve bu geçmişi koruyarak gelecekte de birlikte yaşama arzusu içinde olan manevi ve kültürel şahsiyettir (Sarica,1999:100). Bu bakımdan, halk geçmişi ve geleceği olmayan somut vatandaşlar kitlesi iken; ulus kendisine manevi kişilik tanınan soyut bir bütündür (Kapani,1992:73). Ulus egemenliği anlayışına göre, egemenlik bu soyut bütüne (ulusa) aittir. Vatandaşlar tek tek egemenliğin kendilerine düşen payına sahip değildirler. Ulus, devlet içinde şu anda yaşayan insanların yanında; geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak olan insanları da kapsadığı için, tamamen hayali bir varlık ya da manevi şahsiyet egemenliğin sahibi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan; ulus, halka göre çok daha soyut ve belirsiz bir varlıktır (Hakyemez,2004:66).

Milli egemenlik teorisi halk egemenliği teorisinden farklı olarak temsil sistemine yer vermektedir. Temsil sistemi, milli egemenlik anlayışı açısından bir zorunluluktur. Milli egemenlik teorisinde, milletin fiziki bir varlığı olmadığı için, millet adına irade açıklayacak temsilcilere ihtiyaç vardır. Soyut, farazi, manevi bir kişilik olan millet ancak; gerçek kişiler aracılığıyla (temsilciler) egemenliğini kullanır (Kapani,1992:74; Beriş,2006:103). Halk egemenliğinde ise, gerçek fiziki varlığa sahip olan vatandaş kitlesi, gerektiğinde kendi iradesini aracısız ve direkt olarak açıklama imkânına sahiptir. Bu bakımdan, halk egemenliği teorisi, referandum, halk oylaması, plebisit gibi yarı doğrudan demokrasi yöntemlerinin kullanılmasına daha elverişlidir (Kapani,1992:74).

6. SONUÇ

Modern devlet anlayışı, on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. Modern devletleri geleneksel devletlerden ayıran en önemli özellik, onun sahip olduğu egemenlik ve meşruiyet anlayışıdır. Modern öncesi dönemde devlet iktidarının tanrı kaynaklı olduğuna ve bütün iktidarların tanrıdan geldiğine inanılıyordu. Bu dönemde siyasal iktidarın/devletin meşruiyeti de dinsel, mitolojik ve geleneksel kaynaklara dayanıyordu. Modern devlet anlayışına geçişle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlanmıştır. Böylelikle siyasal iktidarın kaynağı dünyevileşmiş ve meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur.

Yeniçağ ile birlikte, geleneksel devlet anlayışından modern devlet anlayışına geçiş, Avrupa'nın bu dönemde yaşadığı dönüşümden bağımsız olarak değerlendirilecek bir olgu değildir. Bu açıdan düşünüldüğünde, modern devlet anlayışı, belirli bir tarihi süreçte yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Modern devlet anlayışının ortaya çıkmasında etkili olan tarihi olaylar; Haçlı Seferleri, Ticaretin Gelişmesi, Kentlerin Yükselişi, Reform, Rönesans, Coğrafi Keşifler, Kapitalizmin Doğuşu, Aydınlanma Hareketi ve Sanayi Devrimi'dir.

Modern devlet anlayışı, Ortaçağın sonlarında Yeniçağın başlarında, Avrupa'da feodalitenin çözülmesi ve kilisenin etkisinin kırılması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yoldaki ilk adım Haçlı Seferleri ile atılmıştır. Haçlı Seferleri sonucunda ticaret yollarının tekrar Avrupalıların eline geçmesi, Avrupa'da ticaretin yeniden canlanmasına ve kentlerin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Bu gelişmeler de feodal sistemin çözülmesini hızlandırmıştır.

Avrupa’da ticaretin gelişmesi sonucu burjuvazi sınıfı hızla zenginleşmiştir. Ekonomik gücü eline geçiren bu sınıf, daha sonra siyasal gücü de eline geçirmek istemiştir. Bunun için de kendi ekonomik gelişmesine uygun bir siyasal ve ekonomik düzen yaratmak için feodaliteye savaş ilan etmiştir. Kilise ve soyluların feodal sistemi koruyucu tutumuna karşılık, ilk olarak krallarla işbirliği yaparak mutlak monarşilerin kurulmasını desteklemiştir.

Ticaretin ve kent yaşamının gelişmesi sonucu feodal düzenin çözülmesinden sonra merkezi mutlak devletlerin kurulmasının önündeki tek engel olarak kilise kalmıştı. Kilisenin gücünün kırılması da Reform Hareketi ile olmuştur. Reform Hareketi sonucunda kilisenin otoritesi son bulmuş uhrevi/ruhani iktidar dünyevi/cismani iktidarın otoritesi altına girmiştir.

Rönesans Avrupa için karanlık çağın bitişini, insana ve insan aklına olan güven ile birlikte, “Aydınlanma Çağı”nın başlamasını ifade etmektedir. Rönesans Hareketi, Ortaçağa damgasını vuran “Skolastik Felsefe”yi ortadan kaldırmıştır. Bunun sonucunda Avrupa’da her alanda (dinde, sanatta, felsefede, siyasette, edebiyatta, müzikte, mimarlıkta, coğrafyada, astronomide...) bir özgürleşme süreci başlamıştır. Bu özgürleşme süreci, tüm alanlarda çok hızlı bir gelişimin ve dönüşümün yaşanmasına neden olmuştur. Modern Avrupa’nın, modern siyasal ve toplumsal örgütlenmelerin temelleri Rönesans döneminde atılmıştır.

Rönesans Hareketi sonucu, her alanda yaşanan ilerleme ve gelişimin coğrafya, teknik ve astronomi gibi alanlarda da yaşanması Avrupa açısından coğrafi keşiflerin yapılmasını mümkün kılmıştır. Coğrafi keşifler sonucunda uluslar arası ticaret devasa boyutlara ulaşmıştır. Asya, Amerika ve Afrika’nın yağmalanmasına dayanan bir sömürge sistemi kurulmuştur. Keşifler sonucu Asya, Afrika ve Amerika’dan Avrupa’ya

altın ve gümüş olmak üzere; değerli madenler, bol miktarda hammadde ve çok sayıda köle getirilmiştir. Bu durum, kapitalist sistemin gelişebilmesi için gerekli olan tüm şartların (sermaye birikimi, bol ve ucuz hammadde, ucuz işgücü) oluşmasını sağlamıştır. Böylece modern devlet anlayışının ekonomik temelini oluşturan Kapitalist üretim sürecine geçilmiştir.

Modern devlet anlayışının ortaya çıkmasındaki en önemli gelişmelerden biri de “Aydınlanma Devrimi”dir. Aydınlanma düşüncesi, devlet iktidarının kaynağının din, gelenek, mitoloji gibi doğüstü güçlerle açıklanmasına karşı çıkmış; insan aklının ürünü olan bir devlet ve siyaset anlayışını savunmuştur. Aydınlanma Dönemi sonunda, devlet iktidarının kaynağını insanların iradesine dayandıran sosyal-siyasal sözleşme teorileri ortaya çıkmıştır.

1750-1850 yılları arasında yaşanan sanayi devrimi ile modern devletlerin üzerine oturacağı ekonomik yapı şekillenmiştir. Sanayi Devrimi sonucunda burjuvazi sınıfı yapı değiştirmiş ve yeni bir işçi sınıfı (proleterya) ortaya çıkmıştır.

Modern devlet anlayışı, Avrupa'nın bu dönemde yaşadığı tarihi dönüşümün sonucu olduğu kadar, felsefi dönüşümün de bir sonucudur. Modern devlet anlayışını, bu dönemde yaşanan felsefi dönüşümden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Modern devlet anlayışının düşünsel temelleri, bu felsefi dönüşüm sırasında atılmıştır. Modern devlet kuramı, bu dönemde yaşayan, Niccolo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau ve Emmanuel Sieyès gibi düşünürlerin katkılarıyla oluşmuştur.

Niccolo Machiavelli, Jean Bodin ve Thomas Hobbes modern devlet teorisinin kurucuları olarak kabul edilmektedir. Bu üç düşünürün ortak yanı, siyasal

iktidara/devlete dünyevi/laik bir temel oluşturmaları ve bunu mutlak monarşiler bağlamında savunmalarıdır.

Bu üç düşünürden önce devlet iktidarının tanrı kaynaklı olduğuna ve bütün iktidarların tanrıdan geldiğine inanılıyordu. Machiavelli, Bodin ve Hobbes'un teorileriyle birlikte, devlet iktidarının toplum kaynaklı olduğu ve meşruiyetinin de toplumda aranması gerektiği fikri işlenmeye başlamıştır. Böylece egemenliğin kaynağı dünyevileşmiş ve meşruiyeti de rasyonel esaslar üzerine oturtulmuştur.

Bu süreç ilk olarak Machiavelli'nin tanrısallıktan arınmış laik/dünyevi bir siyasal iktidar/devlet kurgusuyla başlamıştır. Ardından Bodin egemenlik kavramını ortaya atmış ve onun niteliklerini (mutlak, bölünmez, devredilemez, sürekli) ortaya koymuştur. Hobbes'ta "Toplum Sözleşmesi" kuramını geliştirerek, modern devlet düşüncesinin yetkinleşmesini sağlamıştır.

On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen modern devletlerin gelişim süreci, iki döneme ayrılarak incelenmektedir. Ortaçağın sonlarında, burjuvazinin desteğini arkasına alan kralların; kilise ve feodalitenin tasfiye edilmesi sonucu tek, mutlak ve bölünmez iktidar sahibi olarak tarih sahnesine çıkmaları modern devlet anlayışının ilk aşamasıdır. Bu aşama, Avrupa'da mutlak monarşilerin hâkim olduğu bir dönemi ifade etmektedir.

Avrupa'da mutlak monarşiler dönemi, 1789 Fransız Devrimi'ne kadar devam etmiştir. 1789 Fransız Devrimi'nden günümüze kadar geçen süreç, modern devlet anlayışının ikinci aşamasıdır. Bu aşamada krala ait olan egemenlik, ondan alınarak topluma verilmiş, böylelikle egemenliğin demokratik niteliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, egemenin kullanabileceği yetkilerin sınırsız olarak değil de; belirli sınırlar dâhilinde kullanılabilmesi biçiminde gelişmeler yaşanınca, mutlak egemenlikten farklı, sınırlı bir

egemenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Egemenliğin sınırlandırıldığı ve demokratik niteliklere kavuşturulduğu bu dönemin siyasal iktidar tipi, ulus devlettir.

On sekizinci yüzyıla gelindiğinde, burjuvazi mutlak monarşilerin karşısında yer almıştır. Mutlak monarşiler feodalitenin siyasal güçlerini tasfiye ettiğine göre, artık tarihi görevini tamamlamış demektir. Mutlak monarşilerin daha fazla iktidarda kalması burjuvazinin kendi gelişimine engel teşkil ediyordu. Burjuvazi artık kendisi iktidara geçip tüm eski yasaları ve kurumları değiştirerek; kendi hukuksal ve siyasal düzenini kurmak istiyordu. Bu nedenle, on altıncı ve on yedinci yüzyıllar boyunca desteklediği mutlak monarşilerin on sekizinci yüzyılda karşısına çıktı. Demokratik parlamenter görüşleri savunmaya başladı.

Bu dönemin laik, akılcı, özgürlükçü doktrini ile yetişen düşünürleri de teorilerini burjuvazinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde oluşturmuşlardır. Bu düşünürlerden ilki John Locke'dur. Locke doğal haklar teorisini, serbest piyasa ekonomisini, kuvvetler ayrılığını, devletin sınırlandırılmasını, toplum sözleşmesini ve direnme hakkını savunarak mutlakıyetçi görüşlere en ağır darbeyi indirmiştir.

Ardından Rousseau "Sosyal Sözleşme" kuramında, egemenliğin kaynağını halka (vatandaşlar kitlesine) dayandırarak; (halk egemenliği teorisini savunarak) devletin meşruiyetini demokratik temeller üzerine oturtmuştur. Temsil sisteminin halk egemenliği anlayışına uygun düşmediğini savunarak; egemenliğin bizzat yurttaşlar tarafından kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan, Rousseau'nun teorisi doğrudan demokrasi modeline daha uygun düşmektedir.

Sieyès'in modern devlet anlayışı açısından en önemli katkısı ise, "millet" kavramı ve "temsil" anlayışıdır. O, milleti kendisini oluşturan kişilerden ve onların iradelerinden ayrı; kendisine özgü bir kişiliği ve iradesi olan soyut bir bütün olarak ele

almıştır. Siey s, egemenliğin kaynağı olarak da bu soyut bütünü (milleti) göstermiştir. Bu şekilde, Siey s “milli egemenlik” teorisini oluşturmuştur. Siey s, egemenliğin ancak millet adına hareket eden temsilciler vasıtasıyla kullanılabileceğini belirterek temsil mekanizmasını ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan Siey s’in teorisi temsili demokrasi anlayışına daha uygun düşmektedir.

Modern devletlerin Avrupa’da ortaya çıktığı dönem Ortaçağın sonları, Yeniçağın başlarıdır. Modern devletler, Avrupa’nın bu dönemlerde yaşadığı tarihi ve felsefi dönüşümün bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve çeşitli aşamalardan geçerek günümüze kadar gelmiştir.

7. KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M.A. - Köker, L. (2001), İmparatorluktan Tanrı Devletine, İmge Kitabevi, Ankara.
- Ağaoğulları, M.A. – Köker, L. (2004), Tanrı Devletinden Kral Devlete, İmge Kitabevi, Ankara.
- Ağaoğulları, M.A. – Köker, L. (2000), Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge Kitabevi, Ankara.
- Akal, C.B. (1995), Yasa ve Kılıç, Engin Yayıncılık, İstanbul.
- Akipek, İ. (1953), John Locke'un Siyasi Fikirleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:1-4.
- Arnhart, L. (2004), Siyasi Düşünce Tarihi, Çev: Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara.
- Aydınlı, H.İ. – Ayhan V. (2004), Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi Perspektifinden İktidarın Sınırlandırılması Tartışması, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1.
- Beriş, H.E. (2006), Egemenliğin Dönüşümü: Tarihsel ve Siyasal Açından Egemenlik Kavramının Yeni Anlamı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Bodur, H.E. (1991), Modern Kapitalizmin Doğmasında Dinin Rolü (Kapitalizmin Ruhu ile Protestan Ahlâkı Arasındaki İlişki), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:10.
- Bouillon, H. (1998), John Locke, Çev: Ali İbrahim Savaş, Liberte Yayınları, Ankara.
- Bulut, N. (2002), Ortaçağdan Yeniçağa Geçiş Süreci Bağlamında Ekonomik Zihniyet

- Değişiminin Siyasal Düşünceye Etkisi, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:1-4.
- Çetin, H. (2002a), Egemenlik ve Hukuk İlişkisi Üzerine, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2.
- Çetin, H. (2002b), Liberalizmin Tarihsel Kökenleri, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, sayı:1.
- Çetin, H. (2007), Çağdaş Siyasi Akımlar, Orion Kitabevi, Ankara.
- Cevizci, A. (2002), Felsefe Tarihine Giriş, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Çuhadar, C. (2007), Bazı Filozofların Düşüncesinde Devlet Kavramı, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12:2.
- Çüçen, A.K. (2006), Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı.
- Duman, F. (2006), Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:61, Sayı:1.
- Dursun, D. (2005), Siyaset ve Ahlâk: Gerçeklikle İdealin Bağdaşmazlığı Sorunu, 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18-19 Kasım 2005, Sakarya, www.etikturkiye.com/etik/dursun.pdf (Erişim: 04.03.2011).
- Ebenstein, W. (2001), Siyasal Felsefenin Büyük Düşünürleri, Çev: İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul.
- Gelibolu, P. (2008), Türkiye'de Ortaöğretim Ders Kitaplarında Coğrafi Keşifler Konusu ve Yeni Yorumlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.

- Gökberk, M. (2004), Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Göze, A. (2007), Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Gözler, K. (2010), Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Gözübüyük, Ş. (2010), Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Gül, F. (2003/1), Jean – Jacques Rousseau'nun Egemenlik Anlayışı, Felsefe Dünyası, Sayı:37.
- Güran, T. (2003), İktisat Tarihi, Acar Yayınevi, İstanbul.
- Güriz, A. (1955), Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:1-2.
- Güven, İ. (2009), Uygarlık Tarihi, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara.
- Hakyemez, Y.Ş. (2004), Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı, SeçkinYayıncılık, Ankara.
- Hamitoğulları, Beşir (1975), Çağdaş İktisadi Sistemler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Heaton, H. (1995), Avrupa İktisat Tarihi, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- Hobbes, T. (2001), Leviathan, Çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Huberman, L. (2003), Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla, Çev: Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kapani, M. (1992), Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kazgan, G. (1999), İktisadi Düşünce, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Machiavelli, N. (2008), Prens, Çev: Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Özipek, B. B. (2005), Devlet, *Siyaset, Ed. Mümtaz 'er Türköne*, Lotus Yayınevi, Ankara.

- Özipek, B.B. (2004), Muhafazakarlık: Akıl, Toplum, Siyaset, Liberte Yayınları, Ankara.
- Özman, M.A. (1964), Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı:1-4.
- Oppenheimer, F. (2005), Devlet, Çev: Alâeddin Şenel, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Pierson, C. (2000), Modern Devlet, Çev: Dilek Hattatoğlu, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul.
- Pirenne, H. (1991), Ortaçağ Kentleri, Çev: Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Rousseau, J.J. (2009), Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev, Çev: Can Ersöz, Şule Yayınları, İstanbul.
- Rousseau, J.J. (2010), İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, Çev: Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul.
- Rousseau, J.J. (2011), Toplum Sözleşmesi, Çev: Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Sarıca, M. (1999), 100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Savaş, V. (2000), İktisatın Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Saybaşılı, K. (1999), Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar, Doruk Yayınları, Ankara.
- Saygılı, A. (2010), Modern Devletin Çıplak Sureti, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:59, Sayı:1.
- Skinner, Q. (2004), Machiavelli, Çev: Cemal Atila, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Somçağ, S. (1994), Avrupa'da Feodalizmin Evrimi, Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- Şahin, M. (2002), Uygarlık Tarihi, Gündüz Yayınevi, Ankara.
- Şenel, A. (1996), Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- Tanilli, S. (2001a), *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Cilt:2, Adam Yayınevi, İstanbul.
- Tanilli, S. (2001b), *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Cilt:3, Adam Yayınevi, İstanbul.
- Thomson, D. (2002), *Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev: Serdar Taşçı, Metropol Yayınları, İstanbul.
- Torun, İ. (2002), *Kapitalizmin Zorunlu Şartı Protestan Ahlâk*, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2.
- Topdemir, H.G. (1996), *Descartes'ın Yöntem Çalışması*, Felsefe Dünyası, Kış Sayı:19.
- Tunçay, M. (1969), *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar 2*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Türköne, M. (2005), *Siyaset*, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Wallerstein, I. (2006), *Tarihsel Kapitalizm*, Çev: Necmiye Alpay, Metis Yayınları, İstanbul.
- Weber, M. (2008), *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev: Zeynep Gürata, Ayraç Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Yayla, A. (1992), *Liberalizm*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Yayla, A. (1998), *Siyaset Teorisine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Zabunoğlu, Y.K. (1957), *Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1-4.

8. ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Çorum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Çorum'da tamamladı. 2008 yılında Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 2008 yılından beri Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.